

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา

พระโอรสเจ้าราชวงศ์สุพรรณภูมิ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๕๖๓

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา

พระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
พุทธศักราช ๒๕๖๓

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโศปนาทสูตรคำหลวง

จัดพิมพ์โดย กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ
ISBN 978-616-283-491-2
พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๖๓
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

Nation Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กรมศิลปากร, สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโศปนาทสูตรคำหลวง.-- กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร, ๒๕๖๓.

๒๕๐ หน้า

๑. พระสูตร. I. ชื่อเรื่อง

๒๕๕.๓๑๘๒๐๒

ISBN 978-616-283-491-2

ที่ปรึกษา

นายประทีป เพ็งตะโก
นายพนมบุตร จันทรโชติ
นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี
นายสรวิน ชุ่มชัย
นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
นางสาวกนกอร ศักดาเดช
นายเทม มีเต็ม
นางสาวเอมอร เขาวนสวน
นายวุฒินันท์ จินศิริวานิชย์
นายทีปวัฒน์ วัชรศิริอมร

อธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตะวันออก
นักภาษาโบราณเชี่ยวชาญ
มณฑนากรชำนาญการ
ผู้อำนวยการกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก

คณะทำงาน

นายจุฑา ดิประโคน
นายวินัย เกาแสน
นางสาวชญาณัฐม จินดารักษ์
นางสาววรพร อังกูรชัยชัย
นายสันติ วงศ์จตุรลักษณ์
นายจามิกร ชูทรัพย์
นางสาวหทัยรัตน์ บุญทอง

นางศิวพร เฉลิมศรี
นายวัฒนา พึ่งชื่น
นางสาวยุเรศ วุทธิธรรพ
นางสาวสาวิณี ขอนแก่น
นางรตนภรณ์ สอาดโอษฐ์
นางสาวบุญยวีร์ ส่งเสริม
นางสาวปรีศนีย์ภรณ์ พลายกำเหนิด

ผู้ถ่ายภาพ

นางสาวน้ำทิพย์ นงค์สูงเนิน

นายพัชรกร เข็นเสถียร

พิมพ์ที่

บริษัท เอส.บี.เค. การพิมพ์ จำกัด

92/6 ม.3 ต.บางพลีใหญ่ อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ ๑๐๕๔๐

โทรศัพท์ ๐-๒๑๓๘-๘๘๙๔-๕, ๐-๒๑๕๓-๕๐๕๓

๑ คำนำ ๑

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ได้ทรงพระนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๒๗๙ จากคัมภีร์นันทโพนันทปกรณ์ที่พระพุทธรังษีแต่งเป็นภาษาบาลีไว้ นับว่าเป็นวรรณกรรม สมัยอยุธยาที่ทรงคุณค่า แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ที่ทรงพระราชนิพนธ์นันทโพนันทสูตรคำหลวงด้วยภาษาไทยที่สละสลวยผสมผสานภาษาทั้งที่เป็นภาษาบาลี ภาษาไทย ภาษาสันสกฤตและภาษาเขมร จึงทำให้การพรรณนาเป็นแบบร้อยโบราณได้อย่างไพเราะ

นันทโพนันทสูตรคำหลวงมีเนื้อเรื่องโดยย่อกล่าวถึง พระยานันทโพนันทนาคราช เป็นผู้มั่งมีฉะฉาน แต่พระพุทธรังษีทรงเห็นว่าสามารถที่จะละทิ้งได้จึงให้พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้ปราบ พระมหาโมคคัลลานะได้แสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้พระยานันทโพนันทนาคราชละพยศ ละทิ้งของตน จนในที่สุดพระยานันทโพนันทนาคราชสละละทิ้งของตน และยอมรับเคารพพระรัตนตรัยในที่สุด เมื่อได้ฟังพระธรรมจากพระพุทธรังษี

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เล่มนี้เป็นต้นฉบับสมัยอยุธยาเพียงเล่มเดียวที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อและอักษรขอมย่อ ๓ สี คือ สีทอง สีแดง และสีดำ บนสมุดไทยขาวที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยในการสร้างความแข็งแรงให้แก่ต้นฉบับดังแสดงไว้ในท้ายเล่มของสมุดไทยความว่า “พระสมุดไทยขาวอย่างนี้บอกด้วยฝุ่นสามครั้ง จึงลงน้ำกันเชือกครั้งหนึ่ง จึงเขียนพระอักษร แล้วจึงลงน้ำกันเชือกอีกสามครั้ง แม้นว่าต้องน้ำมิได้ลบเลือนเลย อย่างบอกด้วยฝุ่นและน้ำกันเชือกนี้ของหลวงโซ่กนกนอกราชการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย”

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ หนังสือสมุดไทยเรื่องนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๘ จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) นับเป็นความภาคภูมิใจของประเทศไทย ที่มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์แสดงความเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรือง และมีอารยธรรมสืบทอดมายาวนาน กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ จึงได้นำต้นฉบับหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโพนันทสูตรคำหลวง มาจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน กับทั้งเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่สืบไป

กรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโพนันทสูตรคำหลวงจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจโดยทั่วกัน

นายประทีป เฟื่องตะโก
อธิบดีกรมศิลปากร

หน้า

คำนำ

สารบัญ

ประกาศองค์การยูเนสโกขึ้นทะเบียนหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโศปนิพนธ์สุตรคำหลวง
เป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย

บทนำ

๑

แบบอักษรไทยย่อ

๑๑

นันทโศปนิพนธ์สุตรคำหลวง

๑๒

อภิธานศัพท์

๑๐๘

บรรณานุกรม

๑๓๘

ดรชณีพระนามพระพุทเจ้า

๑๔๐

ดรชณีนามพระยานาค

๑๔๕

ภาคผนวก

๑๔๘

ประกาศองค์การยูเนสโกขึ้นทะเบียนหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโศภนันทสูตรคำหลวง
เป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย

๐ ขบวนการ ๐^๑

คำหลวง เป็นวรรณกรรมทางศาสนาซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ขุนมนักราชบัณฑิตร่วมสมัยนิพนธ์ขึ้น หรือทรงพระราชนิพนธ์เอง หรือพระมหาอุปราชทรงพระนิพนธ์ขึ้นก็ได้ วรรณกรรมคำหลวงในสังคมไทยมีอยู่เพียง ๔ เรื่องเท่านั้น คือ

๑. **มหາชาติคำหลวง** สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีรับสั่งให้ขุนมนักราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยาแปลจากมหาชาติสำนวนเก่า ซึ่งแต่งด้วยภาษาบาลีแล้วแต่งเป็นภาษาไทยเมื่อปีชวด จุลศักราช ๘๔๔ พุทธศักราช ๒๐๒๕ โดยมีวิธีการประพันธ์ด้วยการนำภาษาบาลีเดิมตั้งบาท ๑ แปลแต่งเป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ หรือร้อย ภาษาไทยวรรค ๑ สลับกันไปตามความถนัดของกวี

๒. **นันทโพนันทสูตรคำหลวง** และ

๓. **พระมัลลย์คำหลวง** พระบรมราชาเจ้า กรมขุนเสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรฯ) ทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.๒๒๗๙ และ พ.ศ.๒๒๘๐ ตามลำดับ ด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยและโคลง

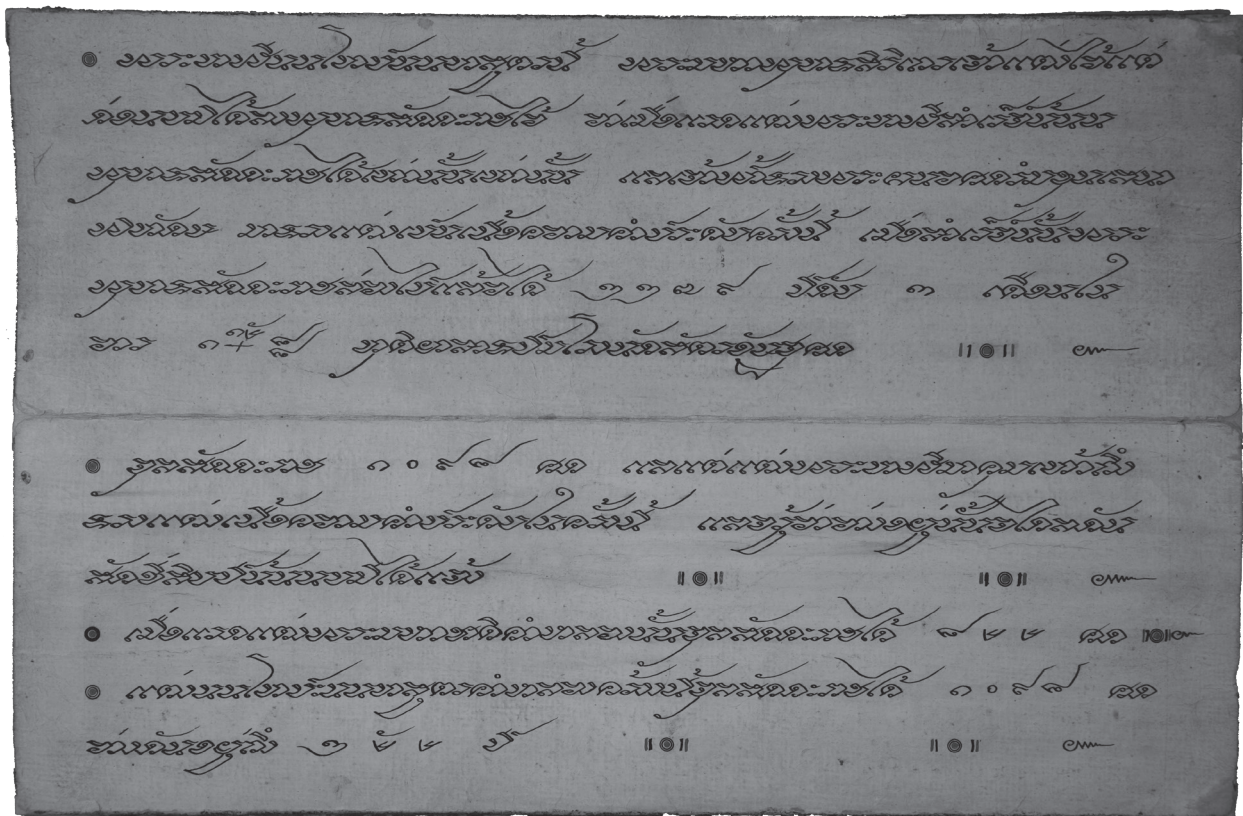
๔. **พระนลคำหลวง** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ ด้วยคำประพันธ์ทุกประเภท

วรรณกรรมคำหลวงสมัยอยุธยาทั้ง ๓ เรื่อง เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องราวเนื่องด้วยคติทางพระพุทธศาสนา ส่วนพระนลคำหลวงเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับตำนานทางศาสนาพราหมณ์ อันเป็นเรื่องแทรกในคัมภีร์มหาภารตะ

ประวัติความเป็นมา

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ.๒๒๗๕ – ๒๓๐๑) ปรากฏชื่อเรื่องในต้นฉบับหลายแห่งว่า “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐสุริวงษา ทรงพระนิพนธ์แล้วเสร็จ เมื่อวันอาทิตย์ เดือนแปด ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรงนักษัตร อัฐศก จุลศักราช ๑๐๘๘ ตรงกับพุทธศักราช ๒๒๗๙ ตามเนื้อความทั้งตอนต้นเรื่องและท้ายเรื่อง

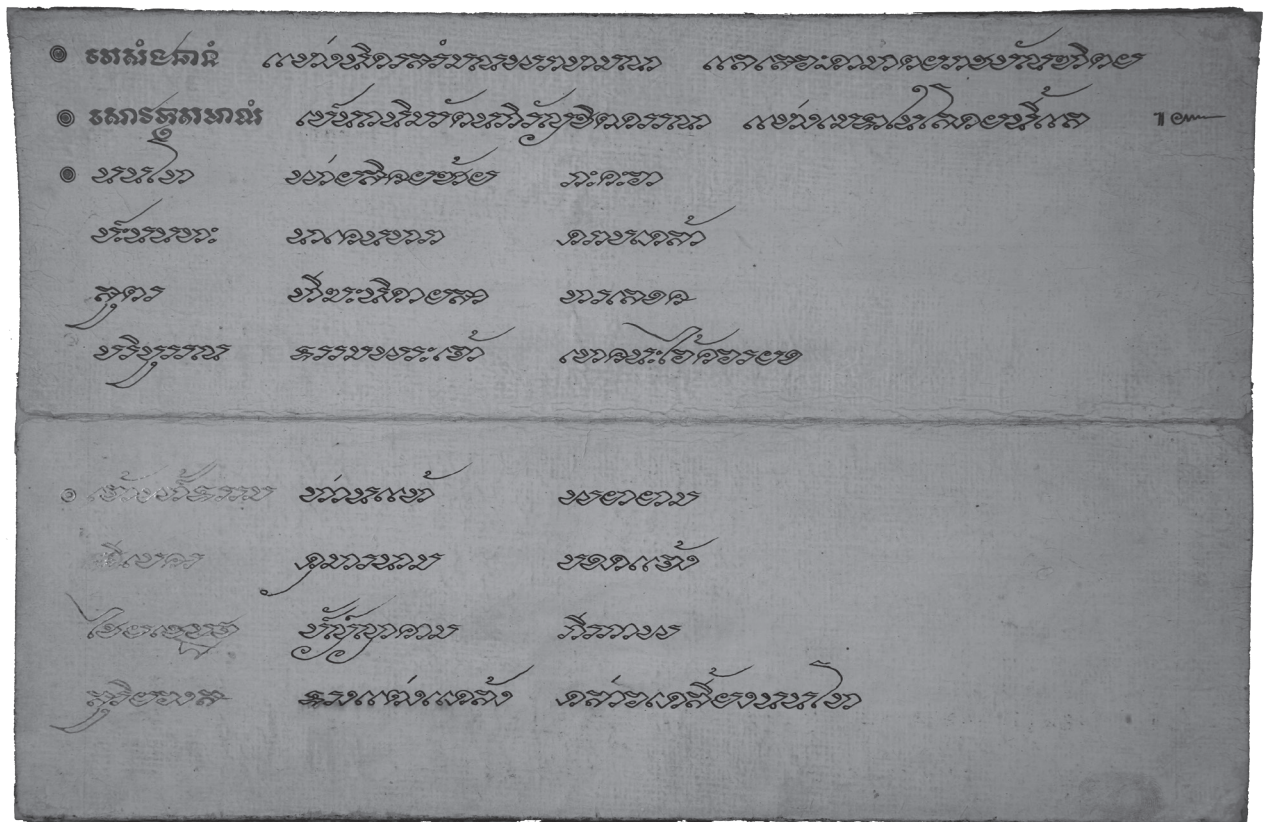
^๑ โดย นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

ข้อมูลแสดงประวัติทรงนิพนธ์

นอกจากได้บอกวันเดือนปีที่ทรงพระนิพนธ์แล้วยังบอกถึงรายละเอียดอื่นๆ อีกมาก ได้แก่ บอกพระนามผู้ทรงนิพนธ์ว่า “สิริปาโล ผู้ซื้อพระมหาสิริบาล...” อันเป็นสมณนามของพระองค์ขณะทรงพระผนวชอยู่ ณ วัดโคกแสง ตลอดจนทรงแสดงพระประวัติของพระองค์ด้วยว่า เมื่อทรงลาสิกขาบทจากเพศบรรพชิตแล้ว ทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐสุริยวงษ กรมขุนเสนาพิทักษ์ ต่อมาได้รับพระราชทานพระอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (ดำรงเป็นฝ่ายหน้า) ที่มีพระปรีชาสูงยิ่งทั้งทางด้านการศึก ทรงพระนิพนธ์ว่า “ผจญปัจจา มิตรแพ้วพาย” และทางกวีนิพนธ์ โดยทรงเลือกใช้ถ้อยคำไพเราะ สละสลวย และทรงนิพนธ์วรรณคดีเรื่องนี้ด้วยคำประพันธ์หลายรูปแบบ โดยเฉพาะทรงพระนิพนธ์โคลงกระทู้บอกที่มาของเรื่องราว ทรงนำมาจากพระสูตร ที่ขนิณายที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้ความว่า

เตลั ขนานิ แห่งนิกรสมณพราหมณา แลเสวกามาตยราชบัณฑิตย
โสภาติกมัล เป็นถนิมรัตนภิรมย์ชิตกรรณา แห่งเมธาในโลกละนี้แล ฯ

โคลงแสดงพระนามผู้ทรงนิพนธ์

๑ นนโท	พ่ายสียศซ้าย	ภควา
ปนนทะ	นาเคนทรา	กราบเกล้า
สูตร	ทิมนิกายาสา	ทรเลศ
บริบูรณ์	ธรรมพระเจ้า	เทศน์ไว้ควรย่อ
๑ เจ้าฟ้าธรรม	ท่านแท	พยายาม
ธิเบศร	กุมารนาม	บอกแจ้ง
ไชยเชษฐ	ปัญญาคาม	ภิรภาพ
สุริยวงษ์	ตรงแต่งแก่ง	กล่าวเกลี้ยงนนโท

ต่อจากนั้นทรงเล่าเรื่องที่มาของเรื่องว่า เรื่องนนโทปนันทสูตรที่เป็นพระบาลีนั้น พระมหาพุทธสิริเถรเจ้าแต่งไว้แต่ก่อน โดยมีได้แสดงศักราช จนกระทั่งเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรฯ ขณะทรงผนวช ได้นำมาทรงพระนิพนธ์เนื้อความคำประดับในครั้งนี้ ทำให้ไม่สามารถแสดงช่วงห่างของระยะเวลาตั้งแต่พิมพ์เนื้อความพระบาลีและทรง

พระนิพนธ์เนื้อความคำประดับได้ตั้งปรากฏรายละเอียดแสดงประวัติของวรรณคดีเรื่องนี้ พร้อมข้อมูลเปรียบเทียบ ระยะเวลาที่ทรงพระนิพนธ์เรื่องนี้กับมหากาติคำหลวงไว้ด้วย

“พระบาฬีนนโทปนันทสูตรนี้ พระมหาพุทธสิริเถระเจ้า
แต่งไว้แต่ก่อนบมิได้ลงพุทธสักกะราชไว้ ว่าเมื่อแรกแต่ง
พระบาฬีสำเร็จนั้นน พุทธสักกะราชได้เท่านั้นเท่านั้น แลเจ้า-
ฟ้าทรงพระผนวศกรัณณเสนาพิทักษ มาทรงแต่งเปน
เนื้อความคำประดับครั้งนี้ เมื่อสำเร็จนั้นพระพุทธสักกะ
ราชล่วงไปแล้วได้ ๒๒๗๙ ปีกับ ๓ เดือนในวาร

๑๕ ๘
๑ + ๘ ทุตติยาสาธปิโมโรง นักสัตรอัษฎศก ๑๐๐

จุลสักกะราช ๑๐๙๘ ศก แลแต่แต่งพระบาฬี
มาคมเท่าถึงธรงแต่งเนื้อความคำประดับในครั้งนี้
แลจรรู้ว่าว่างอยู่นั้นจกลกัณสักขีสิบปีนันทบมิได้แจ้ง๑๐๐
เมื่อแรกแต่งพระมหากาติคำหลวงนั้นนจุลสักกะราช
ได้ ๘๔๔ ศก ๑๐๐

แตงนนโทปนันทสูตรคำหลวงครั้งนี้จุลสักกะราชได้ ๑๐๙๘ ศก
ว่างกันอยู่ถึง ๒๕๔ ปี ๑๐๐

นอกจากนั้น ยังอธิบายแจกแจงรายละเอียดเพิ่มเติมแสดงความแตกต่างของเรื่องนันทโทปนันทสูตร ใน
พระคัมภีร์ทมนิกายและพระอรรถกถาแก้คัมภีร์อุปทาน ความว่า

“นันทโทปนันทสูตร ที่พระบาฬีเปนปรกติหย่างเทศนา
ทงปวง มีอยู่ในพระกัมพิทิมะนิกายะศีลขันธนั้น
ตั้งเอวัมเมก่อน นนโทปนันทสูตร อันมีใน
พระอรรถกถาแก้พระกัมพิอุปทานนี้ อันพระ
มหาพุทธะสิริเถระเจ้าแต่งเปนพระบาฬีคำ
ประดับนี้บมิได้ตั้ง เอวัมเมก่อนเลย
บุคคลผู้มีปัญญาอย่าพึงสงสัยว่า นนโทปนันทสูตรนี้
นอกคำพระอาณนทะเลนอกสังคายะนายะ
นนโทปนันทสูตรนี้ มีในสงคายะนายะ
แท้จึงแล ॥ ๑ ॥๑๐๐”

ข้อมูลข้างต้น เมื่อถอดความเป็นภาษาไทยปัจจุบันจะสามารถอ่านได้เข้าใจยิ่งขึ้นดังนี้ “นนโทปนันทสูตร ที่พระบาลีเป็นปรกติอย่างเทศนาทั้งปวงมีอยู่ในพระคัมภีร์ที่ขนิภายศีลขันธ์นั้น ตั้ง เอมก่อน นนโทปนันทสูตร อันมีในพระอรรถกถา แก่พระคัมภีร์อุปทานนี้ อันพระมหาพุทธสิริเถระเจ้าแต่งเป็นพระบาลีคำประดับนี้มิได้ตั้ง เอม ก่อนเลย บุคคลผู้มีปัญญาอย่าพึงสงสัยว่า นนโทปนันทสูตรนี้นอกคำพระอาณนท์แลนอกสังคายนายนนโทปนันทสูตรนี้ มีในสังคายนายแท้จริงแล”

ลักษณะและทำนองแต่ง

ดังได้กล่าวแล้วว่า นนโทปนันทสูตรคำหลวง มีเรื่องเดิมเป็นภาษาบาลีอยู่ในคัมภีร์ที่ขนิภาย ชื่อ นนโทปนันทสูตร ซึ่งพระมหาพุทธสิริเถระ นิพนธ์ไว้แต่ไม่ได้บอกเวลาที่นิพนธ์ไว้ ต่อมาเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศระ ได้นำมาทรงพระนิพนธ์เป็นทำนองร่ายยาว ด้วยวิธีการแปลร้อยคำยืมมาหาชาติคำหลวง คือ มีการเดินคาถา (ภาษาบาลี) แล้วจึงเรียงความละเอียดเป็นภาษาไทย โดยทรงใช้ถ้อยคำที่เป็นคำแผลงและคำภาษาโบราณปนอยู่มาก พระผู้นิพนธ์ได้ทรงแสดงพระประสงค์ในบทพระนิพนธ์ความว่า “เพื่อจะให้จำเรออุปรีดาภิรมย์แห่งนิกรสรณพราหมณาแลเสวกามาตยราชบัณฑิตย เป็นถนิมรัตนกิริยชิตกรรณา แห่งเมธาในโลกละนี้แล” กล่าวได้ว่า บทพระนิพนธ์เรื่องนี้เป็นวรรณคดีชั้นสูง มีเนื้อหาสาระสำหรับผู้มีปัญญาความรู้และชนนิกรทั่วไปทุกยุคทุกสมัยจวบจนปัจจุบัน

เนื้อเรื่องย่อ

นนโทปนันทสูตรคำหลวงกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ในกรุงราชคฤห์ เย็นวันหนึ่ง มีมหาเศรษฐี ชื่ออนาถบิณฑิกะมาทูลอาราธนาพระพุทธรองค์และพระอรหันตสาวก ๕๐๐ องค์ไปรับบิณฑบาตที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น สมเด็จพระบรมศาสดารับอาราธนาแล้วก็ประทับอยู่ ณ พระวิหารจนสิ้นราตรี ครั้นเวลาใกล้รุ่งพระพุทธเจ้าทรงตรวจดูโลกธาตุ ทรงคำนึงในพระทัยและทราบโดยพระญาณว่าพระยานนโทปนันทนาคราช ควรจะได้รับรสพระธรรม ด้วยพระยานาคราชตนนี้ได้เคยสร้างกุศลไว้ในชาติก่อน แต่พระยานนโทปนันทนี้ยังมีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฐิอยู่ แต่ก็สามารถที่จะสั่งสอนให้ละมิจฉาทิฐิเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ พระบรมศาสดาทรงพิจารณาเห็นว่าพระโมคคัลลานะอัครสาวกเบื้องซ้าย มีฤทธิ์อาจทรมานพระยานาคราชตนนี้ให้ละพยศเสียได้ ดังนั้นพอรุ่งเช้า พระพุทธเจ้าจึงมีพุทธปฏิภาณแก่พระอาณนท์ว่าจะเสด็จไปยังเทวโลก พระอาณนท์และพระสาวกจึงเตรียมตามเสด็จด้วย พระพุทธรองค์และพระสาวกได้เหาะไปเหนือวิมานของพระยานนโทปนันท พระยานาคราชแลเห็นว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกจะเหาะมาเหนือปราสาทของตน ฝุ่นได้พุ้งก็กระเรียนรายลงมา ก็โกรธบังเกิดมิจฉาทิฐิ สำคัญตนว่าเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ จึงแสดงอิทธิฤทธิ์ด้วยการจำแลงกายเป็นนาคราชใหญ่พันเขาพระสุเมรุไว้เจ็ดรอบและแผ่พังพานบังโลกธาตุจนมืดมิดเพื่อขวางทางไม่ให้พระพุทธเจ้าเสด็จผ่าน พระสาวกองค์ต่างๆ ทูลขอเป็นผู้ปราบพญานันโทปนันทะ แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาต ทรงให้เฉพาะพระโมคคัลลานะเท่านั้นเป็นผู้ไปปราบ จึงเกิดการต่อสู้ครั้งใหญ่ระหว่างพญานันโทปนันทะและพระโมคคัลลานะ ในที่สุดพญานาคราชก็มิอาจสู้ได้ จึงยอมจำนนและละมิจฉาทิฐิ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

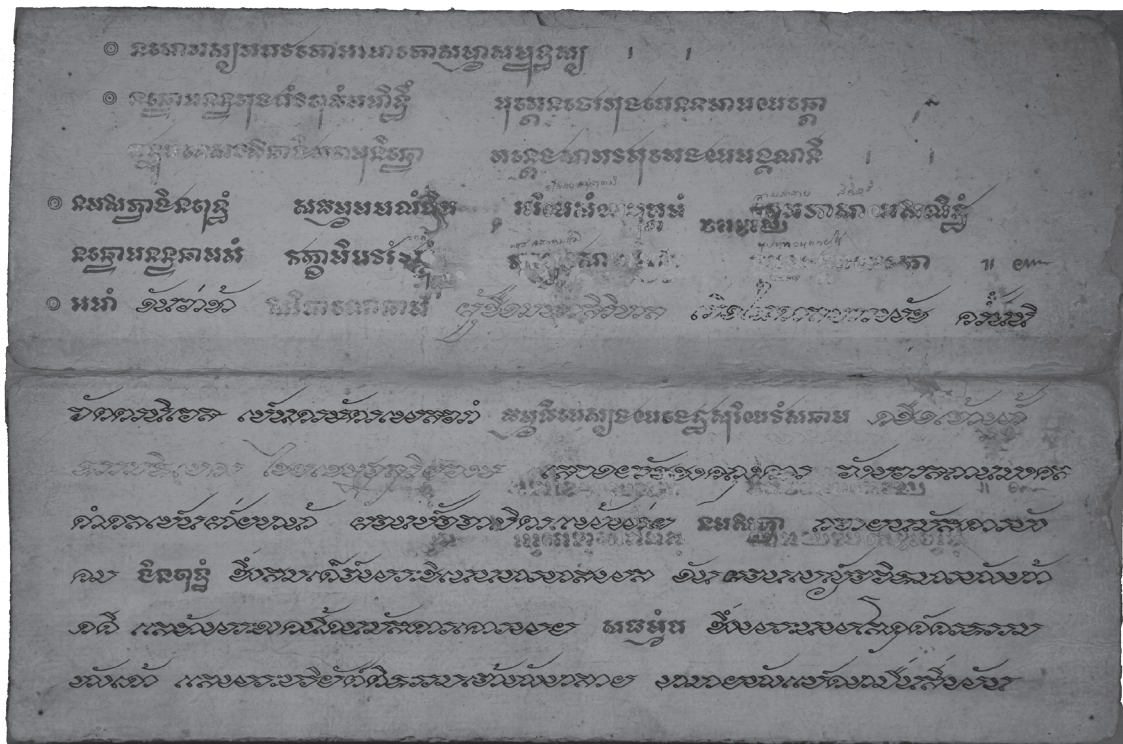
พระโมคคัลลานะได้ใช้อิทธิฤทธิ์ในการปราบพญานันโทปนันทะ มีทั้งสิ้น ๗ ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่	การแสดงฤทธิ์ของพญานันโทปนันทะ	วิธีปราบของพระโมคคัลลานะ
๑	พญานันโทปนันทะเนรมิตกายให้ใหญ่เข้าพัน เขาพระสุเมรุ ๗ รอบ และแผ่พังพานทำให้เทวโลก มืดมิด	พระโมคคัลลานะเนรมิตกายเป็นพญานาคให้มี ขนาดใหญ่และยาวกว่าพญานันโทปนันทะสองเท่า แล้วเข้าพันทับถึง ๑๔ รอบ ทำให้ร่างพญา นันโทปนันทะบีบแบนจนเหลือไหลเป็นสายดั่งการ คั่นเอาน้ำมันงา
๒	พญานันโทปนันทะพ่นควันไปทั่วทุกทิศ ทำให้มีด คลุ้มไปทั่วแสนโกฏิจักรวาล	พระโมคคัลลานะพญานาคแปลงพ่นควันโต้ตอบ
๓	พญานันโทปนันทะพ่นไฟใส่พระโมคคัลลานะ แต่มี อาจทำอันตรายพระโมคคัลลานะได้แม้แต่เส้นขน	พระโมคคัลลานะพญานาคแปลงพ่นไฟตอบโต้ ทำ ให้พญานันโทปนันทะร้อนดั่งเหล็กที่ถูกเผาบนเตา หลอม
๔	พญานันโทปนันทะกล่าวบริภาษพระโมคคัลลานะ ว่ากระทำการหยาบช้าและขอให้คืนสู่สภาพสมณะ เช่นเดิม	พระโมคคัลลานะเนรมิตกายกลับสู่สภาพปกติ แล้วสั่งสอนที่พญานาคราชกล่าวคำหยาบดูหมิ่น พระพุทเจ้าเหตุเพราะมีมิฉฉาทิฐิและเป็นสัตว์ เดรัจฉาน จึงไม่รู้จักพระพุทเจ้า พระสาวก บิศา มารดา และอุปัชฌาจารย์ จากนั้นจึงเดินเข้าออก ช่องหูและช่องจมูกพญานันโทปนันทะ
๕	พญานันโทปนันทะถูกทรมานจึงกล่าวบริภาษพระ โมคคัลลานะว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีเมตตา และ ลวงพระโมคคัลลานะให้เข้าไปในปากเพื่อหวังจะ เคี้ยวให้ตาย	พระโมคคัลลานะกล่าวสั่งสอนว่าการกระทำนี้ กระทำด้วยความรักและความเมตตา ดุจบิดา มารดาและอาจารย์เอ็นดูต่อบุตรและศิษย์ จากนั้น จึงเข้าไปในปากและเดินจงกรมในท้องของพญา นันโทปนันทะ
๖	พญานันโทปนันทะแสร้งเชิญให้พระโมคคัลลานะ ออกจากปากเพื่อหวังเคี้ยวให้ตาย แต่พระโมคคัล ลานะรู้เท่าทันและออกจากปากได้ทันท่วงที พญานาคราชจึงพ่นลมใส่หวังทำลายพระโมคคัล ลานะให้เป็นจุน	พระโมคคัลลานะออกจากท้องพญานันโทปนันทะ ในทันที และเข้าจานสมาบัติป้องกันลมของพญา นันโทปนันทะ
๗	พญานันโทปนันทะรู้ว่าสู้ไม่ได้ จึงแปลงกายให้เล็ก ละเอียดแล้วหนีไป	พระโมคคัลลานะแปลงกายเป็นพญาครุฑบิน ติดตามทำให้พญานันโทปนันทะหวาดกลัวจน ละพยศ

^๒ จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, “ฤทธานุภาพพระโมคคัลลัน ปราบพญานันโทฯ ในหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันโทปนันทสูตร
คำหลวง,” วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา. ๖,๒ (ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๖๐) : ๑ - ๑๗.

ลักษณะต้นฉบับ

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ปกหน้าและปกหลังลงรักปิดทองเขียนลายกนก เครื่องเถก้านขด ขนาดกว้าง ๑๓ เซนติเมตร ยาว ๔๐ เซนติเมตรหนา ๖.๕ เซนติเมตร มีจำนวนหน้าหนังสือ ๑๔๐ หน้า แบ่งเป็นหน้าต้น ๔๘ หน้า หน้าปลาย ๔๒ หน้า ชูบเส้นตัวอักษร ๒ ชนิด คือ อักษรขอมย่อ เพื่อบันทึกภาษาบาลี และอักษรไทยย่อ เพื่อบันทึกข้อความด้วยภาษาไทยด้วยเส้นสี ๓ ชนิด คือ เส้นทอง เส้นชาด และเส้นหมึก ซึ่งมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

ภาพแสดงเส้นสีของตัวอักษรแต่ละชนิดตามฐานะของข้อมูล

เส้นทอง ใช้บันทึกพระนามบุคคลสำคัญ เช่น เมื่อเอ่ยอ้างถึงพระพุทธเจ้า และพระนามผู้ทรงนิพนธ์ เจ้าฟ้าธรรมาริเบศร ไชยเชษฐสุริวงษ

เส้นชาด ใช้บันทึกคาถาอักษรขอมภาษาบาลีทั้งหมด

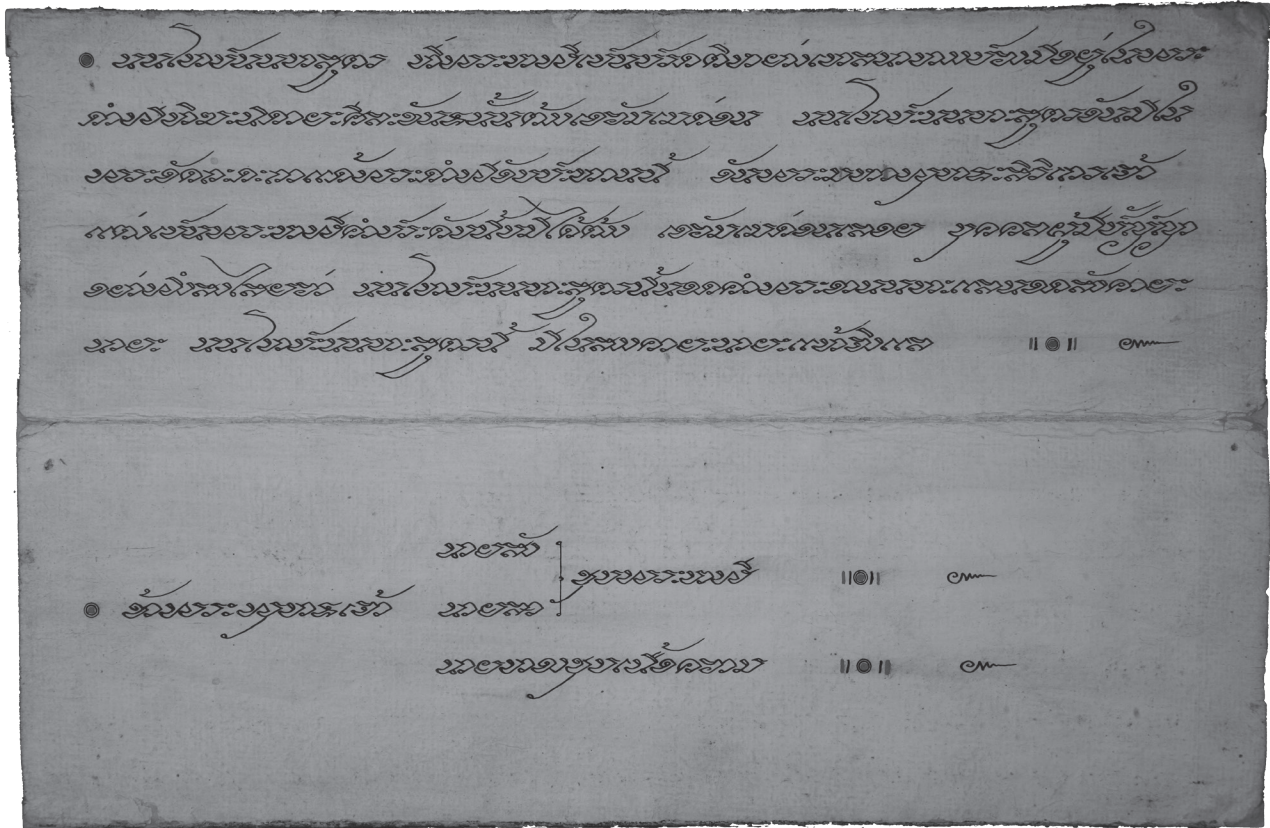
เส้นหมึก ใช้บันทึกเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นภาษาไทยด้วยอักษรไทยย่อ ซึ่งเป็นอักษรประดิษฐ์ที่นิยมใช้ใน สมัยอยุธยา หน้าละ ๔ - ๖ บรรทัด

ลักษณะของหนังสือสมุดไทยขาวเล่มนี้แสดงความเป็นฉบับหลวงอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือมีบานแพนง บอกวันเดือนปีที่สร้างโดยสมบูรณ์ด้วยวันทางจันทรคติและศักราชที่นิยมใช้เวลานั้น ทั้งพุทธศักราช และจุลศักราช พร้อมบอกนามข้าราชการกรมอาลักษณ์ ผู้ทำหน้าที่ชูบเส้นตัวอักษรแบบที่ใช้ปากกาหรือพู่กันชูบลงในกาหรือหมึก แล้วเขียนตัวอักษรให้มีเส้นหนาและบางสลับกันในแต่ละตัวอักษร โดยเรียกตัวอักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาบาลีว่า พระบาฬี ส่วนตัวอักษรไทยย่อ เรียกว่า เนื้อความดังความในต้นฉบับบันทึกว่า

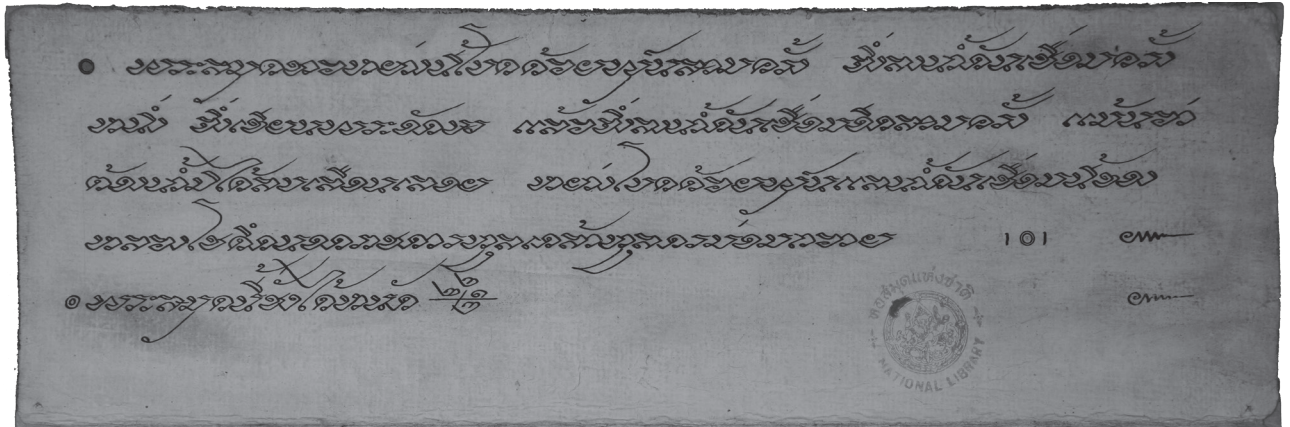
๑ ข้าพระพุทธเจ้า

นายสัง นายสา ชุบพระบาฬี ๑ ๑ ๑

นายทอง ชุบเนื้อความ ๑ ๑ ๑

นอกจากนั้นหนังสือสมุดไทยชาวดันฉบับวรรณคดี เรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง ยังมีความพิเศษอีกประการหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นบันทึกจดหมายเหตุสำคัญที่แสดงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทยในสมัยอยุธยา เรื่องการเตรียมสมุดไทยขาว ก่อนบันทึกเนื้อหาเรื่องราวด้วยกรรมวิธีของช่างในสมัยนั้น ซึ่งระบุนามในต้นฉบับว่า เป็นสูตรเฉพาะของหลวงโชติกนอกราชการ ดังความว่า

ข้อความจดหมายเหตุ การเตรียมต้นฉบับ ตามแบบของหลวงโชติกนอกราชการ

“๑ พระสมุทชาวสยามนี้บอกด้วยฟุ่่นสามครั้ง จึ่งลงน้ำกัน
 เชื่อมครั้งหนึ่ง จึ่งเขียนพระอักษร แล้วจึ่งลงน้ำกันเชื่อม
 อีกสามครั้ง แม้นว่าต้องน้ำมิได้ลบเลื่อนเลย หย่าง
 บอกด้วยฟุ่่นแลน้ำกันเชื่อมนี้ของหลวงโชติกนอกราช
 การทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ๑ ๑ ๑”

จะเห็นได้ว่า การใช้ภาษาและถ้อยคำ สำนวนในต้นฉบับ มีความแตกต่างจากภาษาไทยปัจจุบัน ทั้งการ
 เลือกใช้ถ้อยคำและวิธีเขียนสะกดการันต์ในคำต่างๆ โดยเฉพาะการเลือกใช้คำเรียกตัวอักษรว่า “พระอักษร” เป็นการ
 แสดงความยกย่องนับถือตัวอักษรซึ่งเป็นเครื่องมือในการประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้เป็นของสูง ตามเนื้อหาสาระ
 ของเรื่องราวอันเป็นข้อธรรมในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการเรียกต้นฉบับเล่มนี้ว่า “พระสมุทชาว” ด้วยเช่นกัน
 ข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับตอนดังกล่าวนี้ เมื่อถอดความเป็นภาษาไทยปัจจุบันแล้วจะอ่านได้เข้าใจยิ่งขึ้น ดังนี้

พระสมุทชาวอย่างนี้บอก (ฉาบ,ทา) ด้วยฟุ่่นสามครั้ง จึ่งลงน้ำกันเชื่อม (ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน, ทำให้
 ประสานกัน) ครั้งหนึ่ง จึ่งเขียนพระอักษรแล้วจึ่งลงน้ำกันเชื่อมอีกสามครั้ง แม้นว่าต้อง (ถูก,โดน) น้ำมิได้ลบเลื่อนเลย
 อย่าง(วิธี,แบบ) บอกฟุ่่นแลน้ำกันเชื่อมนี้ ของหลวงโชติกนอกราชการ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

การเตรียมต้นฉบับด้วยกรรมวิธีดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้พระสมุดเล่มนี้มีน้ำหนักมากถึง ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ดังนั้นทักไว้ในต้นฉบับความว่า

“ พระสมุดนี้ซึ่งได้หนัก $\frac{๒}{๒}$ เมื่อนำสมุดเล่มนี้ไปชั่งน้ำหนักด้วยเครื่องชั่งแบบปัจจุบันหนักได้ประมาณ ๒ กิโลกรัม ”

ประวัติของต้นฉบับหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโศปน์นทสูตรคำหลวง

หนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโศปน์นทสูตรคำหลวงเล่มนี้ **ขุนวิจิตรมาตรา** จากกรมศึกษาธิการทูลเกล้าฯ ถวายหอพระสมุดวชิรญาณซึ่งปัจจุบันคือ หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๑ นับเวลาถึงปัจจุบันที่หอสมุดแห่งชาติดูแลรักษามาแล้ว รวม ๑๑๒ ปี

ขุนวิจิตรมาตรา นามเดิม วันดี เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๒๓ (ร.ศ.๙๙) ที่ตำบลบางกะปิ อำเภออินทร์ แขวงเมืองสิงห์บุรี หลังจากสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรครู เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๒ (ร.ศ.๑๑๘) ได้เข้ารับราชการในสังกัดกรมศึกษาธิการตามลำดับ ดังนี้ พุทธศักราช ๒๔๔๓ (ร.ศ.๑๑๙) รับราชการครูโรงเรียนกล่อมพิทยากร พ.ศ.๒๔๔๔ (ร.ศ.๑๒๐) เป็นครูใหญ่ โรงเรียนมหรณพ พ.ศ.๒๔๔๕ (ร.ศ.๑๒๑) เป็นครูใหญ่ โรงเรียนมัธยมราชบูรณะ พ.ศ.๒๔๔๖ (ร.ศ.๑๒๒) ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นขุนวิจิตรมาตรา พุทธศักราช ๒๔๔๗ – ๒๔๕๐ (ร.ศ.๑๒๓ – ๑๒๖) เป็นปฏิคมของสามัคยาจารย์สมาคมพุทธศักราช ๒๔๔๙ (ร.ศ.๑๒๕) ได้เลื่อนขึ้นเป็นพนักงานตรวจราชการ แขวงตะวันออกเฉียงเหนือ พุทธศักราช ๒๔๕๑ (ร.ศ.๑๒๗) เป็นพนักงานสอบไล่ ถึงแก่กรรมเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓ สิริรวมอายุได้ ๓๐ ปี

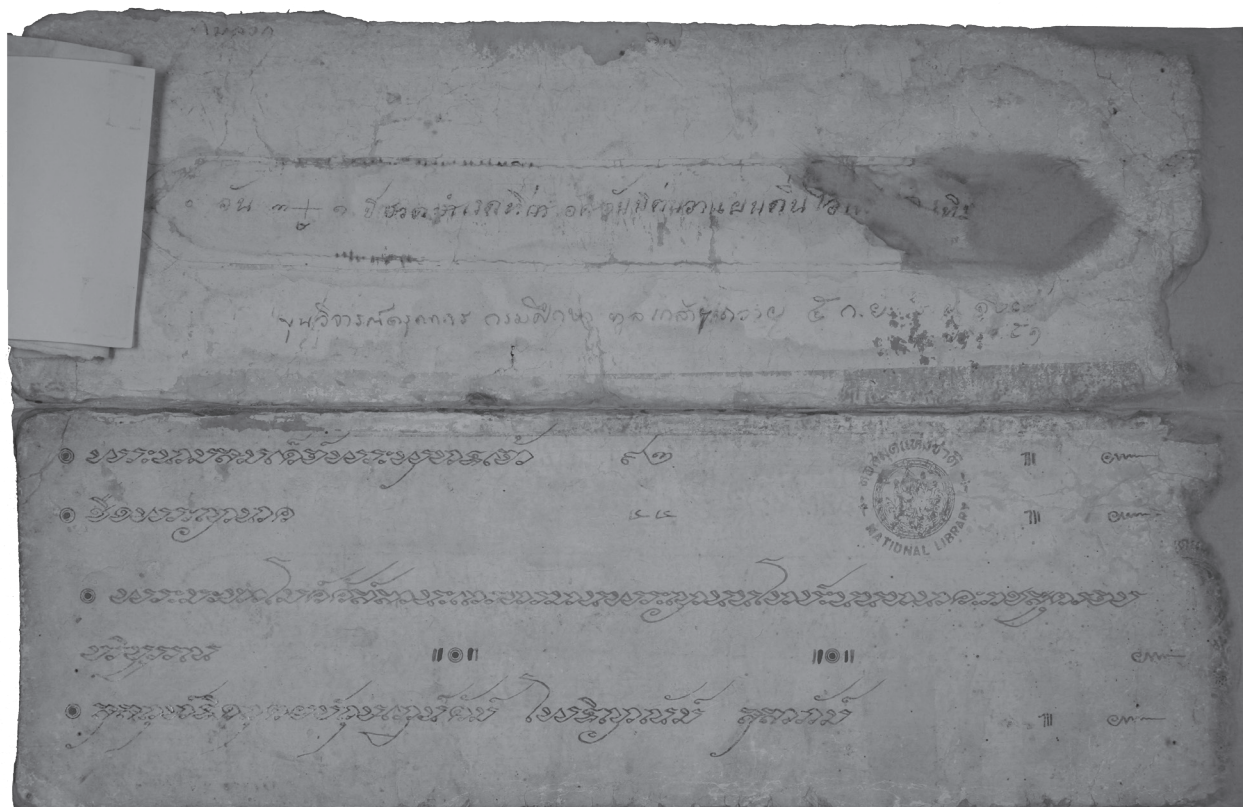
กล่าวได้ว่า ต้นฉบับวรรณคดี เรื่องนันทโศปน์นทสูตรคำหลวง เป็นภาพสะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของวรรณกรรมไทยในสมัยอยุธยาหลายประการ คือ

๑. ความเป็นต้นฉบับหลวงที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่
 - บอกพระนามผู้ทรงนิพนธ์และวันเดือนปีที่ทรงนิพนธ์แล้วเสร็จ พร้อมประวัติความเป็นมาของเนื้อเรื่อง
 - บอกนามอาลักษณ์ผู้ขุบเส้นตัวอักษรทั้ง ๒ แบบ
 - ต้นฉบับเล่มนี้บันทึกเนื้อหาเรื่องเกี่ยวกับเรื่องนันทโศปน์นทสูตรคำหลวงเพียงเรื่องเดียว
 - บันทึกเนื้อหาเรื่องราวหน้าละ ๔ – ๖ บรรทัด อย่างเป็นระเบียบสวยงามด้วยตัวอักษรไทยแบบประดิษฐ์ ตามความนิยมในสมัยอยุธยาเรียกว่า อักษรไทยย่อ

๒. การลงสีเส้นตัวอักษรสะท้อนทัศนคติและความนับถือพุทธศาสนาอย่างแรงกล้ากล่าวคือ มีวิธีการลงเส้นสีตัวอักษรให้ต่างกันตามความสำคัญของเนื้อหาแต่ละตอน

๓. มีบันทึกจดหมายเหตุแสดงภูมิปัญญาในการเตรียมต้นฉบับของช่างเขียนในสมัยอยุธยาก่อนบันทึกข้อความ โดยบอกนามเจ้าของสูตรไว้ด้วย ซึ่งหลักฐานนี้ไม่เคยปรากฏอยู่ในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องใดๆ ของสังคมไทยทั้งสิ้น

ด้วยความสำคัญดังกล่าวข้างต้น การนำต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องนี้มาจัดพิมพ์เป็นภาพสีตามต้นฉบับทั้งเล่ม นอกจากจะแสดงประวัติวรรณคดีเรื่องสำคัญของชาติแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับ พร้อมประวัติศาสตร์ของต้นฉบับวรรณคดีที่มีอายุยาวนานเกือบ ๓๐๐ ปี ให้คงอยู่เป็นหลักฐาน พร้อมทั้งได้ทำสำเนาเผยแพร่ต้นฉบับให้แพร่หลายกว้างขวางสืบไป

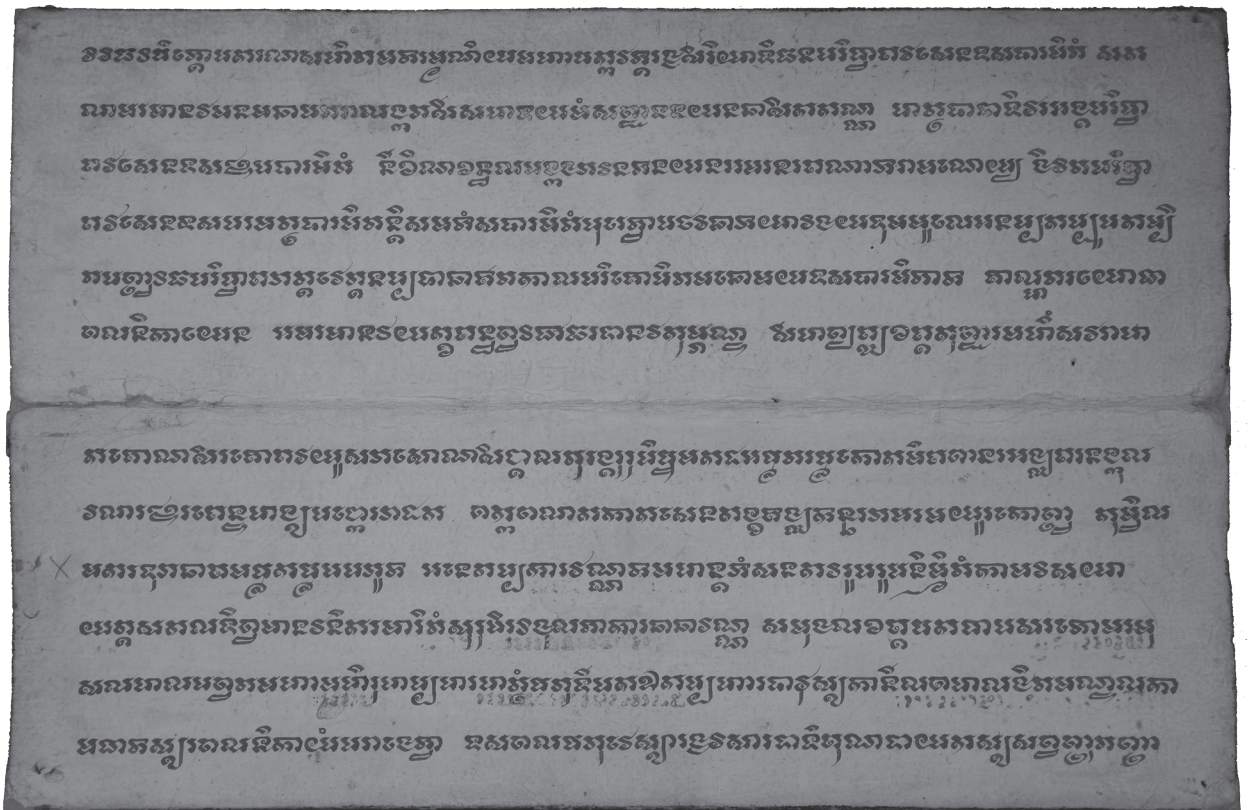

๑ วัน ๓๑ ปีชวดสัมฤทธิศก อัสจรรยมีต้นว่าแผ่นดินไหว

๑ พระนามสมเด็จพระพุทธเจ้า	๙๒	๗	๑
๑ ชื่อพระญาณาค	๙๔	๗	๑
๑ พระมหาโมคคัลลานะเถรทรมานพระญาณันโทปนันทนาคราชสูตรจบ			
บริบูรณ์	๑๐	๑๐	๑
๑ สุตฤทธิกฤตยปฤษฎณัม โพธิญาณัม สุตารัม			๑

- ๑ นโม ตสฺส ภควโต อรหฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
๑ นนฺโทปนนฺทภุขคํ วิพฺฐํ มหิทธิ
ปุตฺเตน เถรภุขเคน ทมาปยนฺโต
อิทฺธูปเทสวธินา ชิตฺวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภาวตุ เต ชยมงฺคละนํ
- ๑ นมสฺสิตฺวา ชินพุทฺธํ สธมฺมมลฺปิ จ
อริยสํมมุตฺตมํ สามภาสาย สลิฏฺฐํ
นนฺโทปนนฺทนามกํ วกฺขามิ ปวรํ วตฺถุ
ตสฺส วสาหฺมสฺมิ นุปฺททวนฺตรายโก ฯ ๑๗
- ๑ อหํ อํนว่าข้า สิริปาโล นาม ผู้ขอหาสิริบาล เกิดในกาลบรรพช ครั้นนี้-

என

วิวิธวิธีโต ปกรณ์สทิตมตริมมณียมหาจกกวตริชชสิริยาธิชนปริจจาควเสน ทสปารมิต์ สก
 ลามรمانวมนมมนาปตราลงกตสีสทพมัสถชนนยนาสิกกณณหตถปาทาทีวรองคปริจจา
 ควเสน ทสอุปปารมิต์ นิชินชนธลปงกชกวณดินยอนมรนครณาภิรามณยยชีวิตปริจจา
 ควเสน ทสปรมตถปารมิตนติ สมตีสปารมิต์ ปุเรตวา ปฐวินาภียา วิชยทุมมูเล อนปปกปูปกมปี
 ตปถจวิธปริจจาคคตตเวตตนปปทานาตีตกาลปริโคปีตมโนมยทสปารมิตาติ คาลหตรโยธา
 พลนิกาเยน อมรمانวยกขคนธพพิชาธรทานวกุมภณท สัพพคชชคคกุลชรมหีสวราท

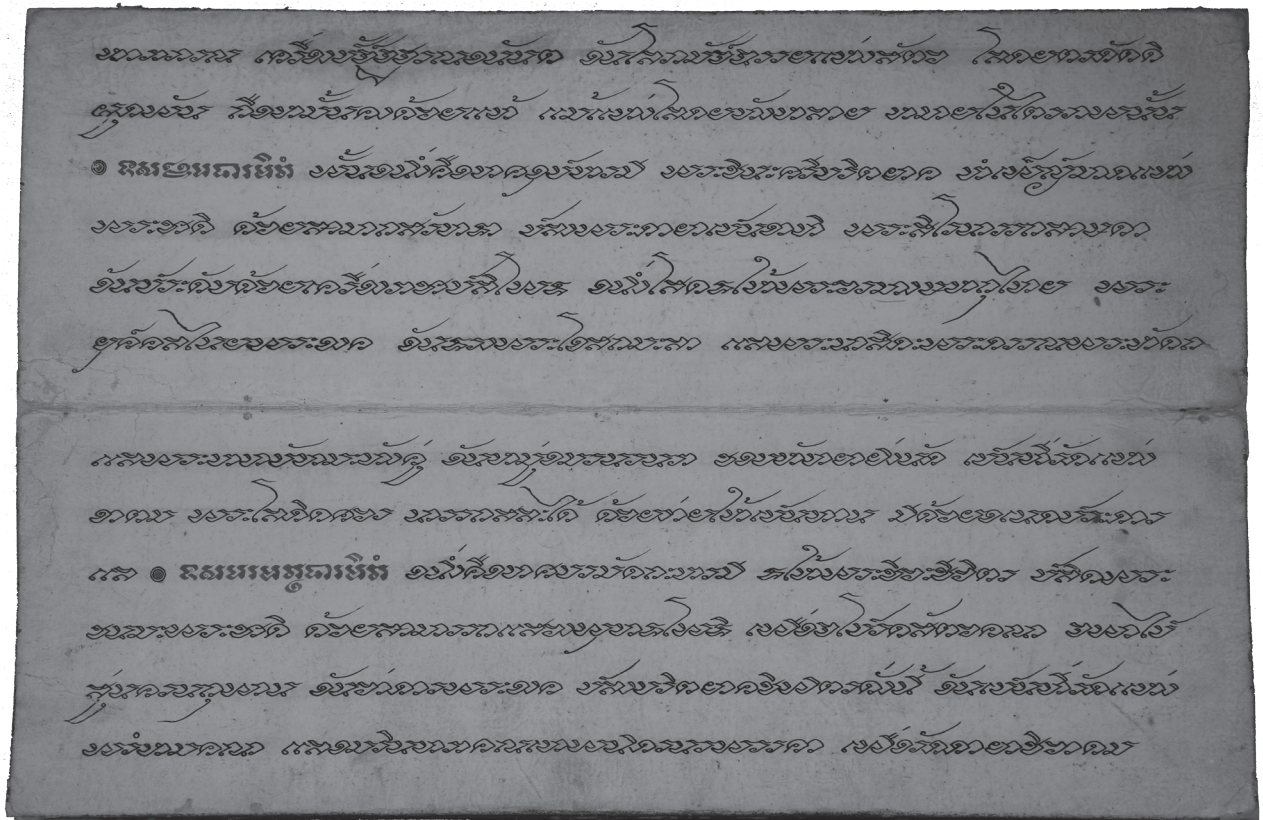
กโคณสิริ โคคยูก สโณสิงคาลตุงครุรูปิจจุมภฏอจจตวจจ โกกมิกพานรชมครนงกุล
 วิลารอรเคนทหงสปงโกรวากุก พกกพลาากากเสนกชชคชณกนรภมมยรโกณจ กุมพิล
 มกรทูกนาคมจจกจจปปฏติ อนกปปการวณณติมหนตภิสนกวิรูปูปนิมิต์ กามวิสยา
 ยตตสกลทิพพมานวนิกรมาริต์ สรุจิรวิชุลตาการนานาวณณ สมุชลชคจกจาปสรโตมรมุ
 สลหลปพพตมทามทิริทปพรทตถิจตูปิกเอกปปหารปาวุสสกาณิลพลชิตมณทลกา
 มธาติสสรพลนิกายั ปราเชตวา ทสพลจตุเวสสารชชวิสารทาทีคุณทายกสส สพพุตถวา

[illegible][illegible]

ณสส ปติลลิตวา ยสมหนตฺปุลลณฺมหนตฺปุลลณฺมหนตฺนํ ปารคเตน ววิธปการวินยฺอุปายกุส
เลน ทุพทมเทวตามนุสสนาคยกราทีนํ โอฟารวินยาย วินยิตวา จตุรปายานิกทริตมิจฉามคค
โต ปริโมเจตวา สกลอริยาภิปฺภุจิตํ นิรुพทวมจจนตสฺสํ นิพพานมหานคราภิมุขํ อฏฺฐจกคิมคคป
วรํ มคคํ ปติฏฺฐจปนมนเนน โลกนาถเนน ภควตา นิตาฆสมเย มชฺฌนตติกกาลเ ทุสสทตรตมเต
ชนนินกรเตโซ วีย นิสายเย^๑ สฺริยุคคมนํ วีย จ อุตฺตสมเย ปุพฺผวิกสนํ วีย จ โทติ ฯ
๑ ยํ อเนน โลกนาถเนน ภควตา นิตฺตเสวนกรณํ ๑ อํนํวาสมเด็จพระโลคนารณฺมณิ

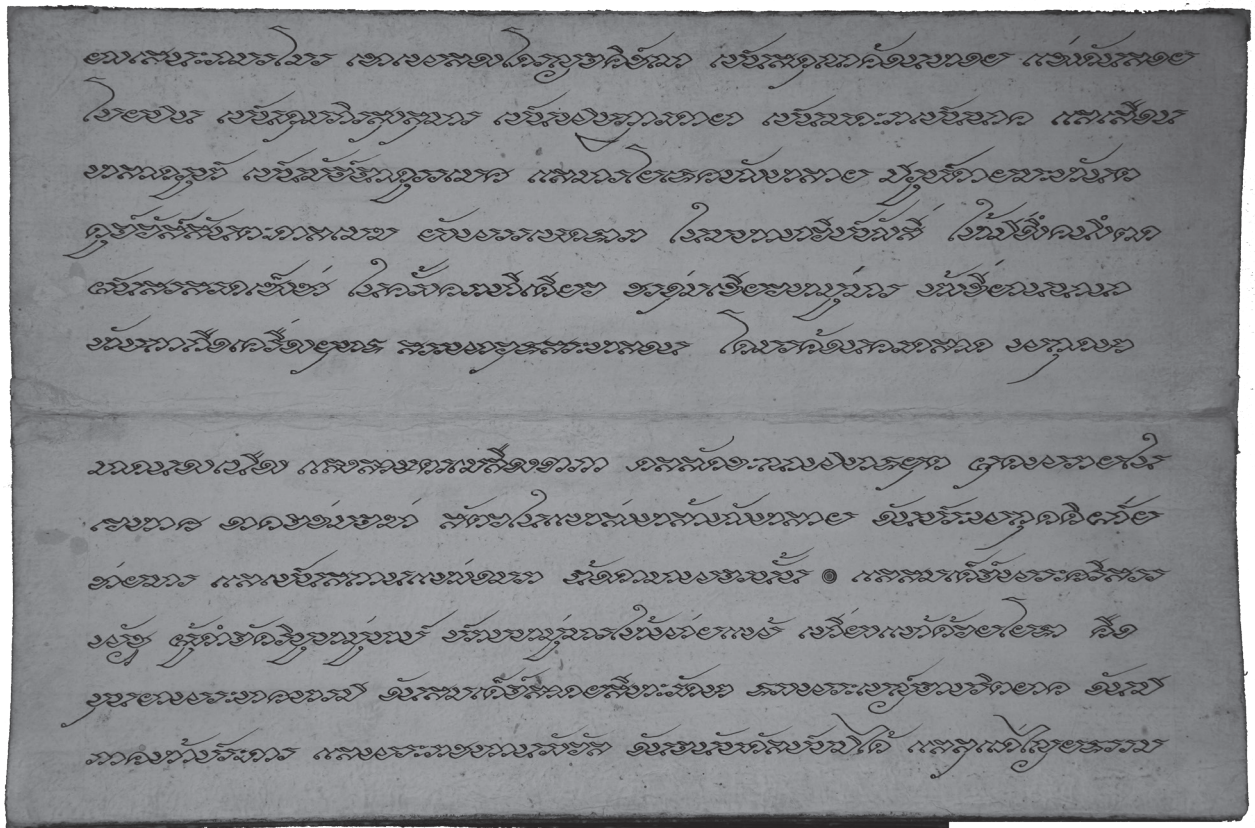
๖. ผู้เป็นอดิสรณ แห่งไตรโลกยจุราโลกาจารย์ แลเสร็จบำเพ็ญพุทธ
 บารมีสมดังขั้ จึงคึงโลกยพันลือ **๑ ทศปารมิต** อนึ่งคือพระทศปารมี ๑ บำเพ็ญ
 ด้วยปริติสามารถ พระบาทบริติยาดทานอนันต์ มีอาทิคือโอศวรยสมบัติ
 แห่งบรมจักรพรรดิราชา อันเป็นที่เสนาหาอึ่งนัก อันกอปรด้วยกจกรัตนเป็น
 อาทิ นานาราชอุปรณบวรรัตนการ มีต้นวาร์ตนมสารคัล ไพฑูรย์
 พรณประพาลรัตน์ สังขทักษินาวัสุพรรณรชกสรพพานา โอทยา

^๑ ตามคำศัพท์ภาษาบาลีควรเป็น นิสาขสมเย

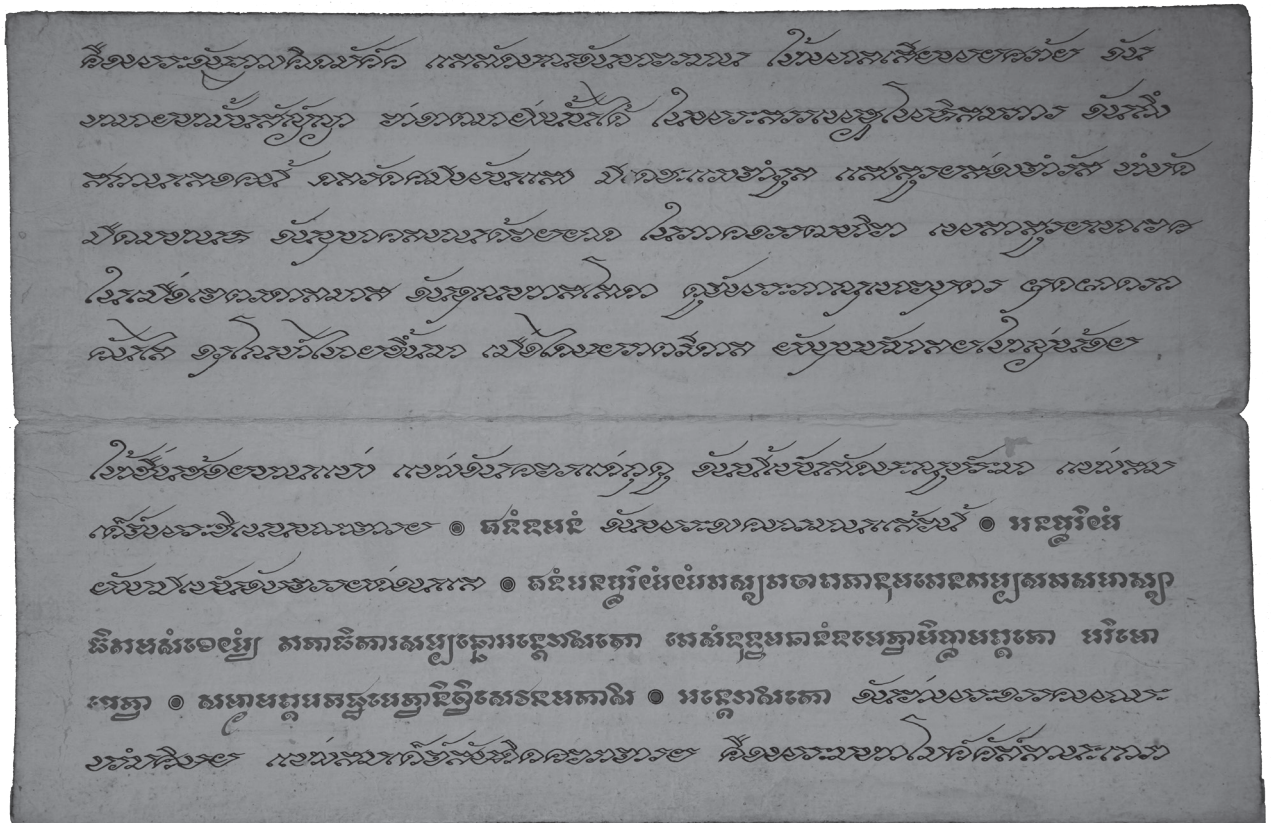
หาราภรณ์ เครื่องปฐมนันต์ อันโลภมัจจรรยแห่งสัตว์ โลกยตรกัตติ
 ผูกพัน ถือนั่นคงด้วยแท้ แม่แห่งโลกยทั้งหลาย หมายถึงไตรภพนั้น
 ๑ ทศอุปปารมิต์ พันหนึ่งคือทศอุปปารมี พระชินะศรีบริติยาต บำเพ็ญมากแห่ง
 พระชาติ ด้วยสามารถศรัทธา ปลงพระกายาเป็นอาทิ พระสิโรนารถศาสดา
 อันประดับด้วยเครื่องราชาปลิโพ อนึ่งโสธ ๘ ให้พระวรมางษฤไทย พระ
 ยุคคลในพระองค์ อันทรงพระโอสมถลา แลพระนาสิกะพระกรณพระหัตถ์

แลพระบาทปัทมทั้งคู่ อันหม่อมมรรนรา ชอบหัตถายิ่งนัก เป็นที่รักแห่ง
 อาตม พระโลกิตศวนารถสละได้ด้วยง่ายให้เป็นทาน มีด้วยอเนกประการ
 แล ๑ ทศปรมตปารมิต์ หนึ่งคือทศปรมัตถปารมี ๘ ให้พระชีวิชีวิตร ปลิด
 พระชนมพระชาติ ด้วยสามารถแสงพุทธโพธิ์ เพื่อจะโปรดสัตว์คณา จะพาไป
 สู่นครนฤพาน อันว่าการพระองค์ ปลงบริติยาตชีพิตรดังนี้ อันเป็นที่รักแห่ง
 พรหมคณา แลอมรินทราคณเทพนิกรนรพรคณา เพื่อรักกายาชีวาตม์

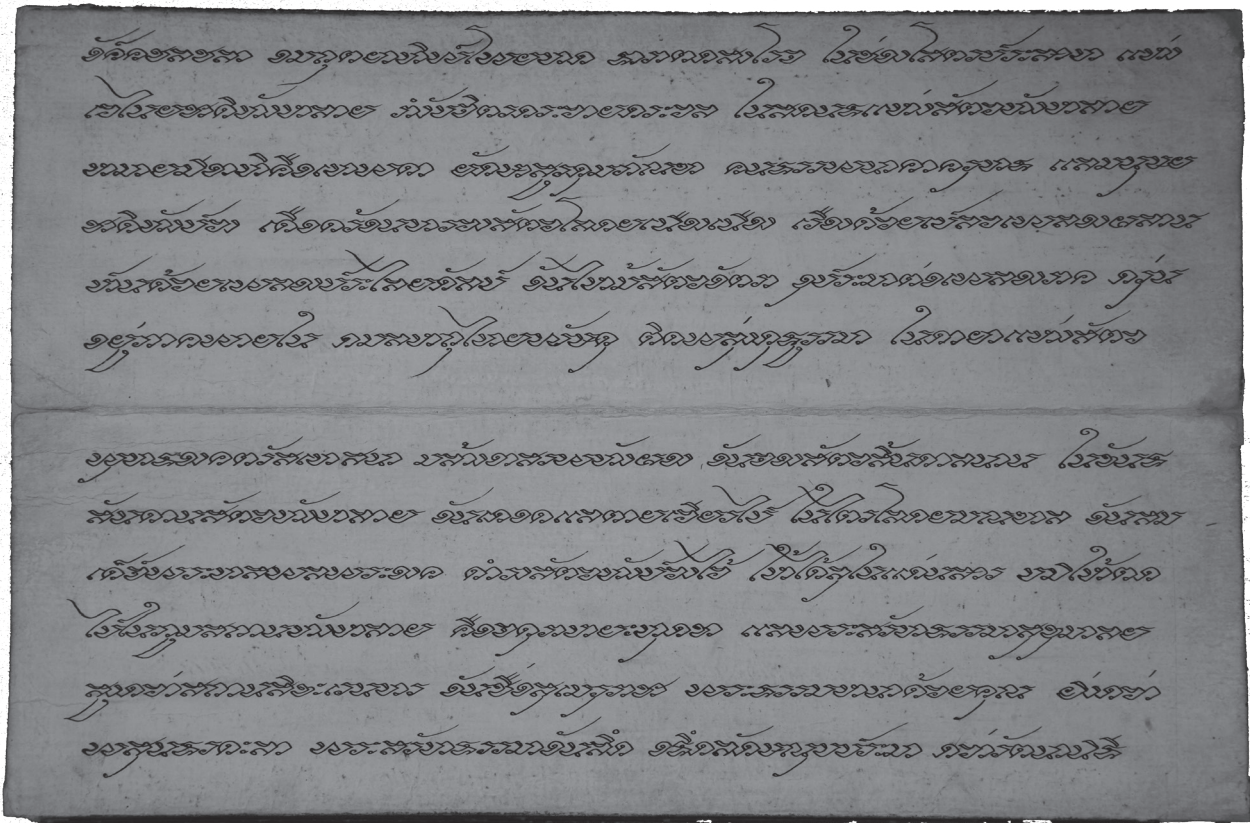
ยางเสนภมรโมร เขาเพลิงโกรฤจคิขมา เป็นสกุณาค้อนหอย แข่งกันลอย
 โบายบิน เป็นกุมภกริสงสูมาร เป็นพิสตารกายา เป็นมกราเป็นนาค แลเลื่อน
 หลากรูปา เป็นมัจฉาгурเมศ แลมารโยธะตทั้งหลาย มีรูปกายมหันต์
 ดุจวิสันตกาลเมฆ ยังพรพรเชกธารา ในมหาทวีปทั้งสี่ ให้มีอิงคะนิงตก
 ฝนสรสรกแข็งซ่า ในครั้งคราทีเดียว ชรอุ่มเขียวหม่มมาร บ้างขี้นานานา
 หัตถาถือเครื่องยุทธร สรรพอาวุธสรหลอน ไตรมค้อนครกสาก พฤกษา

มากนองเนื่อง แสงสาขตรเมื่องอาภา กลลักขณาพิทยุต ผุดพรายใน
 เวหาศ อาจจะข่มจะฆ่า สัตว์ในแหล่งหล้าทั้งหลาย อันประพฤติฝ่าย
 ข่ายมาร แลเป็นสถานแห่งอมรา น้อกามาพจน์นั้น ๑ แลสมเด็จพระศรีสรร
 พชญ์ ผู้กำจัตริบุหมุ่บาป ปราบหม่มมารให้พ่ายแพ้ เทียงแท้ด้วยโยธา คือ
 บุญญาพระทศบารมี อันสมเด็จสากยสิทธิ์รักษา ทรงพระเบญจาบริตยาถ อันมี
 ภาคห้าประการ แลพระราชทานรางวัล อันจะนับกลับบ่มีได้ แลฤกษ์ไถ่บุญธรรม

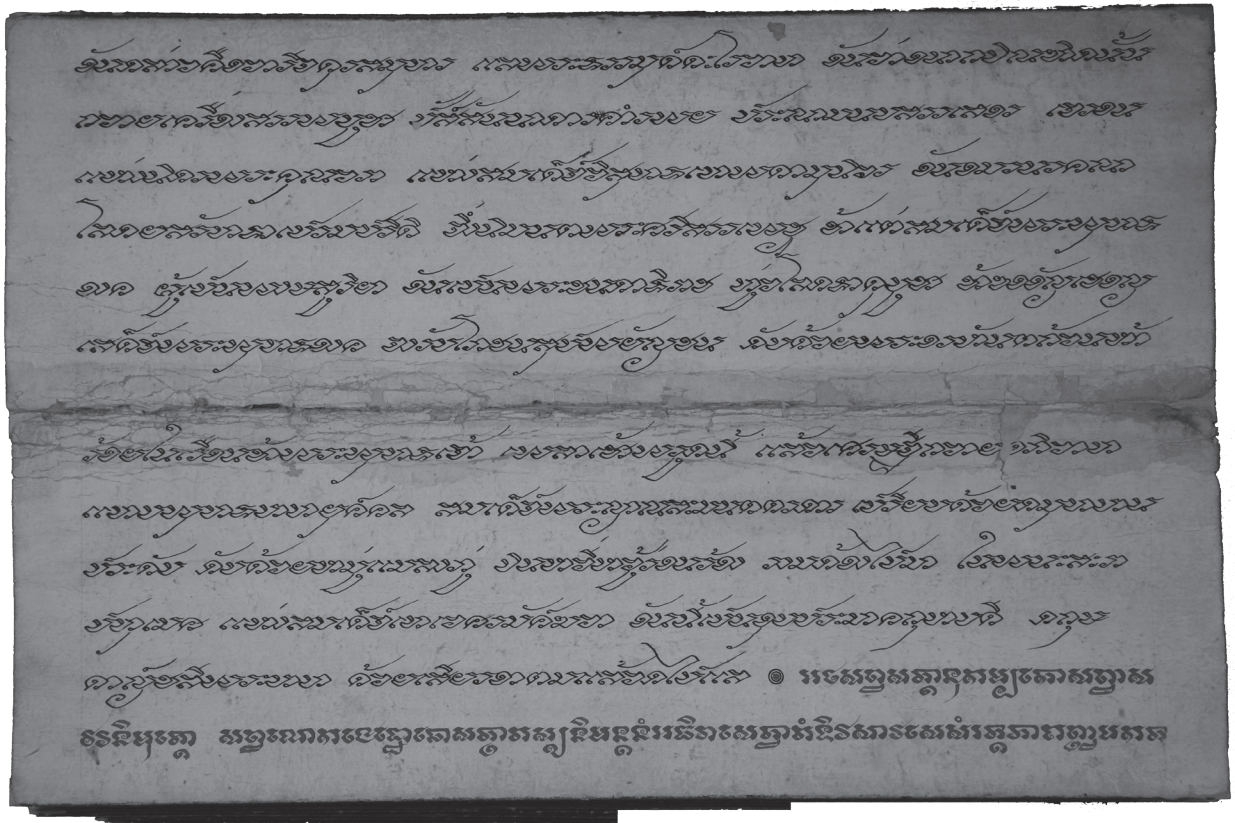
คือพระอภัยมณีคัมภีร์ แลลักษณะอันทรมาน ให้พาลเสียยศร้าย อัน
หมายมั่นสัญญา ว่าอาตมายังนั้นได้ ในพระสรเพชญ์โพธิสมภาร อันถึง
สถานเลิศนี้ กลรัศมีพันแสง มีเดชะแรงจำรูญ แสงสุรย์ส่องจำรัส บำบัด
มืดมหนธ์ อันบุคลทนด้วยยาก ในภาคอรรคมทิวา เพลาสूरยเทเวศ
ในเมื่อเจตรกาลมาศ อันอุณหาสโลกา ดุจพระภาณุเทวบุตร ผุดผาดรถ
ครรไล อรุณทัยขึ้นมา เมื่อโกษยราตรีกาล ยังบุษปมาลัยใหญ่่น้อย

ให้ขึ้นช้อยบานแบ่ง แห่กันควรรแก่ฤดู อันนี้เป็นลักษณประมา แห่งสม
เด็จพระชินนทราจารย์ ๐ อิทธิ ทมน์ อันพระองค์ทรมานแล้วนี้ ๐ อนจจริย์
ยังมีเป็นอัศจรรย์ก่อนแล ๐ อิทธิ ปณจจริย์ ยี่ ตสส ตถาคตานุมเตน กปปตตสทสสา-
ธิกมส์เขยย์ กตาทิการสมปบันโน อนตเวทาสโก เตสส์ ทุททมนานัน ทเมตวา มิจฉามคคโต ปริโม-
เจตวา ๐ สมมามคคปติฏฐเปตวา นิพพิเสวนมกาลี ๐ อนตเวทาสโก อันว่าพระอรรคพาม
บรมศิษย์ แห่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้าจารย์ คือพระมหาโมคคัลลานะเถรา

อักคชลลลา อมฤตยาทิพโยทก ธาราดกสงโรจ ในช่องโสตประสาท แห่ง
เวไนยชาติทั้งหลาย ร้างบจิตรกระวายกระวน ในสกันธแห่งสัตว์ทั้งหลาย
หมายมีอาทิคือเทพดา ยักษาสูรกุมภัณฑ์ คนธรรพนาคราครุฑ แลมนุษย์
ชาติทั้งปวง เตือดร้อนทรวงสัตว์โลกยเนื่องเนื่อง เรื่องด้วยเปลวเพลิงผลาญ
ปานด้วยเพลิงประโลยกัลป์ อันไหม้สัตว์อัตร่า อุประมาต่อเพลิงราคะ กรุ่น
อยู่ภาคภายใน กมลหฤทัยพัสดุ ติดพลุ่่งกูธรรมา ในกายแห่งสัตว์

พุทธรองค์ตรัสเทศนา มล้าสอาสรพทั้งผอง อันจองสัตว์สิ้นกาลนาน ในขันธ
สันดานสัตว์ทั้งหลาย อันเกิดแลตายเวียนไปในไตรโลกยมณฑล อันสม
เด็จพระทศพลพระองค์ ดำรงสัตว์ทั้งปวงไว้ ให้รู้ในแก่นสาร บัมิให้ตก
ไปในภูมิสถานทั้งหลาย คือจตุราบายทุกขา แลพระสร้ทธรรมาสุขุมาลัย
สูงกว่าสถานสิขเรนทร อันชื่อสุเมธรรุราชา พระธรรมหนาด้วยคุณ ยิ่งกว่า
พสุณธรดลา พระสร้ทธรรมาอันลึก อธิกลักษณ์ประมา กว่ารัตนานิธิ

อันกล่าวคือวาริจตรสมุทร แลพระธรรมุตโรวาท อันว่าอนาถบิณฑิกนั้น
 ถวายเครื่องสรรพบูชา ปัสสันนาการคำรพย ประณามนบสรเรริญ เจริญ
 แห่งนิกรพระคุณวรา แห่งสมเด็จวิสุทธเทพตามุนีวร อันอมรรนรคณา
 โลกยศรัทธาเปรมปรีดี จึงนิมนต์พระศรีสรรเพชญ์ ข้าแต่สมเด็จพระพุทธ
 องค์ ผู้เป็นพงศ์สุริยา อันเป็นพระชนกาธิราช ทัวโลกธาตุดุชา ข้าขออัญเชิญ
 เสด็จพระพุทธองค์ จงรับโภชนาสุพยัญชน กับด้วยพระอรหันต์ถ้วนห้า

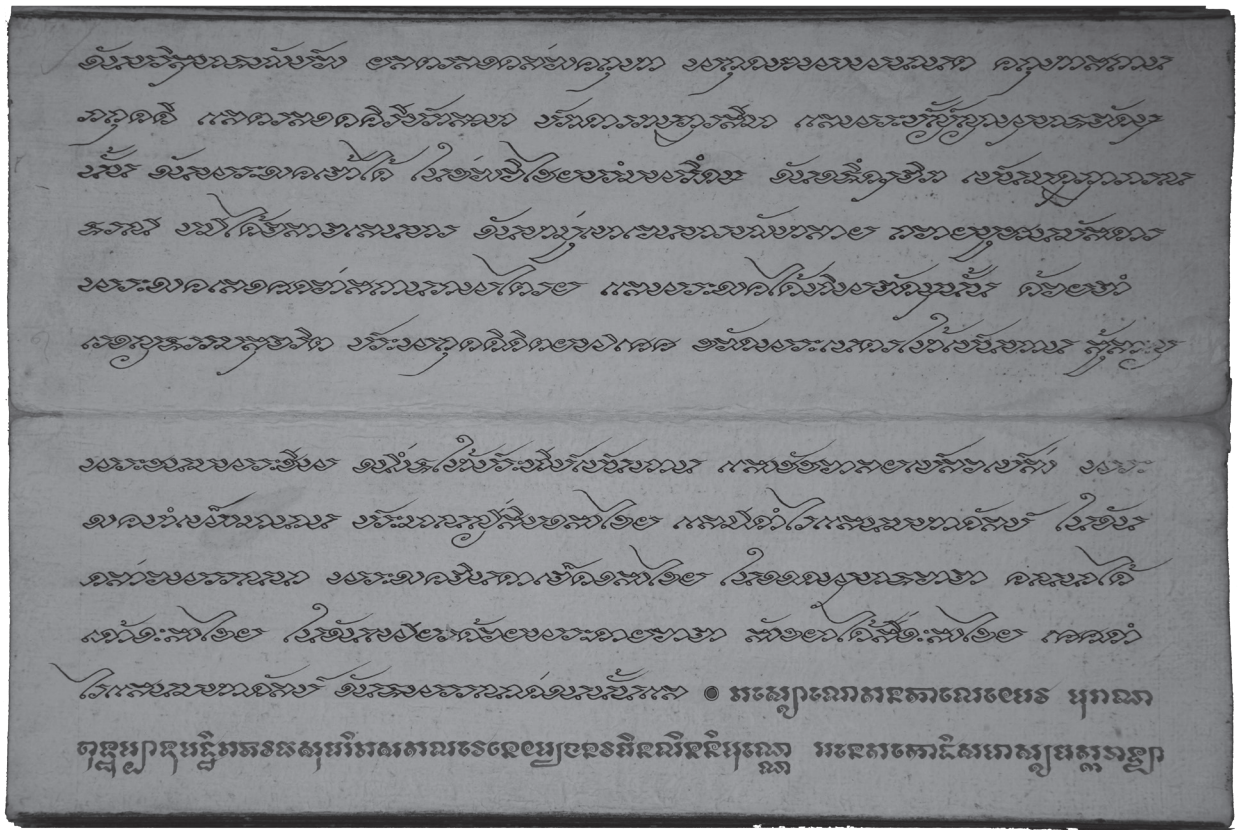
ร้อยในเรือนข้าพระพุทธเจ้า เพลาเข้าพูกนี้ แล้วเศรษฐีถวายอภิวาท
 แทบพุทธบาทยุคคล สมเด็จพระญาณสมณัตถะการ เปรียบด้วยกมุทบาน
 ประดับ กับด้วยหมู่แมลงภู่ บินหวิหวิ้งร้อนร้อง ระงมก้องไปมา ในพนสรา
 ปทุเมศ แห่งสมเด็จเทเวศร์มฆา อันนี้เป็นอุประมาคฤหบดี กฤษ
 ดาชลีพระบาท ด้วยเศียรอาตมแล้วก็ไปแล ๑ อถ สพพสตตานุกมปโก สพพาส-
 ววินิมุตโต สพพโลกเชฏโง โน สตถา ตสส นิมนตน์ อธิวาเสตวา ตํ ทิวสาวเสสํ รตติภาคณจ ปกติ

[illegible][illegible]

อันราชตรีแลทิพส อันอยู่ใกล้พระสุคตศาสดา บมิได้รักษาอุปัชฌา ไกลแห่ง
มรรคแห่งผล ป่วยการตนอยู่ใกล้ บมิได้ปฏิบัติรักษา สมเด็จพระธรรม
ธราสวามิทรนั้น ๑ พลวปัจจุสมเย นานปการทิชฌณานิ รวนการุลลวิลาเปเน สรณิกรติ
ตนยมนพุปริพลิตปริปฺพนณทมนทลสกุสุมทนาย ปริเทวนานาย วีย ปริกขยมุปคตา
เยว ๑ ในเมื่อนางเบญจกัลยาจกวรา มีภักตราชสมิซราบ อาบด้วยอัสสุชลธรา
พรรณนาคือน้ำค้าง ประคจนางครวญคร่ำ ร้องให้รำพิลาป สะอื้นภาพริยจน

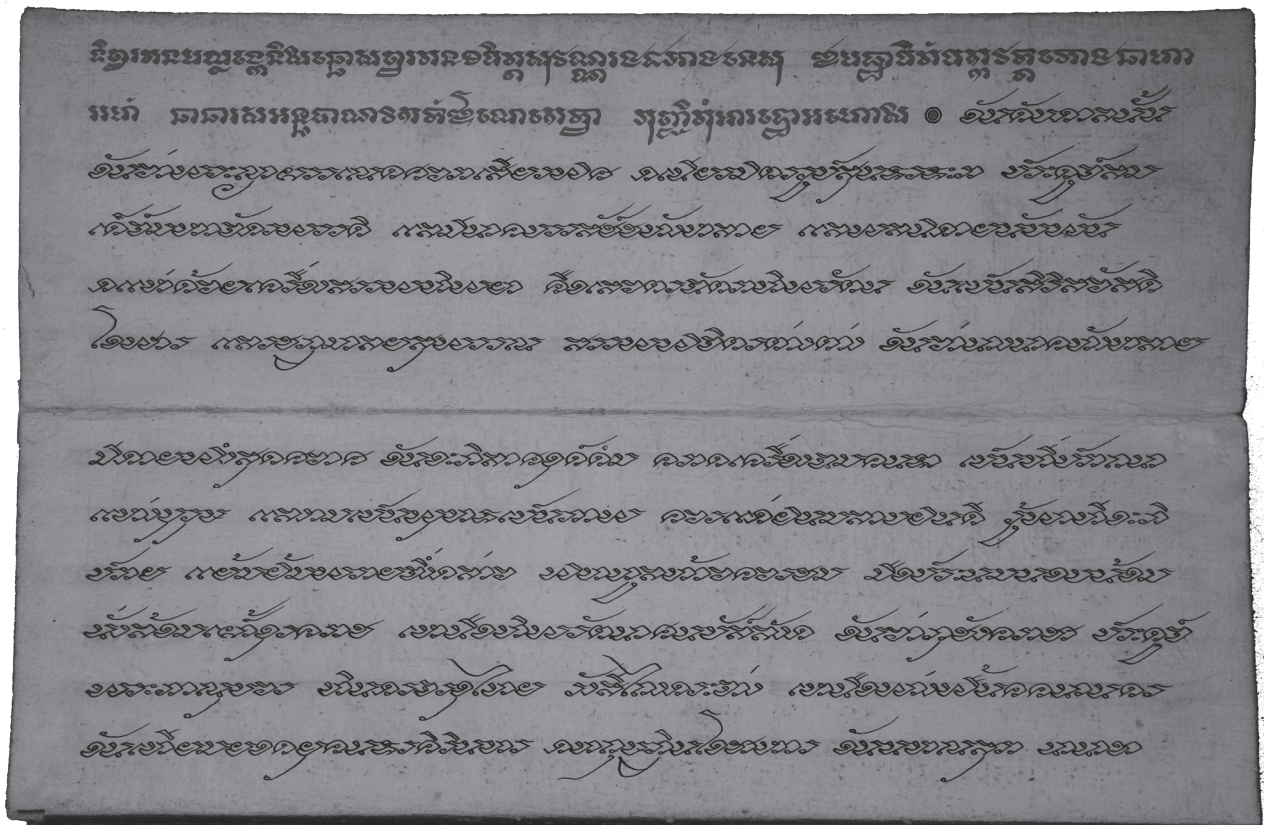
อันครุจะเอ็นดูกรุณา อุประมาต่อเสียงนก ต่างโผผกร่อนร้อง สำเนียงก้อง
พงไพร ในยามสมัยปัจจุาศม จวนพระภาศกรจรประเมิน โลกยด้า
เนินอรธครรไล อรุโณทัยเพลา จะไภษยแห่งราตรี ก็มีในกาลนั้นแล

๑ อถ ปจจุสสสมเย สมุปากเต สพพาการสมปฺณโณ ทุรูปโม โลกวิเสฏฺโฐ จิตฺตวลีโก
โลกวิทฺทู พุริตฺพุริโต โน ภควา มโนวชิปนิธาย กายปติปาเตสฺส กปปสฺตสทสฺสาธิกวีสฺติ
อสงขยยกปฺปูปกปิตนยนปฺปติปนาทิสฺสจริตจารินาเทวตา คณสมลงกตอวนิตลจลลติ

อ้นบรีสุทธีทั้งปวง ยลตรลอดล่วงคฤหา พฤชาพวงพนันต์ คฤหาสถาน
ภฤตติ แลตรลอดคิริปราสาท ปราการราชภูริสมา แลพระปัญญาพุทธจักขุ
นั้น อ้นพระองค์เจ้าได้ ในช่วงวิไชยบรมพฤช อ้นอธิกรุจิรา เป็นมกุฎาภรณ์
ธรรณี บมี้ได้จลาจลเณทร์ อ้นหมู่เทเวนทร์ทั้งหลาย ถวายบูชานมัสการ
พระองค์เลิศกว่าสถานภพไตรย แลพระองค์ได้ทิพจักขุนั้น ด้วยจำ
เรียวธรรมสุจริต ประพฤติกิตยพิเศษ ควักพระเนตรให้เป็นทาน สู้ลาญ

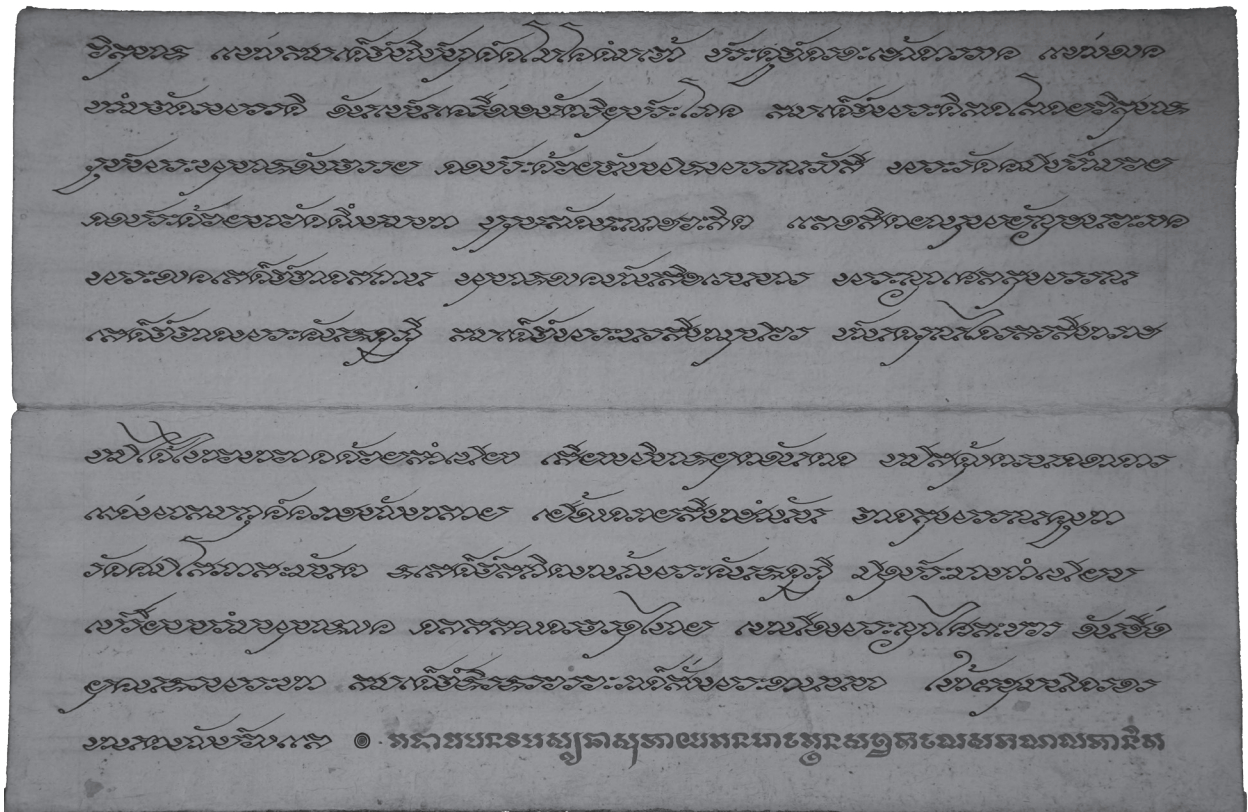
พระชนมพระชีพ อนึ่ง ๘ ให้ประทีปเป็นทาน แสงสว่างล้นเปลวเปล่ง พระ
องค์บำเพ็ญมานาน ประมาณยี่สิบองสโขไชย แลมีกำไรแสนมหากัลป์ ในอัน
กล่าวพรรณนา พระองค์จินดาเจ็ดองสโขไชย ในออกพุทธวาทา คณนาได้
เก้าองสโขไชย ในอันเพียรด้วยพระกายวาทา สังขยาได้สี่องสโขไชย เศษกำ
ไรแสนมหากัลป์ อ้นธพรรณนาก่อนนั้น แล ๑ ตลโสโลกนกาเล เยาว ปุราณ
พุทธอุปปาพุฏฐิตติวิสุจริตสกลเวเนยยชนวิจินลินินิปุณณ อเนกโกฏิสหสจกกาพา

ทิพพรตนปลงเก นิสินโน สพพรตนขจิตตสุณณรชฎาภาเนสุ อูปฎฐาปิต จกกวตติโกชนาหา
รรหํ นานารสอนนปณวิกติ โอลเกตวา ภูณชิตุ อารทโร อโหสิ ๑ อันดับกาลนั้น

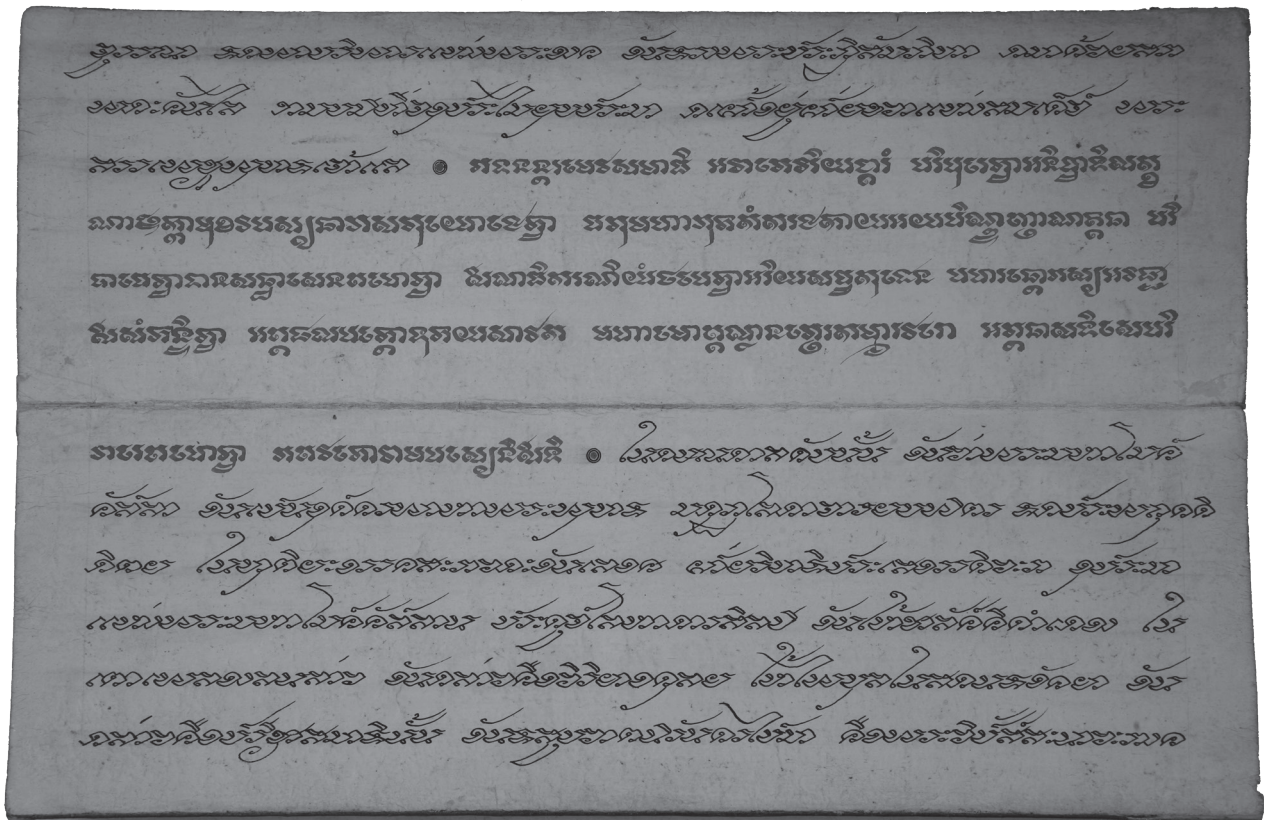
อันว่าพระญาณมรรณตศรเวเสียรพิศ ก็เนียรมิตรรูปสุนธรรธา ประจุสม
เต็จมหาจักรพรรดิ แลมีนาคบรรสัชชทั้งหลาย แลพลนิกายนัปปัน
ก็แก้ด้วยเครื่องสรรพทิพยา คือเสวตรฉัตราทิพรัตน อันเป็นสิริสวัสดิ
โอฬาร แลรชฎาภณสุพรรณ สรรพพิจิตรต่างๆ อันว่านางนาคทั้งหลาย

มีกายพิ้งสุตสวาท อันอภิลาศอุดม คราดเครื่องณคนธา เป็นที่ปรารธนา
แห่งบุรุษ แลงามเป็นพุทธเป็นภาพควรแก่นิณมลาบยินดี รู้พาทีอภิ-
ปราย แยมี่ยมพรายจึงกล่าว พิตทูลท้าวควรชม มือประนมมนอบน้อม
นั้งล้อมเฝ้าอรุคราช เหนือทิพรัตนาศนบัลลังก์ อันว่าภูษังคราชา ประจุ
พระภาณুবวร ทินกรจรอุทัย รังสีไถงกระจำง เหนือฟ้างพื้นคนานนดร
อันเทียมยอดยุคนธรรคิรินทร ก็ทฤษฎินโอชาหาร อันบานสุรา นานาชา

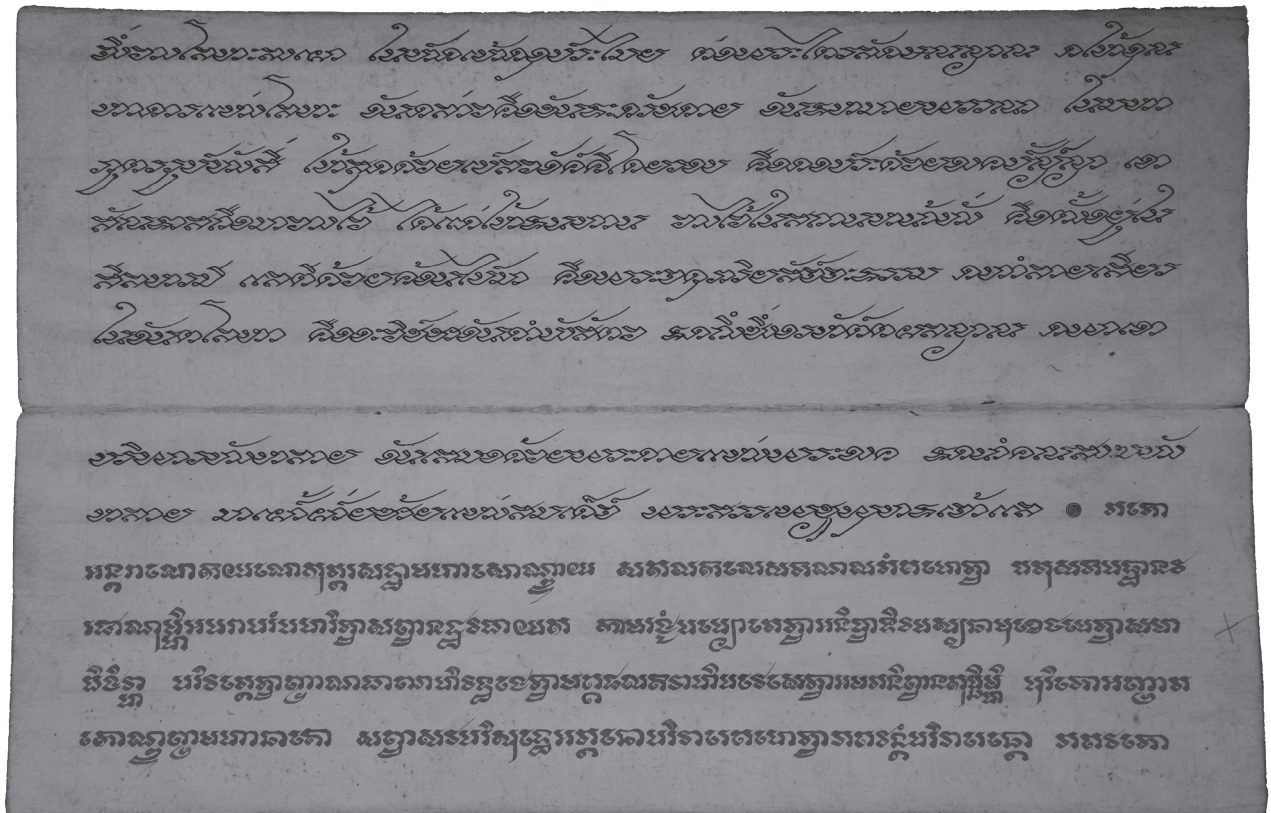
วิสุทธ แห่งสมเด็จทิพุดดโมโคตมเจ้า ประดุจเกราะเข้าการรงค์ แห่งองค์
 บรมจักรพรรดิ อันเป็นเครื่องขัตติยประโศก สมเด็จพระดิลกโลกยวิสุทธ
 รูปพระพุทธรูปจรรย กอปรด้วยฉัพพรรณรังสี พระรัศมีปรัมว้ย
 กอปรด้วยทิวตติงสมหาบุรุษลักษณะขวลิต แลอสิตยานุพยัญจนวรงค์
 พระองค์เสด็จจากสถาน พุทธองค์ปานสิขเรนทร พระญาเศสสุพรรณ
 เสด็จจากพระคันธกุฎี สมเด็จพระนรสีห์มุนีวร ปานตรุณโกสรสีหราช

ปมได้ไหวหวาดด้วยสำเนียง เสียงพิทยุตอันตก ปมี่สะดุ้งตระหนกอาการ
 แก่พาลมฤคคราซทั้งหลาย เยื้องกรายสีหขำนัน จากสุพรรณคูหา
 รัศมีโสภาสมนัน ๘ เสด็จสถิตหน้าพระคันธกุฎี มีอุประมาทำเนียบ
 เปรียบบรมพุทธานค์ กลสสากรจรอุไทย เหนือพระญาไศลบรร อันชื่อ
 ยุคนธรพระหา สมเด็จพระธีรธรรมวราภีสังพระอนนท ให้พขุนนิกรอร
 หันต์ทั้งปวงแล ๑ ตทา จ ปน วิปัสสนาสุภายตนหตเถน สพพกิเลสตีณลตานิ

จรรยา ๕ ก็พาบริวารแห่งพระองค์ อันทรงพระปฏิสัมภิตา ก็มาด้วยสรา-
 พกะครรไล งามปมี่ที่จะอุประไมอุประมา ก็เฝ้าอยู่ฝ่ายขวาแห่งสมเด็จพระ
 สรรเพชญ์พุทธเจ้าแล ๑ ตพนนตรเมว สมามิอวาเต วิริยงการ์ ปริปุเรตวา อนิจจาติลกข-
 ณา อุกกามุขวิปัสสนา ภสตุ โยเซตวา จตุมหาภูติกั กรชกายอยยปณทพณคคินา ปริ-
 ปาเจตวา ทานสนธาสเนน คเหตุวา สีสลาธิกรณียิ ถเปตวา อริยสจจกณฺเณน ปหรนโต ตสส อวิชชา
 สีสั ภินทิตวา อคคผลปตโต ทุติยสาวกมหาโมคคัลลานตเถรกรมมารวโร อตตนา สทิสเส ปริ-

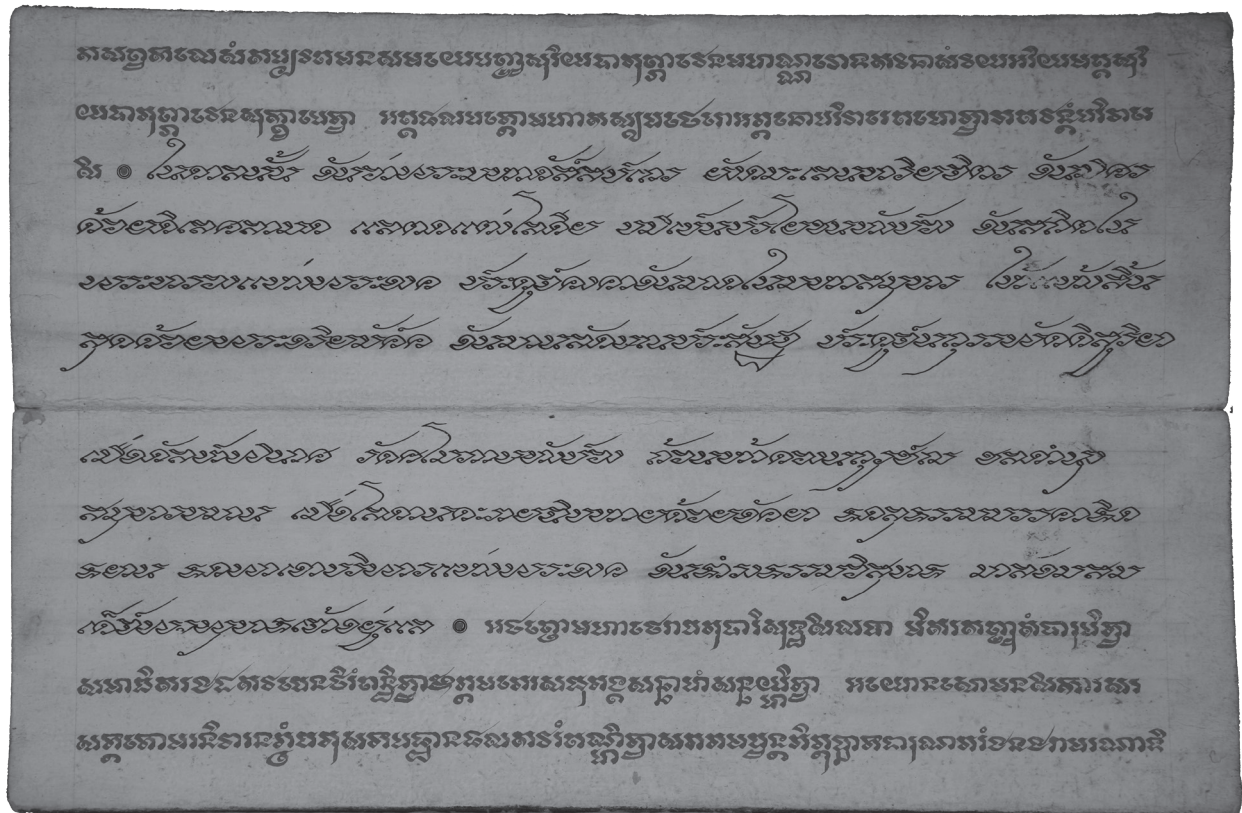
วาท คเหตุวา ภควโต วามปสเส นิสิติ ๑ ในกษณกาลด้นั้น อันว่าพระมหาโมค
 คัลลา อันเป็นอุตรตพาทาพระพุทธรูปโลกาจารย์บพิตร ๕ ก็ประพฤติ
 กิตย ในทุติยอรรคสรวากะอันเลิศ ฝ่ายฤทธิประเสริฐวรา อุประมา
 แห่งพระมหาโมคคัลลาน ประดุจโลหาการศีลปี อันให้ชาลัคคิตำเกิง ใน
 เตาเพลิงลนล่าว อันกล่าวคือวิริยาอดุลย์ ให้ไฟบุญในสกนธอค์ยา อัน
 กล่าวคือปรีชาสมาธินั้น อันธสุบวาทนรินทรไปมา คือพระวิปัสสนาวาราค

จึงวางโลหะลงเผา ในปากเบ้าก็อุปประไมยต่อพระไตรลักษณญาณ ก็ให้อุณ-
หาคารแห่งโลหะ อันกล่าวคือขันธะกรัชกาย อัน ธ หมายพรรณนา ในมหา
ภูตรูปทั้งสี่ ให้สุกด้วยเปลวอัคคีโดยรอบ คือก่อปรด้วยองค์ปัญญา เอา
สัณธาสถีอมาวางไว้ ได้แก่ให้ชนทาน วางไว้ในสถานหน้าทั้ง คือตั้งอยู่ใน
ศีลบารมี แลตีด้วยค้อนไปมา คือพระจตุราริยัสัจจธรรม ก็ทำลายเคียร
ในอันตโลหา คืออวิชชาอันกำบังสัตว์ ธ ก็ถึงซึ่งอรหัตตผลญาณ ก็พาเอา

บริวารทั้งหลาย อันเสมอด้วยพระกายแห่งพระองค์ ธ ก็นำคณะสงฆ์ทั้ง
หลาย มาเฝ้าฝ่ายซ้ายแห่งสมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้าแล ๑ ตโต

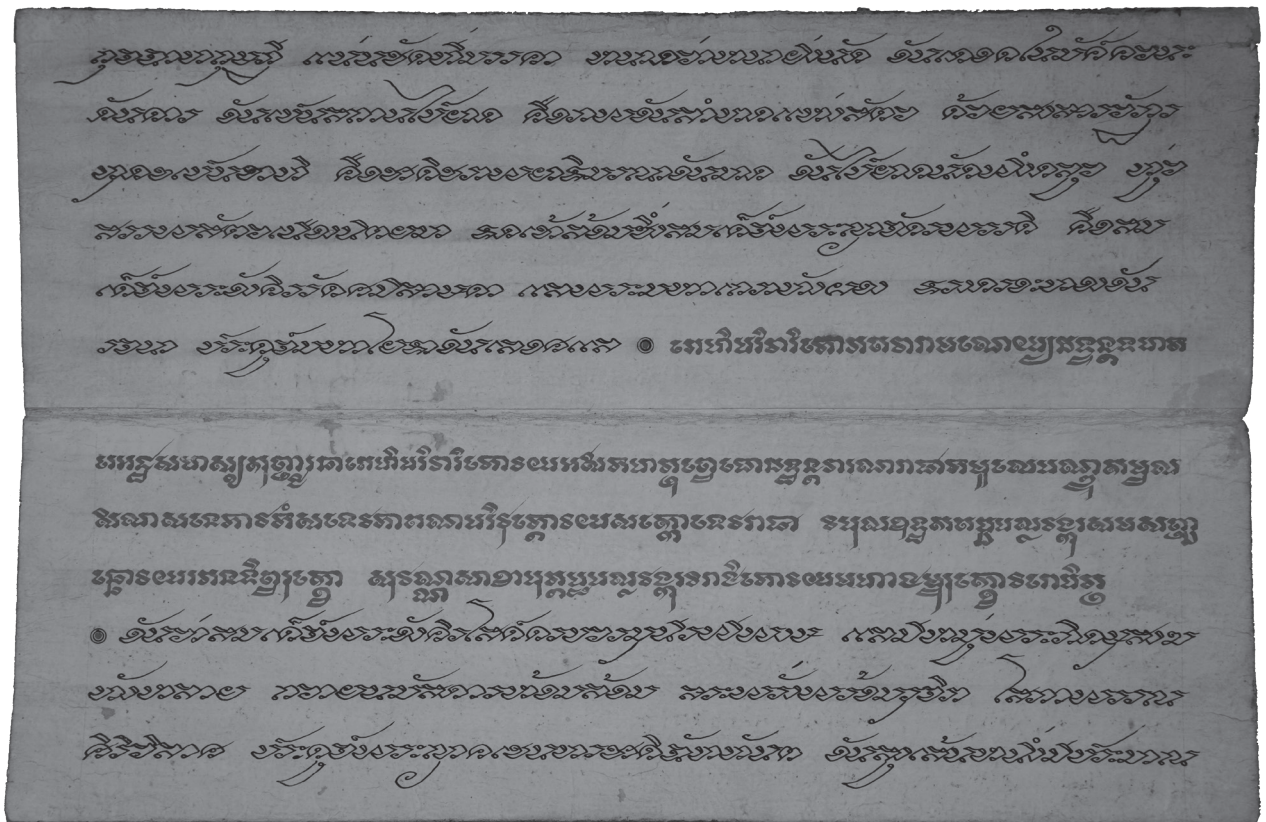
อนตรา โลกียโลกุตตรสทธา มหาโสณทนาย สกลกิเลสตีณลต คเหตวา จตุสติปฏจानว-
รชานุมหิ อปราปริ ปหริตวา สพพานภูจวิธายกคามรชช ปโปโปเตตวา อนิจจาติวิปัสสนามุเข ถเปตวา สมา-
ธิชีวหา ปริวตเตตวา ฌานธามาหิ วิทเชตวา มคคผลคิवाหิ ปเวเสตวา อมตนิพพานกัจฉิมหิ ปุริโต อญญาต
โกณทญญมทานาโค สพพาสวปรีสุทเธ อตตโน ปรีวาเร คเหตวา ภควนต ปรีวาเรนโต ภควโต

กษัตริย์ กปวิคคมนสมเย ปณจสุริยปาตุพภาเวน มหณณโวทกวินาส วิย อริยมคคสุริ-
 ยปาตุพภาเวน สุกขาเปตวา อคคผลปตโต มหากัสสปเถโร อตตโน ปริวาระ คเหตุวา ภควนตํ ปริวาระ-
 สติ ๑ ในกาลนั้น อันว่าพระมหากัสสปเถร ยังกมเลณทริยจิตร อันมิศร
 ด้วยกิเลสลามก แลตกแต่งโลกีย ปมีเป็นประโยชน์ทั้งปวง อันสถิตใน
 พระทรงแห่งพระองค์ ประดุจคงคาอันมากในมหาสมุทร ให้แห่งสิ้น
 สุตด้วยพระอริยมัคค อันมานลักษณะประสัษฐ ประดุจนฤพรพัตติสุริยา

เมื่อกลปาพินาศ รัตตโมภาษทั้งปวง ถ้วนห้าดวงนฤชฌม ชลกำนุง
 สมุทรมาน เมื่อโลกานตรายฉิบหายด้วยอัคยา ๖ ก็อุธรรมมรรคาธิก
 ธาน ๖ ก็พาเอาบริวารแห่งพระองค์ อันธำรงธรรมวิสุทธิ มาล้อมสม-
 เติ้จพระพุทธเจ้าอยู่แล ๑ อถยเถ มหาเถรา จตุปาริสุทธสึลจามิกรกณจุกํ ปารูปิตวา
 สมาธิกรขภูกวเจน ถิรํ พนธิตวา อุตตมเตรสตฺตงคสนนํ สนนยทิตวา อโยนโสมนสิการสร
 สตติโตมรนิวารนตล^๒ จตุสตีปฏฐานผลกวรํ คณทิตวา สตตมจจนตภิตตฺตจชาติ ทารุณตรํ ขนขรามรณาธิ

^๒ ตามคำศัพท์ภาษาบาลีควรเป็น อโยนโสมนสิการสรสตติโตมรนิวารนตล

ฤจฉาตฤษฏี แน่นขัดที่มรรคา หนากว่าหนายิ่งนัก อันเกิดในมคควนะ
 กันดาร อันเป็นสถานไปยาก คือภพอันลำบากแห่งสัตว์ ด้วยสงสารวิฎฐ
 ทุกขเป็นอาทิ คือชาติชราพยาธิมรณาอันมาก อันไปยากนักฟังกลัว
 ท้าวสรรพสัตว์เนื่องนิตยมา ๘ ก็เข้าล้อมซึ่งสมเด็จพระญาณจักรพรรดิ คือสม
 เติงพระองค์ศรีรัศมีศาสดา แลพระมหาเถราทังผอง ทรงเกราะทองอัน
 รจนา ประคุมหาโยธาอันเลิศแล ๑ เทหิ ปรีวาริโต ภควา รามณยย ฉทนตทหติ-

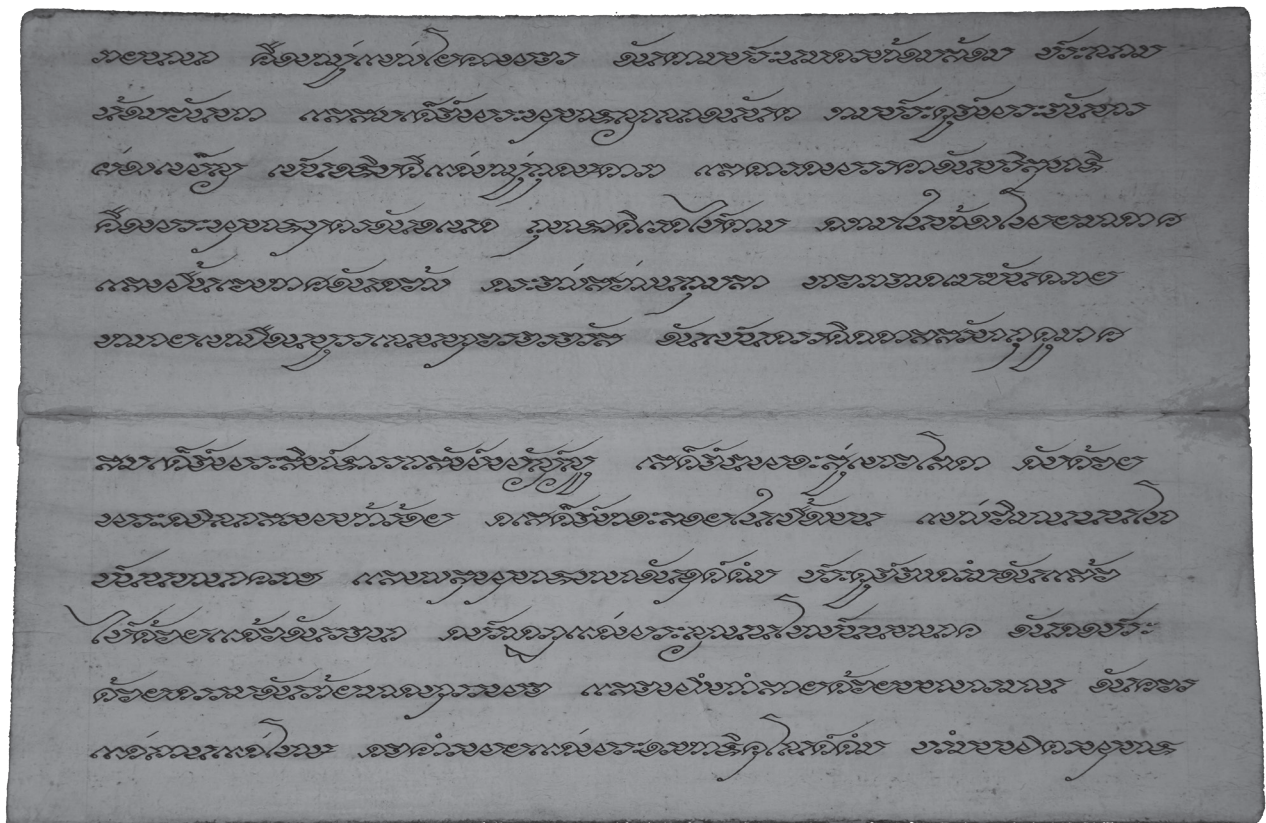
เร อฏฐสทสสุกขรนาเคหิ ปรีวาริโต วีย อสีตติตฤพเพโธ ฉทนตวารณราชาติมุเล ปณทุกมพล
 สิลาสเน ดาวตีสเทวดาคนปริวูโต วิย สกโก เทวราชา วิปุลขุททกคจปลลวงกรสมสณฉ-
 นโน วิย^๓ รตนทิพพุกโข สุวณณสาขาปุตตพพปลลวงกรวิราชีโต วิย มหาชมพุกโข วิโรจิตถ
 ๑ อันว่าสมเด็จพระองค์ศรีโสทรบวรมนีรพีพงษ์ แลมีหมู่พระภิกษุสงฆ์
 ทั้งหลาย ถวายนมัสการท้อมล้อม สะพรั่งพร้อมรู่จิรา โสภาพรรณ
 ศิริวิลาส ประคองพระญาณคเชนทราชาดิฉัพพัตต์ อันสูงเส้นหนึ่งมีประมาณ

^๓ ตามคำศัพท์ภาษาบาลีควรเป็น วิปุลขุททกคจปลลวงกรสมสณฉนโน วิย

[illegible][illegible]

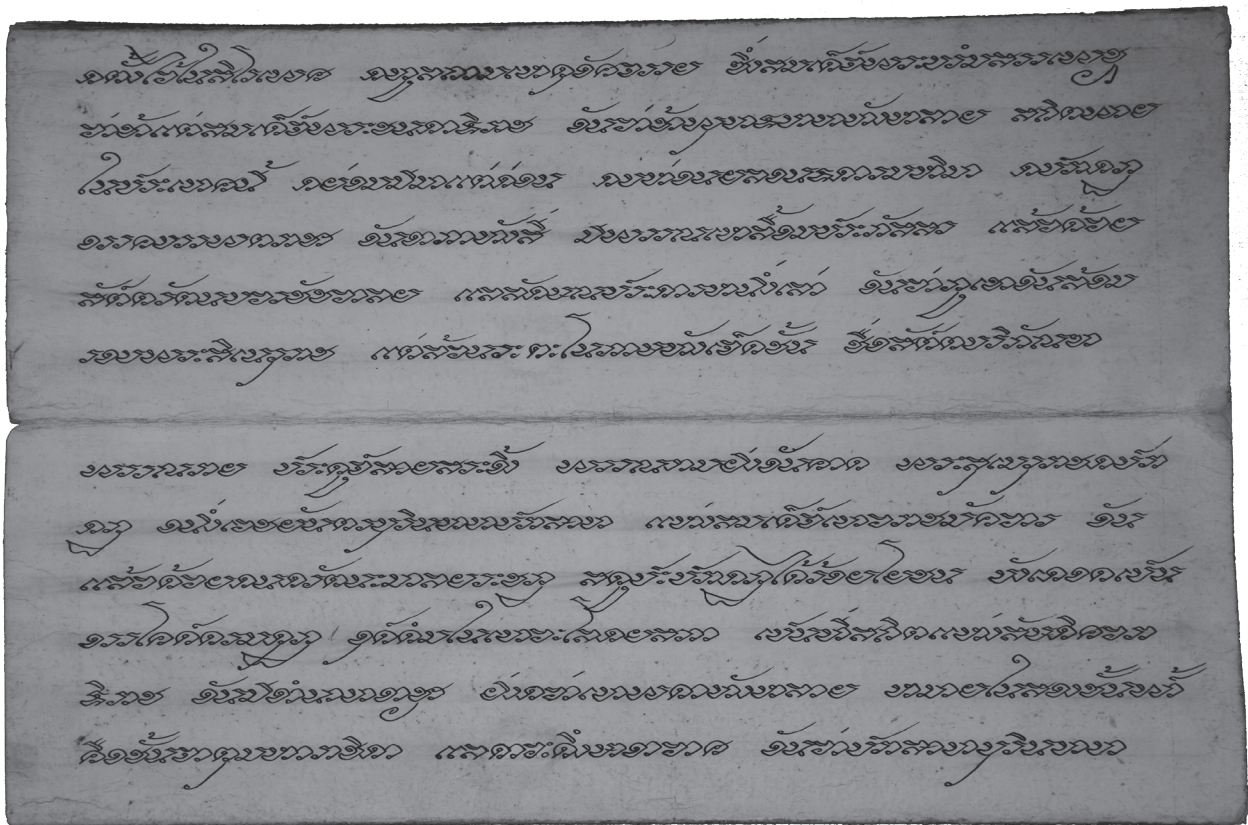
แลคชขบิรวรแปดพัน ล้อมพระฉัททันต์อันประเสริฐ บังเกิดแพบ
 ฉัททันตสระ ไกลเดียรฉลที่ อันเป็นที่สุขรมย์ อนึ่งโสดประดุจสม
 เต็จ เทวราชเพชรปานิ อันมีไนไตรตริงขโลกา แลมีอมรากรทั้งหลาย
 ห้อมล้อมถวายเป็นวัณท์ เสด็จเหนือบัณฑุกำพลสีลาอาสน์ แพบรม์ปาริก
 ขาติยพฤษภา อนึ่งอุประมาดังไม้แก้ว อันงามประเสริฐแล้วด้วยทิพยรัตน
 แลประดับด้วยสาขาบัตร์อังกูร แลงงามด้วยร่นน้อยแลใหญ่ อนึ่งอุประไมย

หิญาปุระมา ต่อชมพูปฤกษ์ยามหิมา อันประจำทวีปหิมา บัตรสาขากหิ
 รัญญ ผลผกาขันทอังกูร งามอดุลยแล้วด้วยกาญจน แลสถิตยในอุดตร
 สสถานแห่งชมพูทวีป นุเนาสมีปเชิงพนม ชากุมพศรมพิสดาร
 เนากำนงสถานเดิมพน ชมอหิมาวนตประเทศแล ๑ **อถรณคนผณิ**
 ตินิกรปหรณกร โรสานลวิโนท สพพลณพทุตรครุทธราชา มานุหุตรตมานส์ มานนียตราวมา
 นกต นนโทปนนทอรรราช สมปวาเลตุกามิ ยลาปสสนนานิ ภียโย ภาวาย อิสสาปกตตตานิ อิสสา

รายนานา คือหมู่แห่งโยคาพจร อันตามประนมกรท้อมล้อม ประณาม
 น้อมวันทา แลสมเด็จพระพุทธญาณอนันต งามประดุจพระจันทร์
 ส่องเพ็ญ เป็นอธิบดีแห่งหมู่ฤกษ์ดารา แลตารกพรคาอันบริสุทธ์
 คือพระพุทธรูปอันเอกฤทธาติเรกไปตาม กิ่งามในท้องโพยมากาศ
 แลพื้นเวทาศอันกว้าง กระจ่างสว่างนฤมล ทวารจากเมฆันตราย
 หมายเหมือนบุรณทวารจรจรรัส อันเป็นกรรติกกาลสรัทธูมาศ

สมเด็จพระสิทธิธารธัสัพพัญญู เสด็จเฉพาะสู่เทวโลกา กับด้วย
 พระภิกษุสงฆ์หลายร้อย ก็เสด็จเหาะลอยในเบื้องบน แห่งวิมานนโน
 ปนันทนาคราช แลบางสุพุทธบาทอันอุดม ประดุจจกรมอันแล้ว
 ไปด้วยแก้วอันรจนา ก็ปรากฏแก่พระญาณโนโทปนนันทนาคร อันกอปร
 ด้วยกรรมอันร้ายมากทรรพจ แลจะพึงทำลายด้วยบทพทรมาน อันควร
 แก่ถ่านแก่วิเศษ ก็จงคำรพแก่พระอรหาคิณฺโณดม บรมบพิตรพุทธ

ก็ตั้งไว้ในสี่โรเทศ ก็ทูลถามเหตุอัศจรรย์ ซึ่งสมเด็จพระบรมสรรเพชญ์
ว่าข้าแต่สมเด็จพระชนกาธิราช อันว่าข้าพุทธบาททั้งหลาย สถิตภายใน
ประเทศนี้ ก็ย่อมมีมาแต่ก่อน ก็บท่อนยลอนธการมहिมา ก็ปรากฏ
อรรคบรรพตราชา อันอาภาทั้งสี่ มีพรรณเลื่อมประภัสสร แล้วด้วย
สัตตรัตน์บวรชัชวาลย์ แลลักษณะประการหนึ่งเล่า อันว่าภูเขานั่นล้อม
รอบพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ แต่ล้วนรตนโนภาษทั้งเจ็ดชั้น ชื่อสัตตบริภัณฑ์

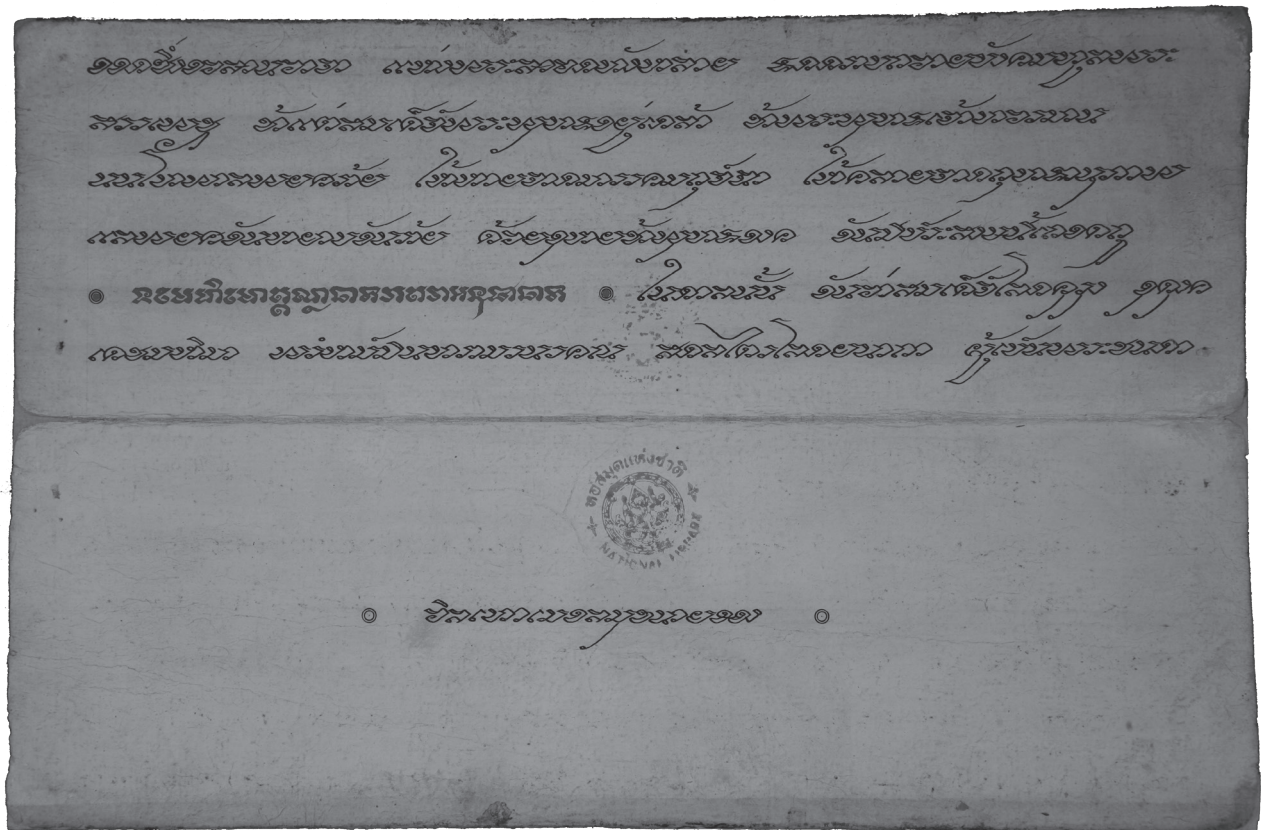
พรรณราย ประดุจสายสะอั้ง พรรณงามยิ่งอันคาด พระสุเมรุราชก็ปรากฏ
กฏ อนึ่งเวชยันตร์บุรินทปราสาท แห่งสมเด็จพระเทวราชมีขวาร อัน
แล้วด้วยกนกรัตนมาลยรชฏ สดุดปรากฏได้ร้อยโยชน์ บังเกิด
เป็นอรรโคตรมกุฏ อุดมในเทวโลกยสภา เป็นที่สถิตแห่งสัจดิศวรา
ธิราช อันมีอำนาจอาชญา ยิ่งกว่าเทพดาทั้งหลาย หมายในสองชั้นฟ้า
คือชั้นจาตุมหาราชิกา แลดาวดึงษาอาวาส อันว่าปราสาทบุรินท

คณนา โขตยาภาพพร้อมกัน อันจำรัสเข้าไป ในภายในปราสาทกาญจน เป็น
 ที่สถิตสถานบริสุทธิ์ แห่งพระพุทธรูป รัตตพรรณาพรรณรายแสง
 แดงดุจกลีบโกมล อายามะกล่อ่นน้อมนันทนา อันรจนาไฟโรจน์ ด้วยสี
 พระโอษฐ์ทวยยางค์ พรรณรัตตางคทำเนียบ เปรียบด้วยดอกสร้อยเอนา
 ผกาพาทิมดอกคำ กระอ่อมล้ำดอกหงอนไก่ ปานบุคคผลเผยขึ้นไว้ซึ่งกรัณท
 สุพรรณนิจิตรจุฑา ไพบุลย์ด้วยรัตนาสัสดพิธ ประณีตเต็มด้วยจตุรา

 สุนทรารสพิโดรกำจร พุทธองค์ก็เปล่งซึ่งพระสรอันเสนาะ อันไพเราะ
 ลั่นพัน ได้ด้วยผลสุจริตธรรม อันพระองค์เถพอสำเร็จมา สิ้นกาลปาอัน
 ยิ่ง อันพึงฟังฟังสดับ ก็เปล่งออกซึ่งสัทมฤต แต่คูหารัตนตระการ คือส
 ถานแห่งช่องพระโอษฐ์ แห่งสมเด็จพระสมณโคตโมตตมา อันป็นโลกศ
 วราอดิสรณ์ แห่งโยคาพจรทั้งผอง ประดุจสำเนียงฆ้องกลองบวร แลเสียง
 กิณรบรรว แลเสียงกรวิกสุกณาวารังค์ แลคชุตตมางคโกรณูจสระว อันทร

คณนา โขตยาภาพพร้อมกัน อันจำรัสเข้าไป ในภายในปราสาทกาญจน เป็น
 ที่สถิตสถานบริสุทธิ์ แห่งพระพุทธรูป รัตตพรรณาพรรณรายแสง
 แดงดุจกลีบโกมล อายามะกล่อ่นน้อมนันทนา อันรจนาไฟโรจน์ ด้วยสี
 พระโอษฐ์ทวยยางค์ พรรณรัตตางคทำเนียบ เปรียบด้วยดอกสร้อยเอนา
 ผกาพาทิมดอกคำ กระอ่อมล้ำดอกหงอนไก่ ปานบุคคผลเผยขึ้นไว้ซึ่งกรัณท
 สุพรรณนิจิตรจุฑา ไพบุลย์ด้วยรัตนาสัสดพิธ ประณีตเต็มด้วยจตุรา

สุนทรารสพิโดรกำจร พุทธองค์ก็เปล่งซึ่งพระสรอันเสนาะ อันไพเราะ
 ลั่นพัน ได้ด้วยผลสุจริตธรรม อันพระองค์เถพอสำเร็จมา สิ้นกาลปาอัน
 ยิ่ง อันพึงฟังฟังสดับ ก็เปล่งออกซึ่งสัทมฤต แต่คูหารัตนตระการ คือส
 ถานแห่งช่องพระโอษฐ์ แห่งสมเด็จพระสมณโคตโมตตมา อันป็นโลกศ
 วราอดิสรณ์ แห่งโยคาพจรทั้งผอง ประดุจสำเนียงฆ้องกลองบวร แลเสียง
 กิณรบรรว แลเสียงกรวิกสุกณาวารังค์ แลคชุตตมางคโกรณูจสระว อันทร

สรพเพญ ข้าแต่สมเด็จพระพุทธอยู่เกล้า ข้าพระพุทธเจ้าทวรามาน
 นนโทพาลพยศร้าย ให้หายจากมารคมฤจา ให้คลายจากถุธานุภาพ
 แลพยศอันหยาบอันร้าย ด้วยอุบายข้าพุทธองค์ อันมีประสงค์นี้เกิดฤ
 ๑ ทเมทิ โมคคละนาติ ภควา อนุชานาติ ๑ ในกาลนั้น อันว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อดุลย

เดชเมหิมา พรหมมินทราภรณ์ สกลไตรโลกยนาถ ผู้เป็นพระชนกา

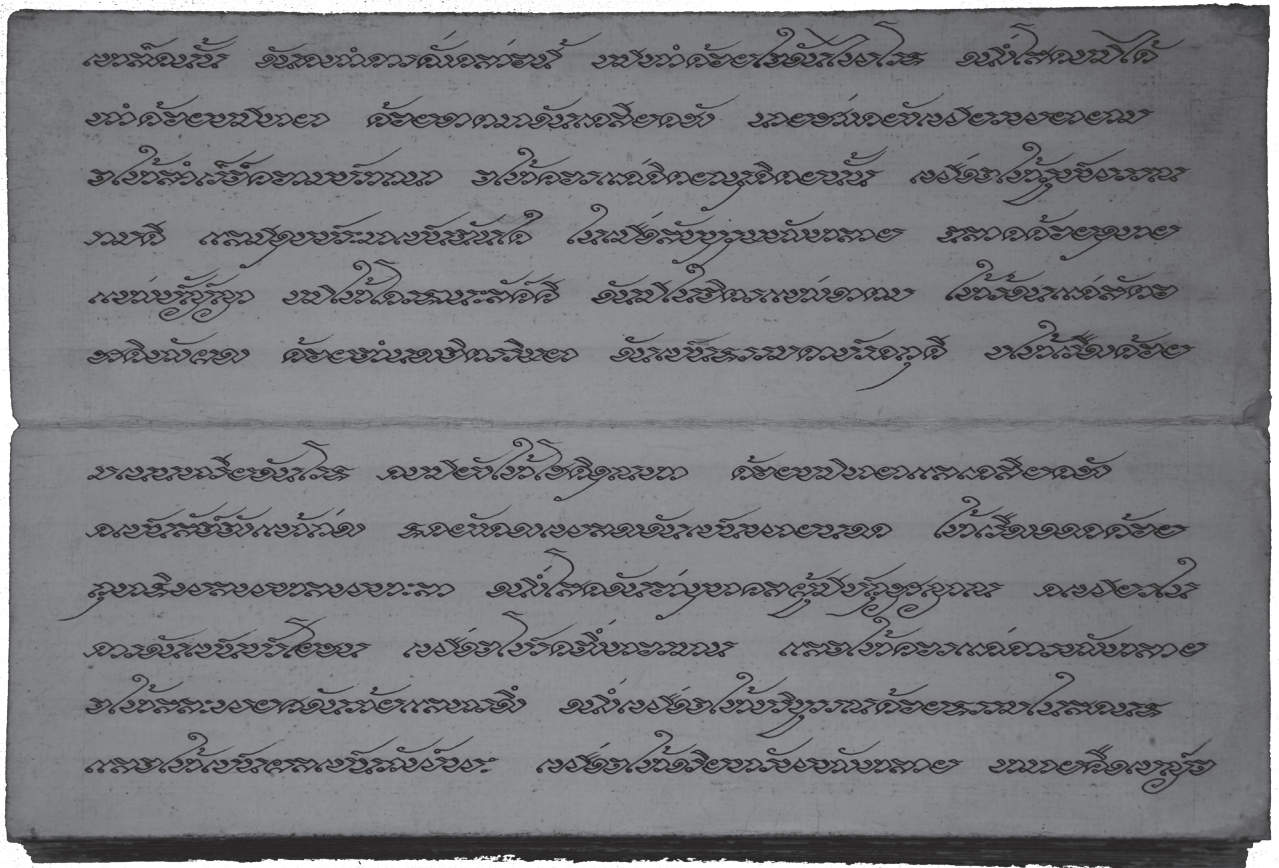
วิลเทาเมอสมุจนายฮอง(พลิกกลับไปดูอีกหน้า)

๑ แก้วจิ่งแล แก้วอันว่าพระมหาโมคคัลลาน อัครธรรมานจิตรแห่งพระญา
 นาค ทำให้ง่าปากเพื่อจะให้ดี ก็มีอุประไมยอุประมา ด้วยสัตว์ในโลกาทั้ง
 หลาย อันมากมายกลางบาง ลางจำพวกต่างแผนก จิตรชั่วแปลกแปลก
 กัน อันควรทวรมานด้วยสาหัส ก็มีบทอุประมา ต่อข้างสุพรรณโล
 หาขำนาญ อันทำการโลหสุพรรณนา บ่มีได้เผาด้วยขาลาอัคนี บ่มีได้เพียร
 ด้วยดีด้วยค่อน ด้วยฝึค่อนกำลังรัน อันว่าสุพรรณแลโลหา จะสำเร็จ

ปรารถนาบ่มีได้ รูปทรงไซ้ก็บ่มีเป็นการ แสงอันขั้ววาลย์ปปรากฏ อันนี้เป็นบท
 อุประไมย มีเหตุใดแลเหตุนั้น แลนายสุพรรณโลหศิปี เมื่อมีจำนงปรารถนา
 จะให้รจนายิ่งขึ้นไป ในพลักการนานา ก็เอาสุพรรณโลหาทังมวล อันยังบ่มี
 ควรแก่การนั้น วางกำนุงขันธอัคยา เมื่ออุณหอาภาด้วยพลัน นายช่างกัน
 ด้วยสัณธาส ไวเลอภาชนะ หน้าทัง ถือก้อนกังษประหารก็มี บางทีดีด้วยค่อน
 โลหก็มาน ก็ทำให้การบริบวรณ ควรแก่กิตยทั้งผอง แลนายช่างทองช่าง

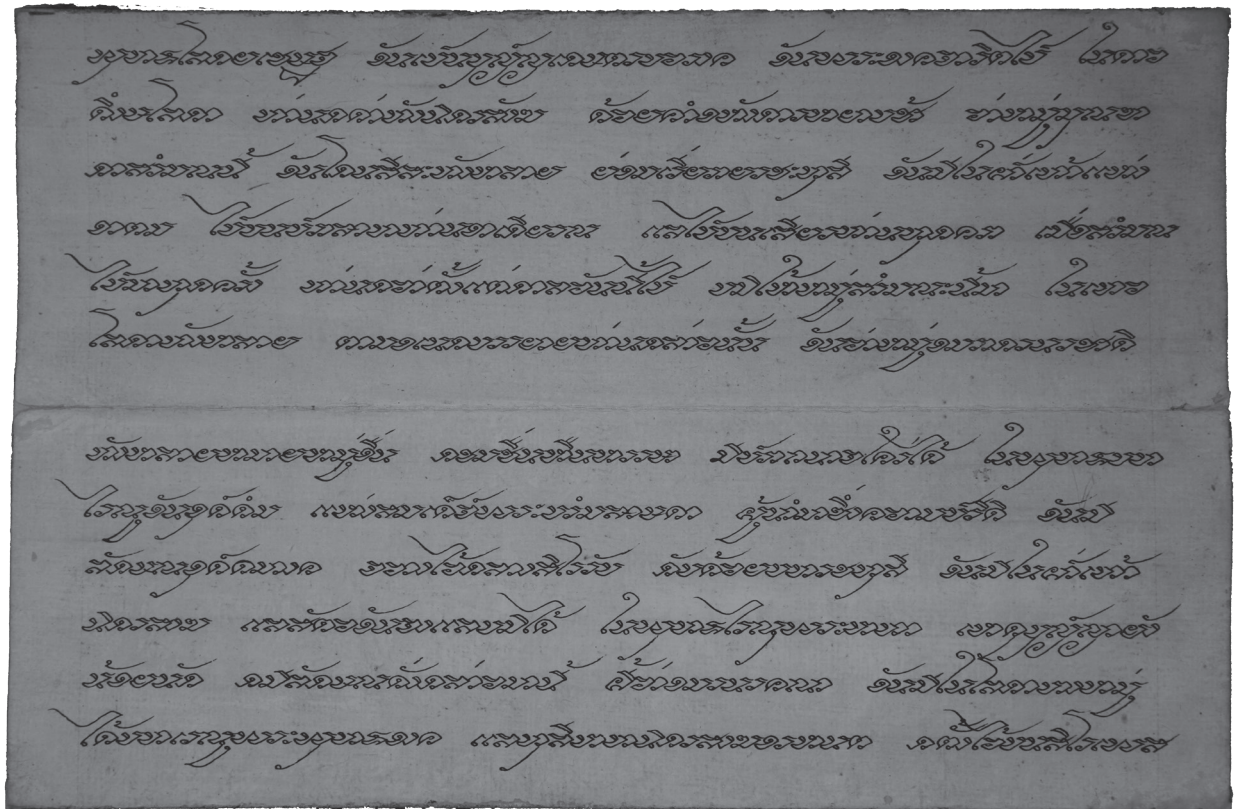
๑ แก้วจิ่งแล แก้วอันว่าพระมหาโมคคัลลาน อัครธรรมานจิตรแห่งพระญา
 นาค ทำให้ง่าปากเพื่อจะให้ดี ก็มีอุประไมยอุประมา ด้วยสัตว์ในโลกาทั้ง
 หลาย อันมากมายกลางบาง ลางจำพวกต่างแผนก จิตรชั่วแปลกแปลก
 กัน อันควรทวรมานด้วยสาหัส ก็มีบทอุประมา ต่อข้างสุพรรณโล
 หาขำนาญ อันทำการโลหสุพรรณนา บ่มีได้เผาด้วยขาลาอัคนี บ่มีได้เพียร
 ด้วยดีด้วยค่อน ด้วยฝึค่อนกำลังรัน อันว่าสุพรรณแลโลหา จะสำเร็จ

ปรารถนาบ่มีได้ รูปทรงไซ้ก็บ่มีเป็นการ แสงอันขั้ววาลย์ปปรากฏ อันนี้เป็นบท
 อุประไมย มีเหตุใดแลเหตุนั้น แลนายสุพรรณโลหศิปี เมื่อมีจำนงปรารถนา
 จะให้รจนายิ่งขึ้นไป ในพลักการนานา ก็เอาสุพรรณโลหาทังมวล อันยังบ่มี
 ควรแก่การนั้น วางกำนุงขันธอัคยา เมื่ออุณหอาภาด้วยพลัน นายช่างกัน
 ด้วยสัณธาส ไวเลอภาชนะ หน้าทัง ถือก้อนกังษประหารก็มี บางทีดีด้วยค่อน
 โลหก็มาน ก็ทำให้การบริบวรณ ควรแก่กิตยทั้งผอง แลนายช่างทองช่าง

เหลืกนั้น อันก็ทำการดั่งกล่าวนี บ่มีทำด้วยใจอันไฟโรติ อนึ่งโสตบมิได้
ทำด้วยบ่มีทยา ด้วยอาตมาอันเกลียดชัง นายช่างก็ยิ่งเพียรพยายาม
จะให้สำเร็จความปรารถนา จะให้ควรแก่กิตยานุกิตยนั้น เพื่อจะให้รูปพรรณ
งามดี แลมีอุปมาเป็นฉันทใด ในเมื่อสัปบุรุษทั้งหลาย ฉลาดด้วยอุบาย
แห่งปัญญา บ่มีให้โกรธานะลัคคิ อันมีในจิตรแห่งอาตม ให้ร้อนแก่สัตว์
ชาติทั้งผอง ด้วยจำนองจิตรริษยา อันเป็นธรรมตาปรกติ บ่ให้เรื่องด้วย

มเนนทริยอันโรธ ก็บ่มียังให้โชติคุณหา ด้วยบ่มีทยาแลเกลียดชัง
ก็เป็นสัจจังแต่ถ่อง ฐ ก็ยังกองเพลิงอันเป็นภายนอก ให้เรื่องออกด้วย
ฤทธิพลพหุลพะลา อนึ่งโสตอันว่าบุคคลผู้มีปัญญาญาณ ก็เพียรใน
การอันเป็นประโยชน์ เพื่อจะโปรดจึงทวรมาน แลจะให้ควรแก่การทั้งหลาย-
จะให้สละพยศอันร้ายแลทรอึง อนึ่งเพื่อจะให้บริบูรณ์ด้วยธรรมในสกนธ
แลจะให้เป็นผลเป็นภัพพะ เพื่อจะให้อริยทรัพย์ทั้งหลาย หมายถึงเบญจ

พุทธโลกยเชษฐ อันเป็นบุญญเกษตรบวรค์ อันพระองค์จาริตไปในดาว
 ดิงขโลกา ท่านก็ดำทั้งนิกรสังฆ ด้วยคำอหังการหยาบช้า ว่าหมู่มนุช
 กาสรมณนี้ อันโกนศีระะทั้งหลาย ย่อมเรียรายชะฐลี อันมีในฝ่าเท้าแห่ง
 อาตม ไปบนปราสาทท่านอาเกียรณ แลไปบนเคียรท่านทุกครา เมื่อสรมณ
 ไปมาทุกครั้ง ท่านก็ว่าตั้งแต่กาลวันนีไป ปมีให้หมู่สรมณนี้มา ในเทว
 โลกาทั้งหลาย ตามอเนกบรรยายท่านกล่าวนั้น อันว่าหมู่อมรากรนรชาติ

ทั้งหลายหมายผู้อื่น ก็ชมชื่นห็นพรรษา มีปรารธนาจะใคร่ได้ ในพุทธบพ
 ไธญอันอุดม แห่งสมเด็จพระบรมศาสดา ผู้นำมาซึ่งความปรีติ อันมี
 ลักษณะอุตตมางค์ จะวางไว้กลางสิโรรับ กับด้วยบทรชฐลี อันมีในฝ่าเท้า
 นิกรสงฆ์ แลสัตว์อันจงแลปมีได้ ในพุทธ ไธญพระบาทา เหตุบุญญายัง
 น้อยนัก ก็มีลักษณะดังกล่าวมานี้ ฝ่าอมรนครณา อันมีในโลกาบางหมู่
 ได้บทรญุพระพุทธรองค์ แลฐลีบาทนิกรสงฆ์อรหันต์ ก็ตั้งไว้บนสิโรเพส

[illegible][illegible]

รับไว้ด้วยเกศเกษยา แห่งสัตว์คณาทั้งหลาย ก็มีล้าวจิตรแลกายนฤรพ
เศศ จากอาสรพกิเลสแลบาปี อันมีในสัตว์ทั้งหลาย แลสถิตภายใน
ขันธสันดาน ลั่นกาลนานยิ่งนักหนา แลอาสรวณานาย่อมตกแต่ง แห่ง
สัตวโลกยโลภีย ปมี้เป็นประโยชน์แก่อัตมา ดูราพระญาณนโทยพนนท
ท่านเป็นคนอันธพาล เป็นเดียรฉานชาตา เป็นมฤจฉาพุทธฎี ก็ดำพระ
ผู้มีพรภาควบวร่า อันตรัสพระธรรมาบวรค์ ทั้งปวงด้วยพระองค์นั้น

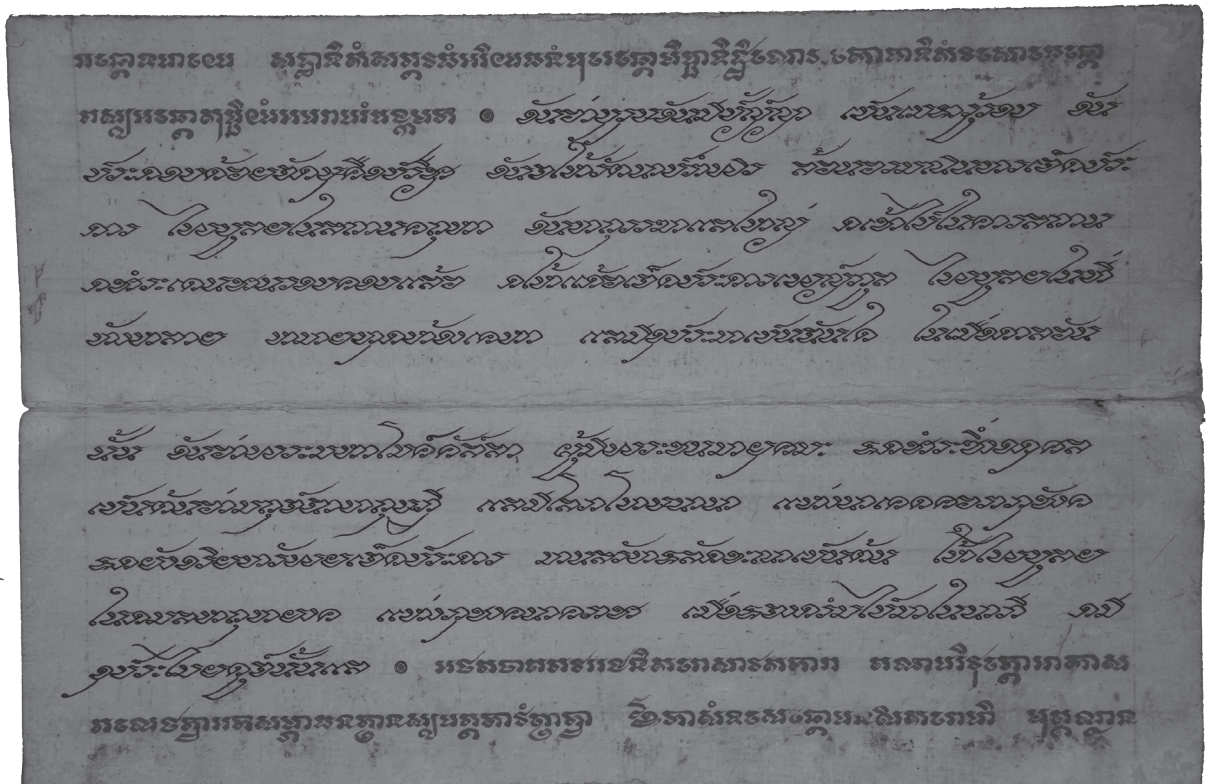
อันบุคคลในโลกา พึงศรัทธาอินตินิก เป็นบุญญูกุเลศตตรา ท่านก็ตำ
 ลบลหู่ หลู่ทั้งหมู่พระสาวก ชื่อว่าคำอันลามกท่านดำ บุคคลอันมีศีลา
 จารยวัตร ประดุจบุคคลแข่งสมบัติในทวา ฉ้อกามาพจรสรวรรค อันจะ
 ได้แก่อาตมา ในเบื้องหน้าให้ินผล แลประดุจบุคคลอันด่าตี ซึ่งอิสรีย
 สมบัติ แห่งกษัตริยราชา อันติดตามมาในเบื้องหลัง แลท่านยังสม
 บัติทั้งปวงนี้ ให้หนีจากอาตมท่านไป ท่านก็จะได้ซึ่งทกขเพทนา

ธราเป็นประธาน เหตุนี้ท่านก็พึงรู้ ซึ่งคุณประการมัทธา แห่งแตรรยา
อันธรมาน มีด้วยประการฉนี้ใด ในเมื่อเหตุกรรมมนสิการ ท่านก็พึงเกียร
ตะนา แลสดับปากยาแลธำรง อันว่าสงฆ์รูปนี้ ผู้กระทำให้กรรมมัทธา ด้วย
เห็นปารัตน์นี้ อันมีแก่อาตมภาพ ด้วยจะให้ลาภอันพิเศษแก่ท่าน แท้แล
ในกาลบางคราวบางครา บิดุมาดำกระทำกรรมอันมาก แลลำบากอันมีสุภาพดังนี้
แก่บุตรบุตรีทั้งหลาย อันมากมายในโลกก็มาน อนึ่งอันว่าอาจารย์อุปัชฌาย์

ท่านซึ่งกรรมมัทธาอันมาก ความอันลำบากมีแท้ แก่อันเตวาสิก แลสัทธา
วิหาริกก็มาน อนึ่งในกาลบางครา อันว่าอุปัชฌายจารย์ บ่มิทำการอันลำบาก
ด้วยเกลียดชัง บ่มิยังโทษกรรมด้วยโกรธา แลกระทำกรรมมัทธาให้ลำบาก
แท้ แก่อันเตวาสิก แลสัทธองพิหาริกนั้นไซ้ร เพื่อจะให้ได้ซึ่งธรรมอันพิ
เศษเหมือนบุคคลในประเทศทั้งผอง บอกซึ่งชุมทองให้แก่กัน อันจะได้
สาธุอธิปารธนา แล้วก็กล่าววาจาอัชโกส แลลงโทษด้วยทัณฑปาณี อัน

ธราเป็นประธาน เหตุนี้ท่านก็พึงรู้ ซึ่งคุณประการมัทธา แห่งแตรรยา
อันธรมาน มีด้วยประการฉนี้ใด ในเมื่อเหตุกรรมมนสิการ ท่านก็พึงเกียร
ตะนา แลสดับปากยาแลธำรง อันว่าสงฆ์รูปนี้ ผู้กระทำให้กรรมมัทธา ด้วย
เห็นปารัตน์นี้ อันมีแก่อาตมภาพ ด้วยจะให้ลาภอันพิเศษแก่ท่าน แท้แล
ในกาลบางคราวบางครา บิดุมาดำกระทำกรรมอันมาก แลลำบากอันมีสุภาพดังนี้
แก่บุตรบุตรีทั้งหลาย อันมากมายในโลกก็มาน อนึ่งอันว่าอาจารย์อุปัชฌาย์

กระทำให้กรรมมัทธาอันมาก ความอันลำบากมีแท้ แก่อันเตวาสิก แลสัทธา
วิหาริกก็มาน อนึ่งในกาลบางครา อันว่าอุปัชฌายจารย์ บ่มิทำการอันลำบาก
ด้วยเกลียดชัง บ่มิยังโทษกรรมด้วยโกรธา แลกระทำกรรมมัทธาให้ลำบาก
แท้ แก่อันเตวาสิก แลสัทธองพิหาริกนั้นไซ้ร เพื่อจะให้ได้ซึ่งธรรมอันพิ
เศษเหมือนบุคคลในประเทศทั้งผอง บอกซึ่งชุมทองให้แก่กัน อันจะได้
สาธุอธิปารธนา แล้วก็กล่าววาจาอัชโกส แลลงโทษด้วยทัณฑปาณี อัน

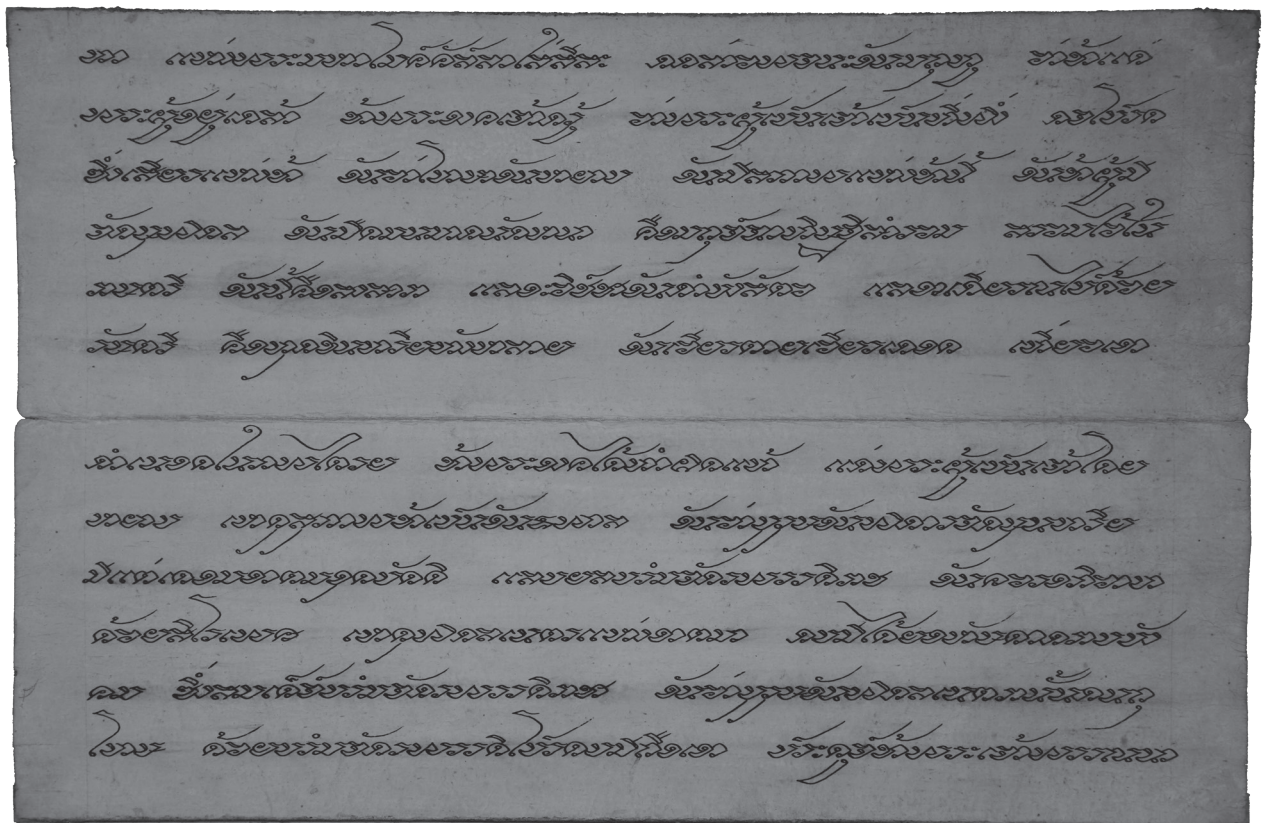
อนโต ททเย สททาतिकํ สตตวิธํ อริยธนํ ปุเรนโต มิจฉาทิฏฐิจิโลกโกธาतिकํ วิโสธเนโต
 ตสส อนโต กุจฉิยํ อปรปปรํ จงกมติ ๑ อันว่าบุรุษอันมีปัญญา เป็นเมธารู้อบ อัน
 ประกอบด้วยจักขุคือปรีชา อันจะให้รู้ตนาปราพิร ล้วนวรมณินทรเจ็ดประ
 การ ไพบูลย์ในสถานคฤหา อันทฤรรณาแลใหญ่ ก็เข้าไปในคารสถาน
 ก็ชำระเตนขานรอบคอบแล้ว ก็ให้แก้วเจ็ดประการเพณชกุล ไพบูลย์ในที่
 ทั้งหลาย หมายทุกห้องเคหา แลมีอุปมาเป็นฉันท ในเมื่อกาลวัน

นั่น อันว่าพระมหาโมคคัลลา ผู้มีพระชนมายุศมะ ๘ ก็ชำระซึ่งอกุศล
 เป็นต้นว่ามถฉาตฤชฎี แลมีโลกโทษนานา แห่งนาเคตศวรากุชังค
 ๘ ก็ยังอริยทรัพย์เจ็ดประการ มานศรัทธลักขณาเป็นต้น ให้ไพบูลย์
 ในกมลหฤทยงค์ แห่งกุชฌนาคราชา เมื่อ ๘ จงกรมไปมาในนาภี ก็มี
 อุประไมยตุนั้นแล ๑ อถ ตถาคตวรชนิกโร สาวกตารา คณปริวูตโต อากาส
 ตเล ถตวา อติสมภารณตถานสส ปตตภาวํ ถตวา โอภาสํ ทเสนโต มนสิโกโรติ มุคคสถาน

[illegible]

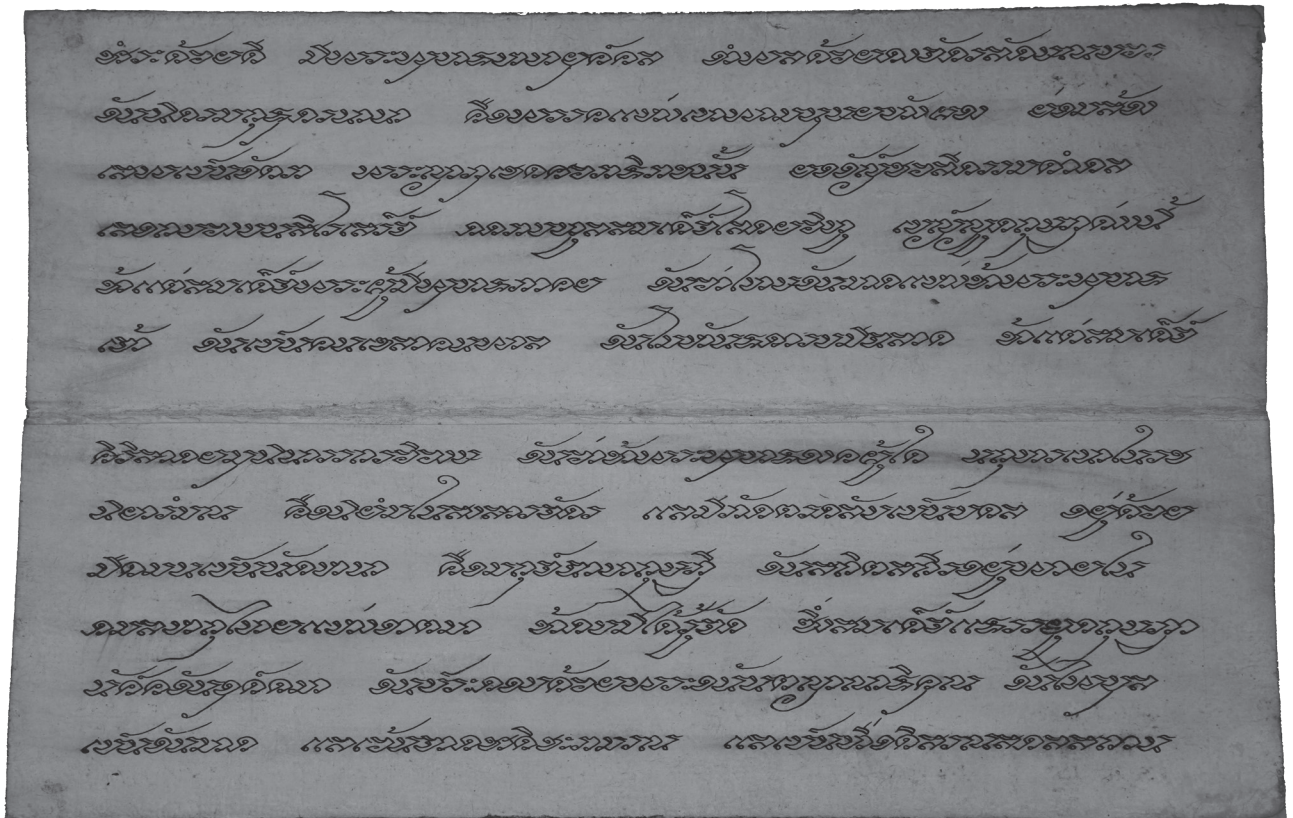
ด้วยคมดาว รัชมีขาวพรายแพรว แล้วด้วยแก้วเพชรพันลือ คือตร
จอกอันคมนักหนา แลมีเดชาอันอนันคค อันนิกรบริภักษทั้งหลาย จะเข้า
ไปใกล้กลายเป็นอันยากนัก แลมีปักษทวยางครุจิรา อันรัฐชิตานูเมสะ
อุตดม แล้วด้วยรัตนสัปปิธา อันอาจคณหาหรรบริภักษ มีลมปีก
อันพิภกษนักก็อุประมา ดูจ้อศวนี้ผ่าลงพร้อมกัน คราเดียวนั้นได้แสน
โกฏิด้วยฤทธิ์ ก็จะติดตามพระญานาคไปแล ๑ โสปี นาคราชา อนเนกกปการณ

ลสฺซุมตตภาวํ นิมมิตฺวา ปลาโย ๑ แม้อันว่าพระญาวาสูกิณฑราเศียรพิศ ก็เนียร
มิตรกายา อันหมิมาแลสุกษฺมะก็ติ ก็มีอเนกเศียรตาดษ ก็ปาลาสนี้ไป
แล ๑ เถโร ตสฺส ปราชิตปตฺตภาวํ ฅตฺวา ตสฺส สํเวชนตฺถาย อนุพนฺธิ ๑ อันว่าพระมหา
เถรา อันเป็นสุบรรณานุเศศ ก็ชราบเหตุอันนาคราชา อันปราชัยด้วย
ฤทธิ ธ ก็บินติดตามไป เพื่อจะให้พระญานาคนั้นตระหนกแล ๑ อถ นาครา-
ชา กิลฺลจิ เฌน ปติสรณฺถย อลฺกิตฺวา จีรกาลํ สกฺยททยพฺพนตฺเร จิตฺมิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉาฬลวีสํ ว

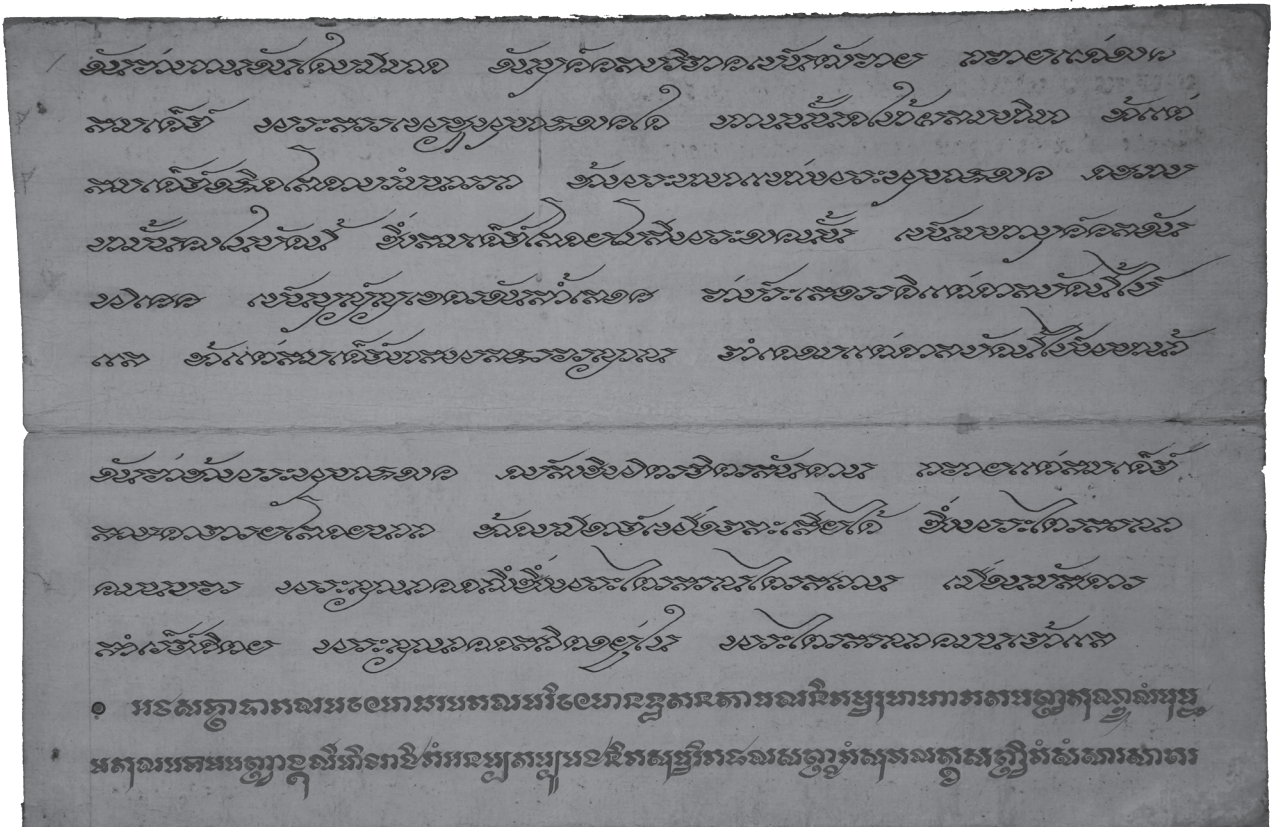
ทา แห่งพระมหาโมคคัลลาใส่ศีระกะ ก็กล่าวพจนะอันมฤตยูว่าข้าแต่
 พระผู้อยู่เกล้า ข้าพระองค์เจ้าก็รู้ ว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นที่พึ่ง ก็จะไปรด
 ซึ่งเศียรแห่งข้า อันว่าโทษอันหยาบ อันมีสภาพแห่งข้านี้ อันข้าผู้มี
 จักขุพิภพ อันมีตมณมากนักรนาคือมฤตยูทิวฐีสารวม สรวมไว้ใน
 ราชตรี อันนี้คือสงสารา แลอวิชชาอันกำบังสัตว์ แลเอาเกียรติไปด้วย
 ราชตรี คือทุกขินทรียทั้งหลาย อันเวียนตายเวียนเกิด เทียวเอา

กำเนิดในภพไตรย ข้าพระองค์ได้ทำผิดแท้ แก่พระผู้เป็นเจ้าโดย
 หยาบ เหตุสุภาพข้าเป็นอันธพาล อันว่าบุรุษอันพิการจักขุนทรีย
 มีแต่เดิมอาดมอบัติ แลปล่อยบรมจักรพรรดิราช อันควรอภิวัต
 ด้วยสิโรเทศ เหตุพิภพเนตรแห่งอาตมา ก็บมิได้ยอหัชฎากราบบัง
 คม ซึ่งสมเด็จบรมจักรพรรดิราชา อันว่าบุรุษอันพิภพเนตรานั้นกนถ
 โทษ ด้วยบรมจักรพรรดิโปรดบมิถือเอาประดุจข้าพระเจ้าพรณนา

ชำระด้วยดี มีพระพุทบาทุคคล อำพลด้วยกัจจกรลักษณ์วร
อันนิกรมฤทธกรนา นาคีพรคแห่งเทพามนุษย์ทั้งผอง ย่อมส้อง
เสพเป็นอัครา พระญาณุเขตศราราชานั้น ยออัษฎวสิกรรมด่ากล
เลิศบวงบนสิโรเสร็จ ก็กราบทูลสมเด็จพระโลกยวิทู เบญญกฤษฏ์ดังนี้
ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพุทธภาคย์ อันว่าโทษอันมากแห่งข้าพระพุทธ
เจ้า อันเป็นคนเขลาคนพาล อันไม่ทันการบมีฉลาด ข้าแต่สมเด็จพระ

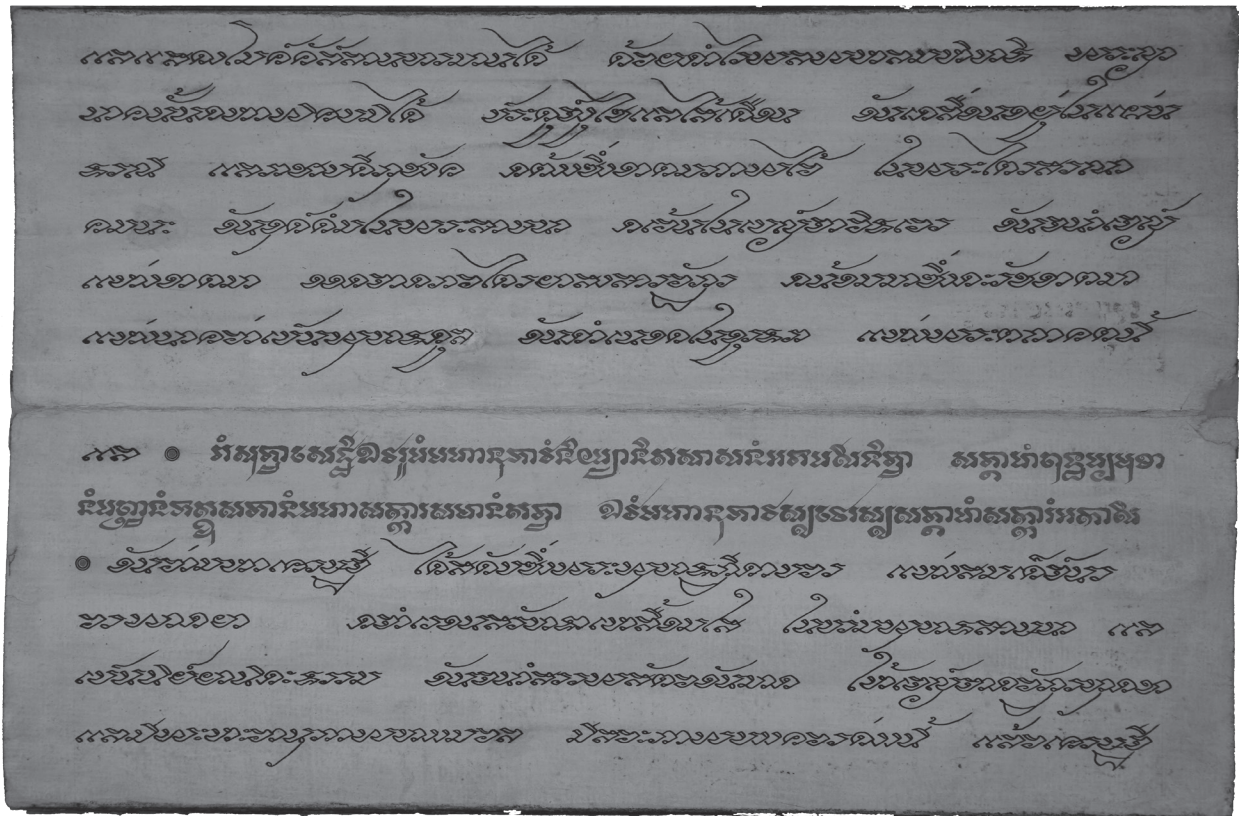
ศิริสาทยมุนินารรกรวิวงษ อันว่าข้าพระพุทธองค์ผู้ใด นฤทราในราช
นิยามณ คือนิยมในสงสารจักร และมีภักตรกลับเป็นบดล อยู่ด้วย
มีตมณเป็นนักหนา คือมฤดาทฤษฎี อันสถิตสถิรอยู่ภายใน
กมลหฤไทยแห่งอาตมา ข้าก็ปมิได้รู้จัก ซึ่งสมเด็จพระรยูกฤษฏา
นักคอันอุตตมา อันประกอบด้วยพระอนันตญาณาคิคุณ อันไพบุลย์
เป็นอันมาก แลเว้นจากชาติชราภรณ์ แลเป็นที่อดิสรณสกลสถาน

อันว่าท่านอันใดปมามาก อันบุคคฺลบริจาคเป็นตังวาย ถวายแก่องค์
สมเด็จ พระสรรเพชญ์พุทธองค์ใด ท่านนั้นก็ให้ผลมทิมา ข้าแต่
สมเด็จเจ้าอธิการโลกาภิรมนารถ ข้าพระบาทแห่งพระพุทธรองค์ ก็ชราบ
ในบัดนี้ ซึ่งสมเด็จโลกยโมลีพระองค์นั้น เป็นมหาบุคคฺลอัน
พิเศษ เป็นบุญญเขตอันล้ำเลิศ ว่าประเสริฐแต่กาลบัดนี้ไป
แล ข้าแต่สมเด็จทศพลธรรวญาณ จำเดิมแต่กาลบัดนี้ไปพหน้า

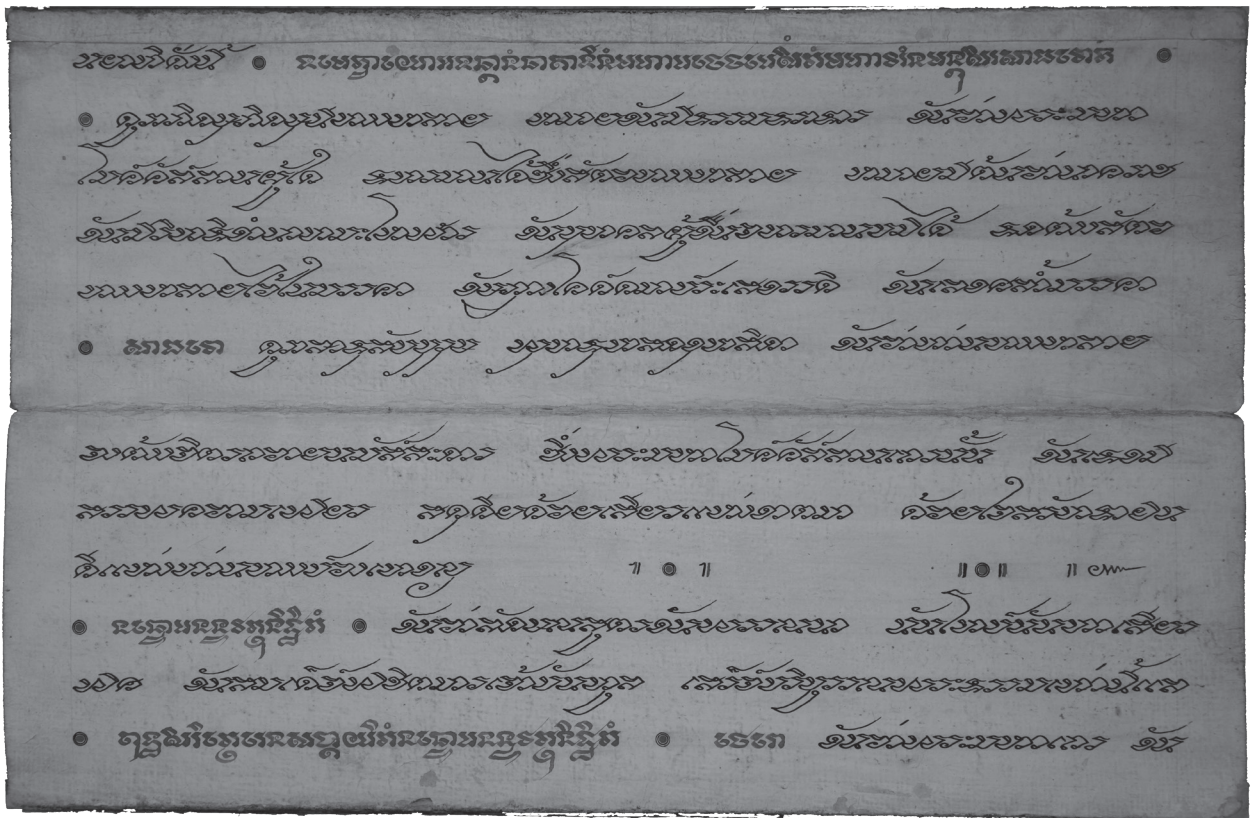
อันว่าข้าพระพุทธรองค์ ก็ปลงชีพิตธิ์ตรสันดาน ถวายแต่สมเด็จ
ศาสดาจารย์โลกยนาถ ข้าก็ปมอจเพื่อจะละเสียได้ ซึ่งพระไตรสรณา
คมนาบวร พระญาณาคก็ถึงซึ่งพระไตรสรณไตรสถาน เมื่อณมัสการ
สำเร็จกิตย พระญาณาคก็สถิตยอยู่ในพระไตรสรณาคมนเจ้าแล

๑ อถ สตถา ปาตลปิโยธปตลปิโยนทกนกาจนิตมพฐหาทกปณจกณทล ปุพผ
มกูปติมปณจางคฺลิตฺทิวราชาติ อนปปกปูปุชนิตสุจจริตผลสยขตฺ สุกลกขสยจิตฺ สสารสาคร

แลแสดงโมคคัลลานทรมานได้ ด้วยกำไรพลพหลมทิทธิ พระญา
 นาคันนั้นก็หาพิชฌมิได้ ประดุจงูไขแลสไต้เดือน อันเกลื่อนอยู่ในแผ่น
 ธรณี แลราชาบดีฤชงค์ ก็ตั้งซึ่งอาตมภาพไว้ในพระไตรสรณา
 คมนะ อันอุดมในพระศาสนา ก็เว้นในเบญจาวีรเวร อันจะนำเจญ
 แห่งอาตมา ออกจากภวไตรยาสงสารวัฏฏ์ ก็น้อมมาซึ่งกะรัชอาตมา
 แห่งนาควาเป็นพุทธกุล อันกำเนิดในอุรธรา แห่งพระตถาคตนี้

แล ๑ ต่ สุตวา เสฏฐี เอรูบิ มหานุภาวํ นิยยานิกสาสนํ อติปัสสีตวา สดตาทํ พุทธปมุชา
 นํ ปณจนนํ ภิกขุสถานํ มหาสกการสมานํ กตวา เอวํ มหานุภาวสส เถรสส สดตาทํ สกการํ อกาลิ
 ๑ อันว่ามหาเศรษฐี ได้สดับซึ่งพระพุทธุฎิกาบวร แห่งสมเด็จจันร
 วรพากยา ก็จำเรญศรัทธาเลื่อมใส ในบรมพุทธศาสนา แล
 เป็นนิยยานิกะธรรม อันจะนำสรรพสัตว์อันมากให้เจญจากวัฏฏ์ทุกขา
 แลมีพหะวานุภาพทั้งมวล มีสวภาพ บังควรดั่งนี้ แลแล้วเศรษฐี

นยาที่ดังนี้ ๑ ทเมตวา โย อทนต์น นาคาทิน มหาปถ จเปสิ ตัม มหาวีรํ นมนตุ สิริสาธโวติ

๑ ดุราภิกษุภิกษุณีทั้งหลาย หมายถึงผู้มีธรรมธราธาร อันว่าพระมหา
โมคคัลลานผู้ใด ๕ ทรมานได้ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย หมายถึงต้นว่านาคราช
อันมีฤทธิ์อำนาจมโหฬาร อันบุคคลผู้อื่นจะทรมานบ่มได้ ๕ ก็ตั้งสัตว์
ทั้งหลายไว้ในมรรคา อัมภางโคตมาประเสริฐ อันเลิศล้ำมรรคา

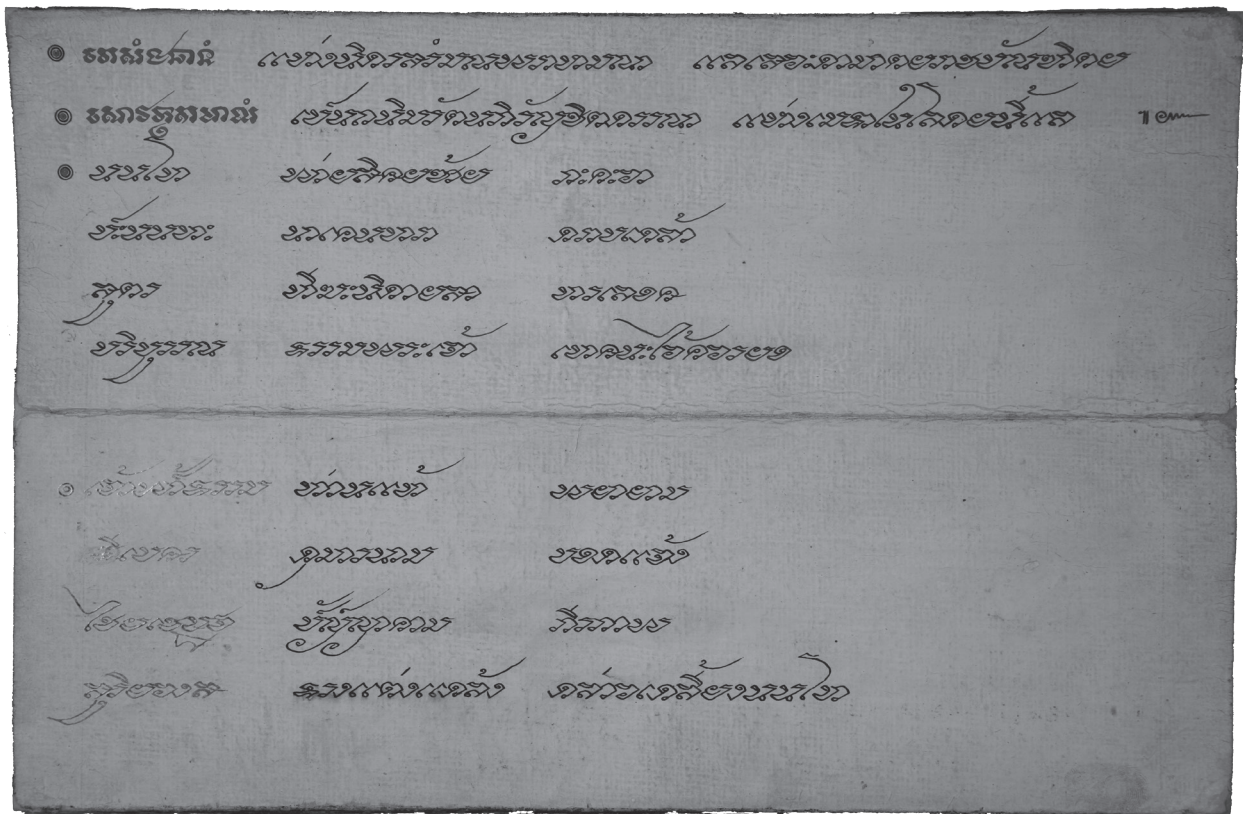
๑ สารโว ดุราสาธุสัปปุรุษ พุทธบาสกอุบาสิกา อันว่าท่านทั้งหลาย

จงตั้งจิตรถายนัมสการ ซึ่งพระมหาโมคคัลลานเถรนั้น อันเขามี
สรรพความเพียร สดุดีด้วยเศียรแห่งอาตมา ด้วยใจศรัทธายิน
ดีแห่งท่านทั้งปวงเทอญ

๗๓ ๑ ๗๓ ๑๑๑ ๑

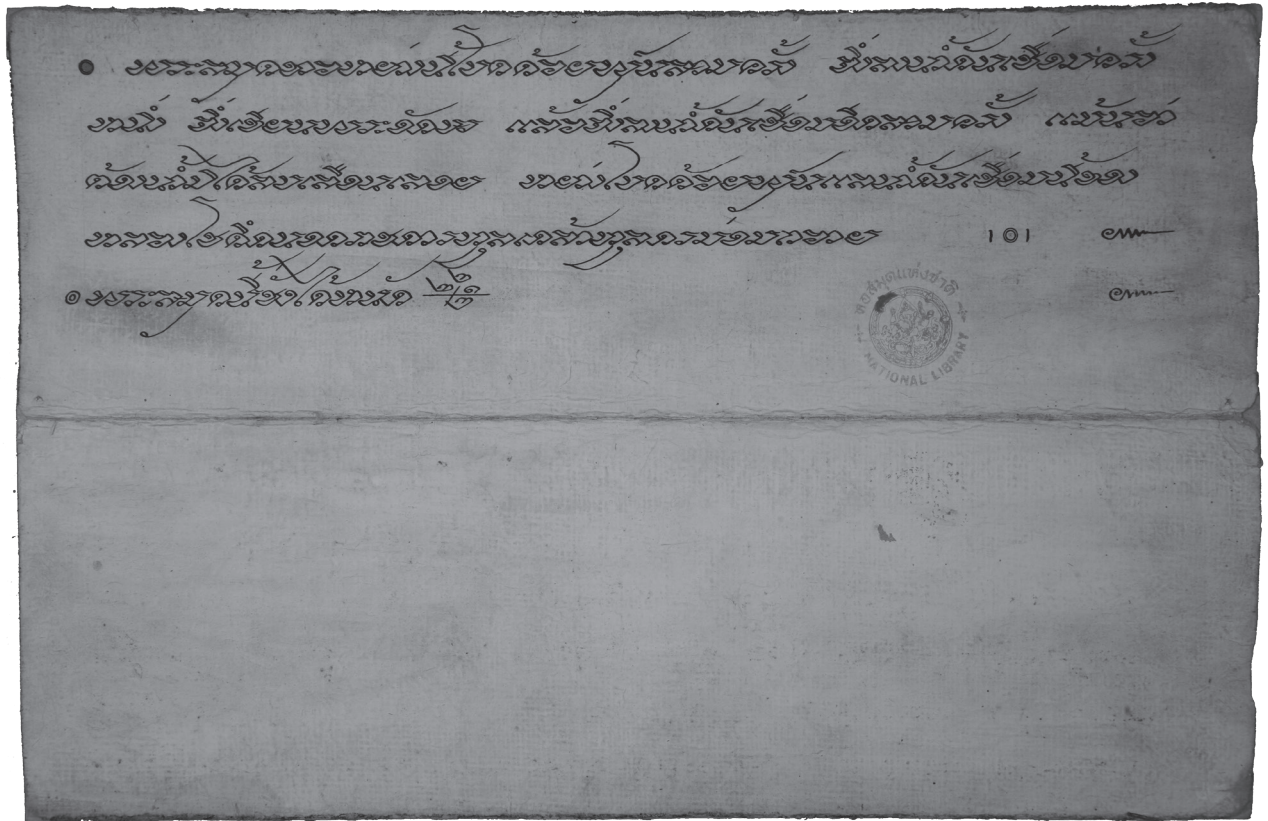
๑ นนโทปนทตถุ นิภูจิตํ ๑ อันว่าลักษณะสูตรอันพรรณนา นนโทปนันทาเสียร
พิศ อันสมเด็จพิชิตมารเจ้าบันทูล เสร็จบริบูรณ์พระธรรมเท่านั้นแล

๑ พุทธสิริเถเรน สงคายิตํ นนโทปนทตถุ นิภูจิตํ ๑ เถโร อันว่าพระมหาเถร อัน

- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น

- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น
- ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น ๑ เสด็จขึ้น

๑ พระสมุทสาครอย่างนี้บอกด้วยฝุ่นสามครั้ง จึงลงน้ำกันเชิ่อมครั้ง
หนึ่ง จึงเขียนพระอักษร แล้วจึงลงน้ำกันเชิ่อมอีกสามครั้ง แม้นว่า
ต้องน้ำมิได้ลบเลือนเลย อย่างบอกด้วยฝุ่นแลน้ำกันเชิ่อมนีของ
หลวงโฆฎิกนอกราชการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ๑๑ ๑๓

๑ พระสมุทสาครนี้ซึ่งได้หนัก ๒๑
๒

๑๓

◉ *အိန္ဒိယသမိုင်း* ◉

ก

กงจักร	สิ่งที่มีรูปเป็นวงกลม มีริมเป็นแฉกๆ โดยรอบ
กมลหฤไทย	ใจ
กมเลนทริยจิตร	ดวงจิตรในร่างกายที่ยังมีกิเลส
กมฺพ	ดอกบัว
กย	ซื้อ
กรชกาย	ร่างกาย
กรรตีกกาลสรัทฤตุมาศ	ฤดูใบไม้ร่วง
กรรตีกฤตุมาศ	กัตติกมาส เดือน ๑๒
กรวิก	นกการเวก
กระฮอม	(ข) สีแดง
กรัณท	ผอบ หรือขวด
กฤษณพรรณมลตระการ	มีผิวพรรณมัวหมองเหมือนไม้กฤษณา
กฤษดาขลิ	ยกมือไหว้
กษณ ษัณ	ขณะ เวลาเดียวกัน
กษานติ	กษันติ การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม
กษินาสรพ	พระผู้สิ้นอาสวะ หรือพระอรหันต์
กอปฺร	ประกอบ
กักขฬะ	หยาบคาย หยาบช้า ป่าเถื่อน ถ่อย
กัลป์	อายุของโลกตั้งแต่เมื่อพระพรหมสร้างเสร็จจนถึงเวลาที่ไฟประลัยกัลป์ล้างโลก ซึ่งได้แก่ช่วงเวลากลางวัน วันหนึ่งของพระพรหม คือ ๑,๐๐๐ มหายุค (เท่ากับ ๔,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์) เมื่อสิ้นกัลป์ พระอิศวรจะล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ โลกจะไร้สิ่งมีชีวิตและอยู่ในความมืดมนจนถึงรุ่งเช้าของวันใหม่ แล้วพระพรหมก็จะสร้างโลกเป็นการขึ้นต้นกัลป์ใหม่ โลกจะถูกสร้างและถูกทำลายเช่นนี้ สลับกันตลอดอายุของพระพรหม ทั้งนี้ตามคติของพราหมณ์
กัลปาพินาศ	ความพินาศแห่งกัป ระยะเวลาในกัปหมดลง
กาจ	ร้าย กล้า เก่ง
กาญจน	ทอง
กาลานุกรม	ตามลำดับเวลา
กาสร	ควาย
กำขราบ	ขี่ม้าเข้าไป ทา อาบ ขโลม
กำนุง	เข้า
กำบัง	ลี้ลับ

การอ	เชยใจ
กิตยอันมาน	มีเกียรติ
กิณนร	มนุษย์ในนิยาย มี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นนก อีกชนิดหนึ่งรูปร่างเหมือนคน เวลาไปไหนจะใส่ปีกใส่หางแล้วบินอย่างนก
กุมพศ	(ข) สูง
กุมภณท์	ยักษ์
กุมภีล	จระเข้
กุน	(ข) ขน
กูรเมศ	เต่า
กูรรมเมศ กูรรมเมศ	(ข) ขน
แก้วเจ็ดประการ	ประกอบด้วย จักรรัตน์ (จักรแก้ว) หัตถ์รัตน์ (ขี้ผึ้งแก้ว) อัสสรัตน์ (ม้าแก้ว) มณีรัตน์ (มณีแก้ว) อิตถ์รัตน์ (นางแก้ว) คหบดีรัตน์ (ขุนคลังแก้ว) ปริณายกรัตน์ (ขุนพลแก้ว)
โกฏี	ชื่อมาตรานับเท่ากับ ๑๐ ล้าน
โกฐาส	ส่วน
โกมล	อ่อนหวาน ไพเราะ ดอกบัว
โกรณจ	นกกระเรียน
โกษย	การสิ้นไป การหมดไป การเสื่อมไป
โกสร	สิงโต

ข

ขนด	ตัวงูที่ม้วนเป็นขดกลม
ขนัด	แถว แนว
ขวล	ขวนขวาย ใฝ่ใจ
ขษานติ	ความอดทน
ขันธอังกูร	คือหน่อขนาดเล็ก
ขันธสันดาน	การเวียนว่ายตายเกิด หรืออุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิดในตัวของคน
ขาทนิยเนก	อาหารมากมาย
เขาเพลิง	นกเขาเพลิง นกเขาไฟ

ค

คณานตร	ท้องฟ้า
คณานต์	ฟ้า ท้องฟ้า

คคนำ	ฟ้า
คเซนทรา	พญาช้าง
คณนา	นับ ตรวจให้รู้จำนวน
คนธรรพ	ชาวสวรรค์พวกหนึ่งจัดเป็นเทพชั้นต่ำ เป็นบริวารท้าวธตรัฐ ชำนาญในด้านดนตรี และขับร้อง
ครรภา	ท้อง
คฤหบดี	ผู้มีฐานะ ผู้มีอันจะกิน
คฤหา	บ้าน เรือน เคหา
ความพิริยะ	ความหมั่น ความกล้า
ความโรธ	ความโกรธ
คันไล	ครรไล ไคล เดินไป
คำรพ	เสียงร้อง เสียงดัง เสียงอื้ออึง
คิขมา	แฉ่ง
คิรินทร	ภูเขาใหญ่
คุณุประการ	การอุดหนุนคุณความดี
คุมเท้า	ตราบเท้า ตลอดเท้า
เครื่องขัตรียุประโมค	เครื่องใช้สอยของกษัตริย์
เครื่องฉมคนธา	เครื่องหอม
เครื่องปัจจฐรณ์	ปัจจัยรณ์ เครื่องนอน เครื่องปูลาด
เครื่องยุท	อาวุธต่างๆ
เครื่องราชาปลิโพธ	ปลิโพธ คือเครื่องกังวล ๑๐ อย่าง ว่าเป็นอันตราย ไม่สะดวกแก่การทำสมาธิ คือ ๑. อาวาสปลิโพธ ความกังวลเรื่องที่อยู่อาศัย คือการติดที่ ๒. กุลปลิโพธ ความกังวลเกี่ยวกับตระกูล คือการติดบ้านติดเรือน ติดตระกูลอุปฐาก ๓. ลาภปลิโพธ ความกังวลในลาภ ติดในลาภสักการะ จนใจฟุ้งซ่านในลาภ ไม่เป็นการบำเพ็ญสมณธรรม ๔. คนปลิโพธ ความกังวลในเรื่องหมู่คณะต้องรับผิดชอบในหมู่คณะมีการสอนและการปกครอง เป็นต้น ๕. กัมมปลิโพธ ความกังวลในเรื่องการงาน มีงานมาก ยุ่งยาก ๖. อัทธานปลิโพธ ความกังวลด้วยเรื่องการเดินทางไกล ต้องมีการเตรียมมาก ๗. ญาติปลิโพธ ความกังวลด้วยเรื่องญาติ เช่น ญาติเจ็บไข้ได้ป่วยต้องเป็นภาระของภิกษุหรือการห่วงญาติผู้ชราภาพ เป็นเหตุให้ไม่มีเวลาและโอกาสบำเพ็ญสมณธรรม

เครื่องสรรพทิพยา โคเพลาะ	๘. อาพาธปลิโพธ ความกังวลในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ
	๙. คณธปลิโพธ ความกังวลในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน การท่องเที่ยวบ่นสาธยาย
	๑๐. อธิปลิโพธ ความกังวลเกี่ยวกับเรื่องฤทธิ์ หลงไหลเพติดเพลินในฤทธิ์ที่ตน
	ได้ด้วยอำนาจสมาธิอันเป็นโลกียะจึงทำให้ไม่สามารถสำเร็จมรรคผลได้
เครื่องสรรพทิพยา โคเพลาะ	ทุกอย่างเป็นของทิพย์
	ว้าวโตนเที่ยวไปโคตเดียว
จ	
จกรม	เดินไปมาในที่ที่กำหนดโดยมีสติกำกับอย่างพระเดินเจริญกรรมฐาน
จตุปาริสุทธศีล	ปาริสุทธศีล ๔ คือ ๑. สำรวมในพระปาติโมกข์ ๒. สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๓. เลี้ยงชีพโดยทางชอบ ๔. บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณา
จตุรabay	ที่ที่ปราศจากความเจริญทั้ง ๔ หมายถึง อบายภูมิ ในไตรภูมิภาระบุว่า อบายภูมิ
จตุเวสารัชชญาณ	ทั้ง ๔ ได้แก่ นรกภูมิ ตีรจณานภูมิ เปตวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ
	หมายถึง เวสารัชชญาณ ๔ คือ
	๑. สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ ๒. ชีณาสวปฏิญาณ ๓. อันตรายิกธรรมวาทะ
	๔. นิยานิกรรมเทศนา
จร	ไม่ประจำ
จรัส	แจ่มแจ้ง รุ่งเรือง สว่าง
จล	ไหว สั่น
จลาจลเณทร์	แสงสว่าง ฟ้าแลบ
จลาฬ	การเคลื่อนไหว
จักรพรรดิราชา	พระราชาริราชา ประมุขของจักรวรรดิ
จักรวาท	ปริณิพทล หรือบริเวณโดยรอบ
จักขุ	ดวงตา
จักขุญาณ	ความรู้อันอาศัยทางตา
จักขุญาณสมันต	จักขุโดยรอบ ได้แก่ พระสัพพัญญุตญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะธรรมทั้งปวง
จ้งเอียด	(ข) แน่น
จันทรดาเรก	จันทร์ดารา ดวงจันทร์
จาตุมหาราชิกา	ชื่อสวรรค์ชั้นแรกแห่งสวรรค์ ๖ ชั้น มีท้าวจาตุมหาราชทั้ง ๔ ร่วมกันปกครอง
จามร	เครื่องสูงชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นแส้ทำด้วยขนจามรมีไม้ด้ามยาว ปกติจะสอดเก็บ
	ไว้ในปลอกผ้าสักหลาดแบน รูปคล้ายผลน้ำเต้า
จามิกร	เครื่องทอง

จำเดิม	แต่ต้น เริ่มแรก แรก
จำนง	ประสงค์ มุ่งหวัง หมายถึง ตั้งใจ
จำรัส	แจ่มแจ้ง รุ่งเรือง สว่าง
จำรูญ	เติบโต งอกงาม มากขึ้น สมบูรณ์
จำเริญ	เติบโต งอกงาม มากขึ้น สมบูรณ์
จินดา	คิด นึก
จุทศวาร	๑๔ วาระ
จุ่มที่นี้ระลาชา	หมึกครั้ง
จุลเทศา	(ข) เข้าไป
เจญ	(ข) ออก
เจตกราลมาศ	(ข) เดือน ๕
เจรอน	(ข) มาก
เจียร	นาน ช้านาน ยืนาน
ไฉ	เรื่อยๆ บ่อยๆ

ฉ

ฉวางมรรคา	ขวางหนทาง
ฉ้อกามาพจร	สวรรค์ ๖ ชั้น ได้แก่ ๑. จาตุมหาราช (จาตุมหาราชิกา หรือจาตุมหาราชิก) ๒. ดาวดึงส์ ๓. ยามา ๔. ดุสิต ๕. นิมมานรดี ๖.ปรนิมมิตวสวัตดี
ฉ้อพรรณรังสี	รัศมี ๖ ประการ ที่เปล่งออกมาจากพระพุทธเจ้า และเทวดาบางจำพวก คือ ๑.
ฉัพพิพรรณรังสี	นิล เขียวเหมือนดอกอัญชัน ๒. पीต เหลืองเหมือนหรีดตาลทอง ๓. โลहित แดงเหมือนตะวันอ่อน ๔. โอทาท ขาวเหมือนแผ่นเงิน ๕. มัญเชฐ สีหงสบาทเหมือนดอกแข่งหรือหงอนไก่ ๖. ประภัสสร เลื่อมพรายเหมือนแก้วพลี
ฉันทาคติ	ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

ช

ชราบ	ทราบ
ชลเกษตรบุษบา	เกษตรดอกบัว
ชวลิต	รุ่งเรือง รุ่งโรจน์ สว่าง
ช่อกรรณา	รูหู

ชัชวาลย์	สว่าง รุ่งเรือง โพล่งขึ้น
ชา	(ข) เป็น อยู่ คือ
ช่างเตลา	ช่างน้ำมัน
ชาลัคคี	เปลวเพลิง
ชालา	ความรุ่งเรือง เปลวไฟ โคมไฟ แสงสว่าง
ชำนัน	คราว สมัย
ชีวาตม์	ชีวิตของตน
เชิง	(ข) ดิน เท้า
เชื่อม	ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน
โชटना	สว่าง รุ่งเรือง
โซมล	ม้า

ณ

ณาน	การเพ่ง พิจารณา ภาวะที่จิตสงบแน่วแน่
-----	--------------------------------------

ญ

ญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ ปรีชากำหนดรู้ ความสามารถหยั่งรู้ หรือกำหนดรู้อันเกิดจากอำนาจสมาธิ
-----	---

ด

ดล	(ข) ถึง
ดอกโกวิฬาร	ดอกปาริชาติ
ดาร์กพรรรคา	หมู่ดวงดาว
ดาร์กา	ดวงดาว
ดาวดึงษ์โลกา	ดาวดึงส์ ชื่อสวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น มีจอมเทพผู้ปกครองชื่อท้าวสักกะ แต่โดยทั่วไปเรียกกันว่าพระอินทร์
ด่ากล	ตั้ง, ตั้งไว้, ก่อสร้าง
ด่าเกิง	ขึ้น รุ่งเรือง สูงขึ้น
ด่ารัส	คำพูด
ดิเรก	พิเศษ

ตุรค	ม้า
เตชา	อำนาจ
เตโชกลีณ	กรรมฐานหมวดหนึ่งที่กำหนดธาตุไฟเป็นอารมณ์
เตียง	(ข) รู้
เตียรฉาน	สัตว์นอกเหนือจากมนุษย์ เช่น หมู หมา วัว ควาย
เตียรดาษ	เกลื่อนกลาด เกลื่อน ดื่นดาษ มีทั่วไป เต็มไปหมด
เตียรถชลที	บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ
โดยใจ	ตามใจ
ไค	(ข) มือ

ด

ตรกาล	(ข) งาม แปลก
ตรจอก	(ข) กรงเล็บ
ตรลอด	ตลอด ลั่น ทั่ว แต่ต้นจนปลาย
ตระบัด	ประเดี๋ยว บัดใจ ทันใด พลันไป
ตรีพิธทูจริต	ทูจริต ๓ อย่าง คือ ทูจริตทางกาย ทูจริตทางวาจา และทูจริตทางใจ
ตถุณโณรรฆจตุรา	หมายความถึง โอมะ ๔ ได้แก่ กาม ภพ ทิณฐิ อวิชชา
ตถุณลตา ตีรณลตา	เปรียบได้กับกิเลสทั้งปวง
ต้อง	ถูก โดน
ต้งวาย	(ข) ให้ ถวาย
ดาว	ดาบ มีดยาว
ตุม	(ข) สุก
โตมร	อาวุธสำหรับซัด, หอกซัด, สามง่ามที่มีปลอกรูปเป็นใบโพธิ์สวมอยู่
โตรด	โตรจ โดดเดียว เปลี่ยวคະນອງ
ไตรตริงษ์	ไตรตริงษ์ สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น
ไตรรัศรุตงค์	รุตงค์วัตร ๑๓ ข้อ
ไตรโลกย ไตรภพ	ภพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ถ้านับตามหลักไสยศาสตร์และ
ไตรภพโลกย	วรรณคดี หมายถึง สวรรค์ มนุษย์โลก และบาดาล
ไตรโลกาภิวันท์	เป็นที่ไหว้แก่โลกทั้งสาม

ถ

ถกน	ถกถ ก่อสร้าง ตั้ง ตั้งขึ้น ตั้งไว้ สัตว์
ถวิล	คิด, คิดถึง
ถ่อง	แท้ จริง ชัดเจน
ถัทท	แน่น แข็ง กระด้าง
ไถง	ตะวัน วัน

ท

ทยา	ความเอ็นดู ความกรุณา
ทรอึง	(ข) ถือตัว
ทถรรฆ	งู
ทถรรฆา	มาจากคำว่า ทิรฆ ยาว นาน ยั่งยืน
ทถษณินโอชาหาร	อาหารอันอร่อยตามหลักทฤษฎี
ทวัตติงษาการ	ทวัตติงษาการ อากาของร่างกาย ๓๒ อย่าง มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น
ทศพล	ผู้มีกำลัง
ทสนขะวรา	ประณมมือ
ทักษิณพุทธพาหา	พระอัศรสวากเบื่องขวา หรือพระสารีบุตร
ทักษิณาทาน	การให้ของทำบุญทำทาน ทานที่อุทิศให้แก่ผู้ตาย ทานเพื่อผลอันเจริญ
ทณทกรรม	การลงโทษ
ทณทปาณี	การลงโทษสถานเบา
ท่าว	อีก ซ้ำ เช่น ทวนท่าว หมายถึงทวนอีกครั้ง
ทินกร	พระอาทิตย์
ทิพโพยทก	น้ำทิพย์
ทิพยวโนททยาน	วนอุทยานอันเป็นทิพย์
ทิพรัตนาศนบัลลังก์	บัลลังก์อันเป็นอาสนะทิพย์
ทิพส	กลางวัน วัน
ทิสานุทิศ	ทิสน้อยทิศใหญ่ ทิศต่างๆ
ทีก	(ข) น้ำ
ทุกขเพทนา	ทุกข์เวทนา ความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ความรู้สึกเจ็บปวดทรมาน ความรู้สึกลำบาก

ทุกขา	ความยากลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
ทุจรีต	ความประพฤติชั่ว
ทุตยสราพกประเสริฐ	พระโมคคัลลานะ
ทุรัสสถาน	สถานที่ที่ไปถึงยาก
ทุร	ยากลำบาก โหด
เทพดา	เทวดา
เทวราชโลกา	เทวโลก
เทวโลกา	ภูมิอันเป็นที่สถิตของเทวดา
เทวะทิศ	เทวโลก
เทเวนทร์	จอมเทพ หมายถึงพระอินทร์

ธ

ธนทาน	การให้ทรัพย์สิน
ธม	(ข) หิน
ธรรณีดล	พื้นแผ่นดิน
ธรรมบุบาย	ธรรมอันแยบยล
ธราธาร	ผู้ทรงโลกไว้
ธาตมา	ทادمะ เขี้ยว
ธาราคกสงโรจ	รดน้ำ
ธูลี	ละออง ฝุ่น ผง
ธูโม	ควัน
ธูรรมา	เปลวควัน

น

นมัสการ นมัสสิการ	การแสดงความอ่อนน้อมด้วยการกราบไหว้
นร	คน
นรลักษณ์	ลักษณะเฉพาะตัว
นฤทร	มาจากคำว่า นิทรา การหลับ
นฤพาน	นิพพาน
นฤมล นฤมลลา	ไม่มีมลทิน ความไม่มัวหมอง

๕. นานาธิมุตติกญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ธัมมิ คือ รู้ธัมมัตถ์ ความโน้มเอียง ความเชื่อ
ถือ แนวความสนใจ เป็นต้น	ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน
๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์
ทั้งหลาย คือ	รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใด มี
กิเลสมาก กิเลสน้อย	มีอินทริยอ่อน หรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความ
พร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่	
๗. ฌานาภิสังกิลเลสาทิญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออก
แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติทั้งหลาย	
๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ	ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภาพที่เคยอยู่ในหนหลังได้
๙. จุตูปปาตญาณ	ปรีชาหยั่งรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม
๑๐. อาสวักขยญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
น้ำใจถัท	ไร้หัวใจ
นิกร	หมู่ พวก
นิตย	เสมอไป สม่าเสมอ เป็นประจำ
นिरยาบายทั้งสี่	อบาย ๔ หมายถึง ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ ได้แก่ ๑.นिरยะ (นรก)
	๒. ตีรจฉานโยนิ (ตีรจฉาน) ๓. ปีตติวิสัย (แดนเปรต) ๔. อสุรกาย (พวกอสูร)
นิเวศ	ที่อยู่,บ้าน
นिरะ	น้ำ
นุ	(ข) นั้น
เนา	(ข) อยู่
เนานิตย	ทุกวันอย่างสม่าเสมอ
เนียรमितร	นิรมิตรรูป
ในช่วงวิไชยบรมพฤษ	ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

บ

บดล	ทันทีทันใด ทันใดนั้น
บรรัษษ บรรัษษ	บรรษัท หมู่ ผู้แวดล้อม
บรหาร	กล่าว เปล่งวาจา บริหาร
บรโลกย	ปรโลก โลกหน้า โลกอื่น
บริบวรณ	บริบูรณ์ ครบถ้วน เต็มที่ สมบูรณ์ ไม่บกพร่อง
บริพาร	ผู้แวดล้อม ผู้รับใช้ หรือผู้ติดตาม
บวรขำรุง	(ข) สี่เหลี่ยม
บวรรัตน	แก้วอันประเสริฐ

บวร	ประเสริฐ ลำเลิศ
บังคม	แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง
บังทวน	พ่น
บันทุกำพลลีลาอาศน์	แผ่นหินมีสีตุ้มดำกำพลเหลืองเป็นที่ประทับของพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
บัตรสาขากหิรัญญ	มีใบและกิ่งสีทอง
บันทูล	(ข) ตรัส
บันภาเสียง	เปล่งเสียงดังก้อง
บาดาล	พื้นที่ได้ระดับผิวดินลงไป
บาปี	บาป
บาย	(ข) ข้าว
บำเพ็ญ	ทำให้เต็มบริบูรณ์ เพิ่มพูน
บิณฑา	ก้อน
บุญญเขต	เนืองนาบุญ
บุญญานุภาพ	อำนาจแห่งบุญ
บุษปมาลย์	ดอกไม้
บุรณนทวารจรจรัส	สุกสกาวเต็มดวง
บุรพ	ดั้งเดิม ก่อน
เบญจวิธมารทั้งห้า	ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งมารออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ ๑. กิเลสมาร คือ กิเลสซึ่งทำให้เรามีความประพฤติ และนิสัยไม่ดีต่างๆ ในแง่ของมาร หมายถึง กิเลสที่คอยขัดขวางไม่ให้เราทำความดี ๒. ชนธมาร คือ ร่างกายและจิตใจของเรา ซึ่งบกพร่องแล้วเป็นมารผลาญตัวเอง ในแง่ของมารหมายถึง ชนธที่คอยกีดขวางการทำความดี เช่น ต้องการฟังธรรมะ แต่หูหนวก ไม่สามารถฟังธรรมได้ เป็นต้น ๓. อภิสังขารมาร อภิสังขารคือความคิดนึกอันประกอบกับอารมณ์เป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุ่งแต่งกรรม ทำให้เกิดชาติขรา เป็นต้นขัดขวางไม่ให้หลุดพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ ๔. เทวบุตรมาร ได้แก่ เทวดาที่เป็นมาร เช่น พระยามาร รวมไปถึงคนพาล คนชั่ว ที่มาขัดขวางการทำความดีของเรา ๕. มัจจุมาร คือความตายที่ตัดโอกาสการทำความดีของเรา
เบญจางคอุยงค	นิ้วทั้ง ๕
เบญจาวีร	ข้อดเว้น ๕ อย่าง หมายถึงศีล ๕
เบญญฤฤษฏ	ผู้มีปัญญาล้ำเลิศ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า
เบญจส	ห้าร้อย
โบก	ฉาบ ทา

ป

ปกาศิต	คำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์
ปถวิฐาน	พื้นดิน
ปทุมมา	ดอกบัว
ปรตยัภษ	ประจักษ์ กระจ่างแจ้ง
ปรโลกย	โลกหน้า
ประติพจน์	คำตอบ
ประดิษฐาน	ตั้งไว้ ตั้งขึ้น แต่งตั้งไว้ในตำแหน่งสูงสุด
ประนมมือ	พนมมือ
ประพาลรัตน์	แก้วชนิดหนึ่งสีแดงอ่อน เกิดจากหินปะการังใต้ทะเล
ประภัสสร	แสงเลื่อมพราย มีแสงแพรวพราวเหมือนแสงพระอาทิตย์แรกขึ้น บริสุทธิ์ ผ่องใส
ประไลยพิบัติ	ความย่อยยับ ความฉิบหาย ความวิบัติ ความหายนะ
ปราชัย	ความพ่ายแพ้
ปรารภ	กล่าวเริ่ม กล่าวถึง ตั้งต้น
ปราพริ	เจ็ด
ปรามวย	(ข) หก
ปริตยา	บริจา
ปริวิตก	กังวลหนัก นึกห่วงใย นึกเป็นทุกข์หนักใจ
ปรีชญา	ปรีชา
ปรีติ	ความอิ่มใจ ความปลื้มใจ ความยินดี
ปรียามา	ปิติสุข
ปฤชา	ปรีชา ปัญญาสามารถ ความกำหนดรู้ ความรอบรู้จัดเจน ความหยั่งรู้
ปลง	ปล่อยหรือเปลื้องให้พ้นไป
ปะแล่ม	มาจากคำว่า ปะแล่ม อ่อนๆ น้อยๆ
ปลา	หนีไป
ปัสสันนา ปสันนาการ	อาการเลื่อมใส
ปักษาคณาศ	ตระกูลนก
ปาฏิหาริย์	สิ่งที่น่าอัศจรรย์ ทำสิ่งที่ไม่สามารถทำได้ตามปกติ
ปาริชาติยพฤกษา	ต้นไม้ในสวนพระอินทร์
ปี่แก้ว	ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง

พระจัตตาริสติปฏิฐาน	สติปฏิฐาน ที่ตั้งของสติ ๔ ข้อ
พระฉัพพัญญู	ชื่อช้างตระกูล ๑ ใน ๑๐ ตระกูล เรียกว่า ฉัพพัญญู หัตถ์ดี ภายสีขาบริสุทธ์ ตั้งสีเงินยวง แต่ปากและเท้าสีแดง
พระญาเศลสุพรรณ	ในที่หมายถึงพระพุทธเจ้า
พระญาไสลบรร	ภูเขา
พระตถาคต	พระผู้ไปเช่นนั้น พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า คำที่พระพุทธเจ้าทรงเรียก พระองค์เอง
พระไตรลักษณ์	ความเข้าใจลักษณะที่เป็นสามัญ ๓ ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
พระไตรสรณาคมน์	การถึงสรณะ ๓ การถึงรัตนะ ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็น ที่พึ่งที่ระลึก
พระทนต์เสวตร	มีฟันขาว
พระทศบารมี	บารมี ๑๐ ประการ คุณธรรม ๑๐ อย่าง ที่ผู้ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าต้อง บำเพ็ญให้เต็มที่จะได้ตรัสรู้คือ ๑. ทาน การให้ ๒. ศีล การรักษากาย วาจา ใจเรียบร้อยหรือความประพฤติที่ดีงามถูกต้องตาม ระเบียบวินัย ๓. เนกขัมมะ การออกบวช หรือการปลีกตัวปลีกใจจากกาม ๔. ปัญญา ความรอบรู้ ๕. วิริยะ ความเพียร ๖. ขันติ ความอดทน ๗. สัจจะ ความจริง ๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น ๙. เมตตา ความรัก ปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น ๑๐. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง สงบราบเรียบสม่ำเสมอ เที่ยงธรรม ไม่ยินดี ยินร้าย
พระธรรมชั้น	หมวดธรรม, กองธรรม, ข้อธรรม (กำหนดข้อธรรมในพระไตรปิฎกว่ามี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น)
พระธรรมโมชธรรมา	หลักธรรมที่ทำให้เกิดความยินดี สุขใจ
พระธรรมุตโรวาท	โอวาทอันยอดเยี่ยมคือพระธรรม
พระนาสิกะ	จมูก
พระบาทปัทม	ฝ่าพระบาท

พระปฏิสัมภิทา	ความแตกฉาน ปัญญาอันแตกฉาน มี ๔ อย่าง คือ
	๑. อรรถปฏิสัมภิทา
	๒. ธรรมปฏิสัมภิทา
	๓. นิรุติปฏิสัมภิทา
	๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา
พระปริยัติธรรม	ธรรมที่จะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พระไตรปิฎก
พระพจนควรพยาธู	พุทธพจน์ที่ควรเคารพ
พระพัชตรา	ผ้า
พระพุทธุฎฐิโก	ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า
พระภักตรวิมะลา	มีพระพักตร์สดใส
พระมถุสรสราพุทธพากย	พุทธพจน์อันไพเราะ
พระมालา	หมวก
พระรัศมีปรัมวย	ฉัพพัชร์งสี
พระโลมา	ขน
พระวรมางษหฤไทย	หัวใจ
พระสติปัญฐานเจ้าทั้งสี่	ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ อย่างคือ กาย เวทนา จิต ธรรม
พระสราพก	พระสาวก
พระสัทธรรม	คำสอนของพระพุทธเจ้า
พระสัพพัญญุตญาณ	พระญาณที่รู้สิ่งทั้งปวง พระญาณนี้มีแก่บุคคลทั่วไปคือมีเฉพาะบุคคลผู้เลิศผู้เดียว ในแต่ละยุค คือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น
พระสุเมรุบรรพต	เขาพระสุเมรุ
พระหัตถ์	มือ
พระหัชถวารังค	มือ
พระอนันตญาณาธิคุณ	พระคุณอันไม่มีที่สิ้นสุด
พระอรรคพามบรมศิษย์	อัครสาวกฝ่ายซ้าย
พระอริยมัคคผลญาณ	ญาณที่บรรลุนิยามรรคและอริยผล
พระอังคิรศ	ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า
พระอิตถกถา	คัมภีร์ที่รวบรวมคำอธิบายความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี เรียกว่า คัมภีร์อรรถกถา บ้าง ปกรณ์อรรถกถา บ้าง อรรถกถาจัดเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีความสำคัญรองลงมาจากพระไตรปิฎก และใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงอย่างแพร่ หลายในวงการศึกษพระพุทธศาสนา
พระอัษฎางคิกมัคค	มรรค ๘ ทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนาประกอบด้วย องค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
 ๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
 ๓. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
 ๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ
 ๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ
 ๖. สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ
 ๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
 ๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ
- เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ รวมเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง
เสียงที่เปล่งออกมา

พระอุทานะ

พระอุระ

พระโอษฐ์

พระโอศถมลา

พระฮาม

พฐก

พฤกษา

พฤษภา

พสุธา

พสุนธร

พังพาน

พัชนี

พันลือ

พากย

พานร

พาเหียร

พิภษิตร

พิฆาฏ

พิจล

พิจิตร

พิโตรกำจร

พิทฤษฎ

พินาศ

อก

ปาก

ยารักษาโรค

เข้าตรู

(ข) เข้า รุ่งขึ้น

ต้นไม้

วิว

แผ่นดิน

ทรงไว้ซึ่งสมบัติ มั่งมี

คองที่แผ่แบนออกทำท่าจะฉก แม่เบี้ยก็เรียก

พัชนี พัด

(ข) แปลก ลึกซึ้ง

ถ้อยคำ

ลิง

ภายนอก

วิกสิต บาน แยม ในที่นี้แปลว่างดงาม

พิฆาต เช่นฆ่า ทำลายล้าง

ห้วนไหว

หลากหลาย ต่างๆ นานา

กลิ่นหอมฟุ้ง

พร้อมรบ

ความฉิบหายย่อยยับ ความเสียหายย่อยยับ

พิพิธพรรณบวร	มีสีสันต่างๆ
พิมาน	วิมาน ที่อยู่ของเทวดา
พิภพ	พิลึก ผิดปกติ แปลกไปจากเดิม ประหลาด
พิสดาร	กว้างขวาง ละเอียดย
พิศุ	ปีตัว (ข) สองตัว
พุทธกฤตยพิไสย	ขอบเขตที่จะพึงทำในฐานะพระพุทเจ้า
พุทธชาลญาณ	ญาณของพระพุทเจ้า
พุทธศิริรังษีฉัพพิธารณ	รัศมี ๖ ประการ ที่เปล่งออกมาจากพระพุทเจ้าและเทวดา
พุทธอุปปะภา	พุทธอุปฐาก
เพ็งบุรณ	ขึ้น ๑๕ คำ
เพญชฎ	(ข) เต็ม
เพ็ญบุรพ	(ข) พระจันทร์เต็มดวงขึ้น ๑๕ คำ
เพลิงประไลยกัลป์	เรียกไฟที่เชื่อกันว่าจะล้างโลกเมื่อสิ้นกัลป์
เพสวรา	ผู้ประเสริฐ
โพยม	ท้องฟ้า อากาศ
โพยมอากาศ	ท้องฟ้า อากาศ
ไพชยนต์ร์นครา	วิมานของพระอินทร์
ไพฑูรย์	ไพฑูรย์ ชื่อพलयชนิดหนึ่ง
ไพบูลย์	ความเต็มเปี่ยม ความเต็มที่ ความบริบูรณ์
ไพโรจน์	รุ่งเรือง สดใส

ภ

ภมร	ผึ้ง
ภฤตติ	ค่าตอบแทน สิ้นจ้าง
ภัส	ละออง เถ้า ธุลี แผลก ละเอียดย
ภาณ	แสงสว่าง พระอาทิตย์
ภาสกร	พระอาทิตย์
ภริญชิต	ลักษณะอันสวยงาม
โภชนสุปพญ์ชน	อาหารที่มีทั้งแกงและกับข้าว

ม

มกรา

เป็นสัตว์ตามความเชื่อของพม่า ล้านนา สยาม และเขมร เรียกอีกอย่างว่า ตัวสารถี เนื่องจากในงานศิลปะ มกรมักจะคายหรือสารถีเอาวัตถุใดๆ ออกมา ทุกครั้ง เช่น มกรคายนาถ ในเทววิทยาคินดู จัดเป็นสัตว์ประหลาดในทะเลชนิดหนึ่ง ปกติมักแสดงอยู่ในรูปของสัตว์ผสม ครึ่งหน้าอาจเป็นสัตว์บกอย่างรูปช้าง, จระเข้ หรือกวาง ครึ่งหลังเป็นรูปสัตว์น้ำ (มักเป็นส่วนหาง) เช่น หางเป็นปลา หรือ ท่อนหลังเป็นแมวน้ำ บางครั้งอาจปรากฏส่วนหางเป็นรูปนกยูงก็มี มกรจัดเป็นเทพพาหนะสำหรับพระแม่คงคา เทพเจ้าแห่งแม่น้ำคงคา และพระวรุณ เทพแห่งทะเลและสายฝน ทางความเชื่อของล้านนาจะใช้มกรในพิธีขอฝน นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏในธงของพระกามเทพอันมีชื่อว่าการกระชัช อีกด้วย

มคธภาษา

ภาษาบาลี

มณฑล

วง วงรอบ

มณีสรรพโสภา

แก้วมณีที่งดงามกว่าแก้วมณีทุกชนิด

มนสิการ มนัสสิการ

การกำหนดไว้ในใจ

มเนนทริย

จิตใจ

มรรค มรรคา

ทาง เหตุ

มรรคาธิกยาน

ญาณสำหรับบรรลุมรรค

มฤคคราช

ราชสีห์

มฤคา

กวาง

มฤจฉา

หนทางผิด

มฤจฉาทฤษฎี

มิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด ความเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรม

มฤตุกร

สังสารสัตว์

มล้าง

ล้าง ฆ่า ฆ่า ฆ่า ฆ่า

มลาบยินดี

ปลาบปลื้มยินดี

มหรณพ

ทะเลใหญ่ ห้วงน้ำใหญ่

มหันต์

ใหญ่ มาก

มหาทวีปทั้งสี่

ได้แก่

๑. อุตตรกัฐทวีป อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาศรีสุเมรุ มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในทวีปนี้มีลักษณะใบหน้าเป็นรูป ๔ เหลี่ยม รักษาศีล ๕ เป็นนิจ มีอายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปี เป็นหนุ่มสาวอยู่เสมอ อาศัยอยู่ตามโพรงไม้ไม่ต้องทำงานใดๆ แต่งตัวสวยงาม มีกับข้าวและที่นอนเกิดขึ้นตามใจปรารถนา

๒. บุรพิตเทหวิป อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาพระสุเมรุ มีใบหน้าตอนบนโค้ง ตัดลงมาเหมือนบาตร มีอายุ ประมาณ ๗๐๐ ปี

๓. อมรโคยานวิป อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาพระสุเมรุ มีใบหน้าวงกลม คล้ายวงพระจันทร์ มีอายุประมาณ ๕๐๐ ปี

๔. ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาพระสุเมรุ คือมนุษย์โลกนี้เอง อายุขัยไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการทำบุญหรือทำกรรม แต่ทวีปนี้ก็พิเศษกว่า ๓ ทวีปคือ เป็นที่เกิดของ พระพุทธเจ้า พระจักรพรรดิราชและพระอรหันต์

มหานธ

มหันธการ มีดมนมาก

มหาบางษกุลพัชตรจิระรา

ผ้ามหาบังสกุล

มหิทธิ

ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง

มหิมา

ใหญ่โต

มโหฬาร

ยิ่งใหญ่ กว้างใหญ่ ใหญ่โต

มัตถควนะ

ทางในป่า

มัจฉรรย

คือความตะหนี่ เป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิต หนึ่งในอุปกิเลส ๑๖

มัจฉา

ปลา

มาน

(ข) มี

มิถยา

มิจฉา ผิด

มิทยา

ความเอ็นดู ความกรุณา

มิศร

เจือปน ประสมขึ้น

มีตมหนธ

มีดมาก

มุนทกา มุนทก

หัวโล้น

มุทิล

มลทิน ความมัวหมอง, ความต่างพร้อย, ความไม่บริสุทธิ์

เม

(ข) แม่

เมตตริ

ไมตรี

เมธา

ความรู้ ปัญญา ความฉลาดรอบคอบรู้รอบ

เมาะ

(ข) (ใช้ในการอธิบาย) คือว่า ได้แก่

โมหันธการ

ความมีดมนด้วยความหลง

ย

ยล

มอง มองดู แล

ยศโยค

ประกอบไปด้วยยศ

ยอ

ยก

ยาตร

เดิน เดินเป็นกระบวน

บุคคล	ทั้งสอง
คุณธรรม	ชื่อภูเขาชั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นชั้นในสุดของหมู่เขาสัตว์ตบปริณท์ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ
โยคาพจร	ผู้มีความเพียร ผู้ประกอบความเพียร ผู้เจริญภาวนา มักใช้แก่พระภิกษุผู้เรียน
	สมถกรรมฐาน
โยชน์	ชื่อหน่วยวัดระยะตามมาตราวัดของไทยสมัยโบราณ กำหนด ๔๐๐ เส้นเป็น
	๑ โยชน์ เทียบมาตราเมตริกเท่ากับ ๑๖ กิโลเมตร
โยธา	งานที่ต้องใช้กำลังกาย
โยธะศ	ต่อสู้

ร

รจนา	แต่ง ตกแต่ง ประพันธ์ ร้อยกรอง สร้าง
รจิตร	ตกแต่ง ประดับ เรียบเรียง งดงาม
รช	รู้
รชฏ	เงิน
รชนิยามณ	อารมณ์ที่ยึดติดอยู่ในกิเลส
รณรงค์	การรบ
รัตนภาพ	แสงสว่างแห่งรัตนะ
รพีพรรณ	พระอาทิตย์
รมเยศ	รมย์ น่าบันเทิงใจ น่าสนุก พึงใจ งาม
รลุง	(ข) ช่อง
รภก	ระลึก
รัญชิตานูเมสะ	สวยงามเหมือนรัตนะ ๗ ประการ
รัตศโมภาษ	แสงสว่างแห่งรัศมี
รัตนปราพิร	แก้ว ๗ ประการ
รัตนานิธิ	ชุมทรัพย์ คือรัตนะ
รทยง	ดำรง
รัศมี	แสงสว่างที่พวยพุ่งออกจากจุดกลาง แสงสว่าง
ราศคคิ	ไพเราะ
ราศี	ความมัวหมอง มลทิน
ราชตรี รัชตรี	ราชตรี กลางคืน
ร้างับ	ระงับ
ริปู	ข้าศึก ศัตรู ปรปักษ์

ริษยา	อาการที่ไม่อยากให้คนอื่นได้ดี หนไม่ได้ที่คนอื่นได้ดี ร้อนรุ่มใจเมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่า
รุจิรา	งาม สว่าง รุ่งเรือง สวย
รุจี	แสง ความรุ่งเรือง ความงาม
ไรณฺ ไรณฺ	ละออง

ฤ

ฤทธา ฤทธานุภาพ	อำนาจศักดิ์สิทธิ์
ฤทธิเดช	แรงอำนาจ การอาละวาดด้วยอารมณ์โกรธ หรือเอาแต่ใจ

ล

ลดา	เครื่องเถา เครื่องวัลย์
ลมนาสา	ลมหายใจ
ลเอ่ง	เต่งตึง แจ่มใส
ลักษณาสรรพวรารัง	ลักษณะทั้งหมดของร่างกาย
ลาชา	ครั่ง
ลาญ	พินาศ ฉิบหาย
เลอ	(ข) เหนือ บน
เลอถบวง	(ข) อยู่หัว
แล่ง	มาตราตวงตามวิธีประเพณีของไทยโบราณอย่างหนึ่ง ๒ จังออน เป็น ๑ แล่ง ๒ แล่ง เป็น ๑ ทะนาน รังกระสุน
โลกยตรกัตติ	ที่สุดในโลก
โลกุตตร	เหนือโลก พ้นวิสัยของโลก
โลกุตตรธรรม	ธรรมที่พ้นวิสัยของโลก มี ๙ คือ มรรค ๔ (คือ โสดาปัตติมรรค สกิทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อรหัตมรรค) ผล ๕ (คือ โสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล) และนิพพาน ๑

ว

วจีปรีภาศน์	การกล่าวถ้อยคำ
วราท	นก
วัตร	กลับ

วสันตกาล	ฤดูฝน
วาตา	ลม
วาริรสอมตโมกษณฤพาน	พระนิพพาน
วิกย	ขาย
วิขย วิชยา	ชัยชนะ
วิทยาร	อมนุษย์พวกหนึ่ง อยู่เชิงเขาพระสุเมรุ เป็นพวกมีวิชาอาคม จำแลงตัว เหาะเหิน เดินอากาศได้
วิปลาศ	คลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ ผิดปกติไปในทางเสื่อม
วิปัสสนา	ความเห็นแจ้ง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งในสังขารว่า เป็นของ ไม่เที่ยง
วิมุติ	ความหลุดพ้น
วิริยาอดุลย์	ความเพียรที่หาที่เปรียบมิได้
วิลาท	แมว
วิวร	การเปิด การเผยแพร่ การอธิบาย การไขความ
วิสาร์ท	แก้แล้วกล้า ชำนาญ ฉลาด
วิสุทธิ์	สะอาด บริสุทธิ์ ใส ขาว หอมจืด ไร้ตำหนิ หอมดมกลิ่น
เวชยันตร์	ชื่อวิมาน หรือรถของพระอินทร์
เวณยชาติ เวไนยชาติ	ผู้ควรแนะนำสั่งสอน ผู้ฟังดัดได้ สอนได้
เวณะไตรยราชา	ราชาแห่งครุฑ
เวหาศ	ฟ้า อากาศ
เวหาสนตรประเทศ	กลางท้องฟ้า

ค

ศรัทธา	ความเชื่อ ความเลื่อมใส
ศฤงคาร	สิ่งให้เกิดความรัก
ศิโรตม สิริโรตม	อวยะสูงสุด คือหัว
ศิโรเพส	ผ้าโพกศีรษะ
ศีลาจารย์วัตร	การรักษาศีลและมารยาทความประพฤติทั่วไป
ไศรย	ที่พักพิง ที่พึ่งพิง ที่อาศัย ที่ร่มเย็น

ส

สกนธ์	ชั้น กอง ส่วนร่างกาย ร่างกาย
-------	------------------------------

สกล	ทั่วไป ทั้งหมด
สกลบรรพต	ทั่วทั้งภูเขา
สกุณาค้อนหอย	นกค้อนหอย เป็นนกที่มีจงอยปากยาวโค้ง ปลายแหลม หากินในน้ำตื้นกินปลา ปู และสัตว์น้ำเล็กๆ เป็นอาหาร
สงสารวิฎฐ	การเวียนว่ายตายเกิด
สตັบ	ตั้งใจฟัง
สตูป	อุป สตูป สิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เช่น พระสารีริกธาตุ
สถานพนาทวา	สถานที่ต่างๆ มีป่าไม้ เป็นต้น
สถิตย	อยู่ ยืนอยู่ ตั้งอยู่
สถิร	สถิร แข็งแรง มั่นคง
สภาค	ร่วมกัน เหมือนกัน เท่ากัน เสมอกัน
สมติงษ์	สามสิบบริบูรณ์
สมเด็จพระราชมัมหาร	พระอินทร์
สมมติสงฆ์	พระสงฆ์โดยสมมติ คือเป็นพระสงฆ์โดยการยอมรับกันในหมู่สงฆ์ หลังจากการได้ ผ่านการคัดเลือกเพื่ณคุณสมบัติถูกต้องและผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่าอุปสมบทกรรม ครบถ้วนตามพระวินัยแล้ว ใช้เรียกพระสงฆ์ที่ยังไม่ได้บรรลุมรรคผล เช่นพระสงฆ์ ทั่วไปในปัจจุบัน ถ้าได้บรรลุมรรคแล้ว เช่นเป็นพระโสดาบันขึ้นไปเรียกว่า พระอริยสงฆ์ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ที่บรรลุมรรคตั้งแต่พระโสดาบันถึงพระสกิทาคามี แต่ไม่ได้บวช เรียกว่า อริยบุคคล
สมัยปัจจาสม	ยามเย็น
สมาบัติ	ภาวะที่จิตสงบประณีตพึงเข้าถึง การบรรลุคุณวิเศษขั้นสูงด้วยอำนาจของการเข้า สมาธิ มีหลายอย่าง
สมุชลิต	รุ่งเรือง รุ่งโรจน์ สุกใส
สมุทเขต	การตัดขาด
สมุทธรณรรนาท	เสียงคลื่นในมหาสมุทร
สรก	(ข) หยดออกตามรูขุมขน
สรณา	ที่พึง ที่ระลึก ที่ยึดเหนี่ยว ที่เหนี่ยวรั้งใจ
สรณณ	สมณะ ผู้สงบกิเลสแล้ว โดยเฉพาะหมายถึงภิกษุในพระพุทธศาสนา
สรพบุโซปะภรณาติเรก	อุปกรณ์ หรือเครื่องสำหรับบูชาทุกชนิด
สรพภยานตราย	ภัยทั้งปวง
สรรพา	ทั้งปวง
สรรพาทิกิเลส	กิเลสทั้งปวง
สรรพาวุธ	อาวุธยุทโธปกรณ์ทั้งปวง

สรสรก	โซก ชก โซก
สรเอ็ง	สะเอ็ง เข้มขัด
สวภาพ	สภาพ ความเป็นอยู่ของตน
สวัสติโอฟาร	ใหญ่โต กว้างขวาง โอโถง โอ่อ่า
สวณ	หมา
สวามินทร	ผู้เป็นใหญ่
สสงกร	พระจันทร์
ส้องเสพ	คบหากัน
สะพัก	ผ้าห่มเฉียงบ่า ห่มคลุม ห่มผ้า
สักการบูชา	บูชา บวงสรวง
สังขทกษิณาวัฏฐ	สังข์ เป็นอาวุธหนึ่งใน ๔ ของพระนารายณ์ทรงถือสังข์หมายถึงได้รับชัยชนะตลอดกาล ปกติแล้วสังข์จะมีเปลือกเวียนทางซ้ายตามเข็มนาฬิกา แต่มีบางตัวที่เวียนไปทางขวาซึ่งพบน้อยมาก เรียกว่าสังขทกษิณาวรรต ลักษณะนี้ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู จะถือเป็นมงคล หรือถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์
สังขยา	การนับ การคำนวณ
สังขาร	ตัวตน ร่างกาย สิ่งประกอบ และปรุงแต่งขึ้นเป็นร่างกาย และจิตใจรวมกัน
สันธาส	แห่นบ หรือคิม
สัตตปริภันท์	คำเรียกหมู่ภูเขาสอง ๗ เทือก ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ หรือสิเนรุ คือ ยุคนธร อสินธร กรวิก สุทิสสนะ เนมินธร วินตกและอัสสกันณ
สัตตตนาวิวิธวรรณ	มีสี่ตั้งรัตนะ ๗ ประการ
สัตตรัตนบวร	แก้วเจ็ดประการ
สัตตคณา	หมู่สัตว์
สัทธฤพิหาร สัทธฤพิหาริก	สัทธวิหาริก ภิกษุ สามเณรผู้อยู่ด้วยกันและได้รับการบรรพชา อุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์องค์นั้นๆ มักใช้ร่วมกับอันตวาสิก หมายถึงลูกศิษย์
สับปา	งู
สับตวร	เจ็ดวัน หนึ่งสัปดาห์
สับบุรุษ	คนที่เป็นสัมมาทิฐิ คฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาในพระศาสนา คนที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม
สัพพัญญตัญญาน	ความเป็นผู้รู้หมดสิ้น
สัมมาทฤษฎี	สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม
สัมฤทธิ์	ความสำเร็จ
สัชติศวาริราช	หมายถึง ท้าวสักกะ
สาตรอาวุธ	ของมีคม เครื่องฟันแทง

สามเนียรพิเศษ	ภาพทั้ง ๓
สายสะอั้ง	สายรัดเอว เป็นเครื่องประดับสำหรับผู้หญิง
สิกขาบท	สิกขาบท ข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติในพระวินัยที่พึงศึกษาปฏิบัติ
สิขเรนทร	ภูษา
สินธุราชา	ชื่อหนึ่งเขาพระสุเมรุ
สีหราช	พญาราชสีห์
สุกษุมะ	ละเอียดอ่อน
สุขุมาลย์	ละเอียดอ่อน อ่อนโยน นุ่มนวล ผู้ดี ตระกูลสูง
สุคนธารส	กลิ่นหอม เครื่องหอม
สูงสูमार	จระเข้
สุจริตธรรม	ข้อธรรมสำหรับประพฤติดี
สุนทรธรา	ผู้ทรงไว้ซึ่งความดีงาม
สุบรรณานุเทศ	ครุฑ
สุพรรณ	ทองคำ
สุพรรณบกข	ดอกบัวทอง
สุราบาน	น้ำเหล้า
เสท เสทา	เหงื่อ
เสวคามาย	ข้าราชการในราชสำนัก
เสวตรฉัตรทิพรัตน์	เศวตรฉัตรอันเป็นทิพย์
เสื่อแผ้ว	เสื่อปลาขนาดใหญ่
แสงสุริย์	แสงพระอาทิตย์
โสภนา	โสภณา ความมั่งคั่ง
โสภภาพรรณศิริวิลาส	งดงามตระการตา
โสภาสมนต์	ความงามโดยรอบ
โสมนัส	ความสุขใจ ความปลาบปลื้ม ความเบิกบาน

ห

ห่อน	เคย
หัตถา	มือ
หัตถยา	ความพึงพอใจ
หินูประมา	อุปมาเหมือนหิน
เหตุบุญญา	บุญที่ได้กระทำไว้มากยิ่ง

อ

อดีตนาศตปัจจุบัน	อดีต อนาคต ปัจจุบัน
อดีตเรก	พิเศษ
อดีตศร อดีตศรณ	ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่
อดุลย อดุลย	ไม่มีอะไรเปรียบ ไม่มีอะไรเท่า
อธิบดี	ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง หัวหน้า
อธิก	ยิ่ง เกิน มาก เลิศ
อนธการ	ความมืด ความมืดมน ความมัว
อนันต์	ไม่มีที่สิ้นสุด มากจนนับไม่ได้ มากล้น
อนุสนธิพากยา	คำเริ่มต้น
อปราไชย	ความไม่แพ้ ความชนะ
อภิลาศ	เต็มไปด้วยกาม
อภิวาท	การกราบไหว้
อมร อมรา	ผู้ไม่ตาย เทวดา
อมรินทรา	พระอินทร์
อมฤตยสฤตชะลา	น้ำอมฤตยที่รดผ่าน
อมฤตยา	เทวดา ผู้ไม่ตาย
อมฤตยาทิพโพยทก	น้ำทิพย์อันเป็นอมฤต
อย่าง	วิธี แบบ
อรรค	เลิศ ยอด
อรรคสถานะทุติยา	พระอัครสาวกฝ่ายซ้าย
อรรคสาวก	ยอดแห่งศิษย์ของพระศาสดา
อรรคทิวา	ครึ่งวัน
อรรถ	เนื้อความ
อรหนตศรมณ	พระสมณะผู้เป็นพระอรหันต์
อริยทรัพย์เจ็ดประการ	คือทรัพย์อันประเสริฐ ๗ ประการ ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มนุษย์ทั้งหลายควรพึงแสวงหาทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้ไว้กับตนอริยทรัพย์ ๗ ประกอบด้วย ๑. ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุผล ๒. ศีล หมายถึง การรักษาวัดรปฏิบัติ ทั้งทางกาย วาจาและใจของตนให้เรียบร้อย และมีความสำรวม

	๓. หิริ หมายถึง ความละอายต่อบาปและกรรมชั่ว
	๔. โอตตัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปและกรรมชั่ว
	๕. พาหุสัจจะ หมายถึง ความเป็นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียน ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาจนมีความรู้มาก
	๖. จาคะ หมายถึง การบริจาค การให้ทาน ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือผู้อื่น
	๗. ปัญญา หมายถึง ความรู้และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ลึกซึ้งในเหตุในผล เข้าใจความดี ความชั่ว เข้าใจความถูกและผิด ไม่เอาใจเข้าหาอวิชชา จะเห็นว่าอริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ ไม่ใช่แก้วแหวนเงินทอง หรือของมีค่าอื่นๆ ในทางโลก แต่เป็นของมีค่าในทางธรรม ทางจิตใจ ที่จะสามารถทำให้คนเรามีความสุขได้มากกว่าและยั่งยืนกว่าทรัพย์ในทางโลกทั้งปวง
อรุโณทัย	เวลาเช้าตรู่ เวลาพระอาทิตย์เพิ่งขึ้น
อวิชชา	ความไม่รู้แจ้ง ความไม่รู้ความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ โดยถูกต้องแจ่มแจ้ง
อสงไขย	มากจนนับไม่ถ้วน ชื่อมาตรานับจำนวนใหญ่ที่สุด คือ โกฏิยกกำลัง ๒๐
อลิตยานุพยุขฉนวนวรา	ลักษณะข้อปลีกย่อยของพระพุทธเจ้าอีก ๘๐ อย่าง
อหังการ	ความเย่อหยิ่ง ความจองหอง การถือว่าเป็นตัวเรา ความทะนงตัว
อัคคชลขลา	แม่น้ำใหญ่ มหาสมุทร
อัคคี	ไฟ
อัคนี	ไฟ
อัคยา	ไฟ
อัจฉรรย	มาจากคำว่า อจฉริย น่าพิศวง
อัจฉา	หมี
อชฌัคร	งูเหลือม
อัญชวลี	อัญชลี การประนมมือ การไหว้ บางทีใช้เป็นอัญชูลี
อันตรายยุปัทธรวาสรรพาพาร	ให้พ้นจากอันตราย ความอุบาทว์ และความเจ็บไข้ทั้งปวง
อันเตวาลิก	ภิกษุ สามเณรผู้มาขออยู่ร่วมสำนัก มักใช้ร่วมกับสัทธีวาริก หมายถึงลูกศิษย์
อันธพาล	ผู้ที่ทำตัวเกะกะระราน
อันธสุบวต	การทำภาวนาหายใจเข้า – ออก
อัศจรรย	แปลก ประหลาด น่าพิศวง
อัศวะนี	อัสนี สายฟ้า
อัชโกส	วาทะหยาบคาย
อัชฎางค์ประการ	มรรค ๘
อัศสุชลธารา	น้ำตา
อาเกียรณ	เกลื่อนกล่น ดาษดา เต็มไป แฉ่นหนา

อาฆาต	อาฆาต ผูกใจเจ็บ และคิดแก้แค้น จ้องแหว พยาบาท
อาตม อาตม	อาตม ตน ตัวตน กาย วิญญาณ
อาทวาราช	มีแนวป่า และกิ่งไม้ เป็นต้น
อำนาจ	อำนาจ ฤทธิ์เดช ความยิ่งใหญ่ พลัง
อาภา	แสง รัศมี ความสว่าง
อายตน	อายตนะ เครื่องรู้ และสิ่งที่รู้ เช่น หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ ในพระพุทธศาสนา หมายถึง จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย ใจ เรียกว่าอายตนะภายใน
อาเศียรพิศ	สัตรมีพิชในเขี้ยว ในที่นี้หมายถึง พญานาค
อาสรว	อาสวะ กิเลสที่หมักหมม นอนเนื่องทับถมอยู่ในจิต
อำพล	นำดู งาม งามสลับ
อิธโลก	อิธโลก โลกนี้
อินทรีย์	ร่างกาย
อิศวรา	ผู้เป็นใหญ่
อิงคินมี	เอะอะ อื้ออึง
อุณหาการ	อาการร้อน อาการเร่าร้อน
อุตรพาหา	ในที่นี้หมายถึงพระมหาโมคคัลลานะ
อุดุงคมหิมา	ยอดเยียมและยิ่งใหญ่
อุไทย	การเกิดขึ้นแห่งความสุข การตั้งขึ้น
อุบัติ	การมีขึ้น การเกิดขึ้น กำเนิด ต้นเหตุ รากเหง้า
อุปฐาก	ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ สามเณร
อุปัชฌาจารย์	ผู้คอยดูแลเอาใจใส่ คอยแนะนำพร่ำเตือนแก่ลูกศิษย์
อุปัทรวา	อุปัทว อุบาทว์ อัปรีดี จัญไร ไม่เป็นมงคล
โอทยาหาราภรณ	เครื่องปรุงอาหาร
ไอศวรรยสมบัติ	สมบัติแห่งพระราชาธิบดี

๑ *วรรณกรรม* ๑

กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙. ๕๐๐ หน้า.

กรมศิลปากร สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๓.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕. ๕๐๒ หน้า.

กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ. **แบบอักษรโบราณ ฉบับนักเรียน นักศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๖๒. ๔๘ หน้า.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. **อักษรขอมไทย.** [เอกสารอัดสำเนา], [ม.ป.ป.].

กุสุมา รัชมณี. **พระราชนิพนธ์พระนลคำหลวง.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔. ๓๑ หน้า.

จันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ.** (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในคราวอายุครบ ๕ รอบ หม่อมหลวงบัว กิตติยากร ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๒). พระนคร : หจก. ศิวพร, ๒๕๑๓. ๙๐๒ หน้า.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, ยรรยงค์ สิกขะฤทธิ. **การวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวงฉบับสมุดไทย ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐสุริยวงศ์.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๑. ๕๑๗ หน้า.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. **อุทยานภาพพระโมคคัลลาน์ ปราบพญานันโท ในหนังสือสมุดไทย เรื่องนันทโพนันทสูตร คำหลวง. วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา.** ๖,๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๑-๑๗.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **ผู้สร้างวรรณกรรม.** กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๐. ๔๙๙ หน้า.

นิตยา แก้วคัลณา. **การใช้คำเขมรในนันทโพนันทสูตรคำหลวง. วารสารภาษาและภาษาศาสตร์.** ๑๗,๒ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๒) : ๑๐ - ๒๕.

เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔. ๕๔๙ หน้า.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑. ๔๕๓ หน้า.

ยอช เซเดส์. **ตำนานอักษรไทย**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘. ๑๖ หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง**. นนทบุรี : สหมิตรพรีนติ้ง,
๒๕๔๙. ๗๙๒ หน้า.

วิสิษฐ์ พุทธิบัณฑิต. **วรรณคดีวรรณคดี**. ธนบุรี : ล้อการค้า, ๒๕๐๔. ๖๘๘ หน้า.

สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. **อภิธานศัพท์มหาชาติคำหลวง**. [เอกสารอัด
สำเนา], [ม.ป.ป.].

◉ *ନବନିର୍ମିତ ନବନିର୍ମିତ ନବନିର୍ମିତ* ◉

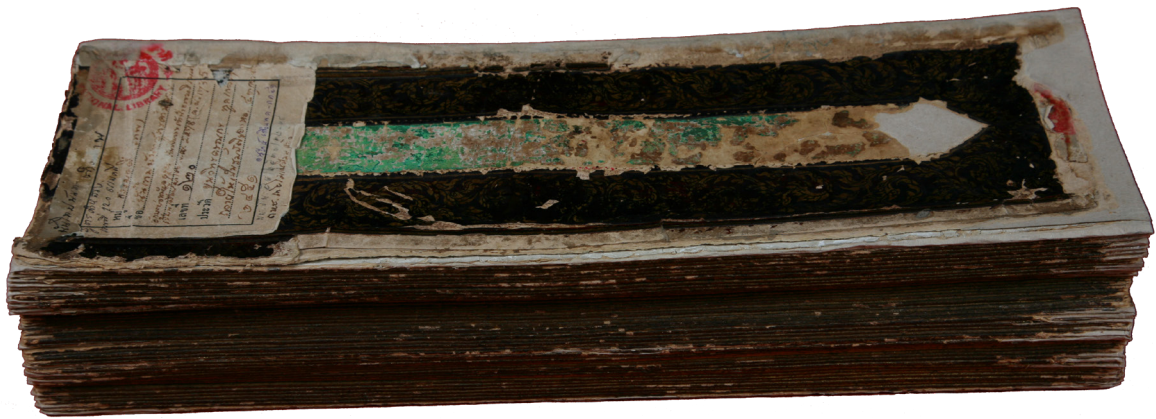
สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์	๙๒
สมเด็จพระศาสตาสัพัญญ	๔๗
สมเด็จพระสมณโคตโมตตมา	๕๗
สมเด็จพระสมณโคตมวิสุทธิมกุฏโลกยณมัสการ	๒๓
สมเด็จพระสรพัญ	๙๘
สมเด็จพระสรพัญญ	๘๒
สมเด็จพระสรเพชญ์	๙๕ ๙๙
สมเด็จพระสรเพชญ์บรมนารถ	๘๕
สมเด็จพระสรเพชญ์ปิตุราช	๘๒
สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้า	๒๓ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๙๒ ๙๗
สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธทิวากร	๙๑
สมเด็จพระสวยมญญาณมหิมา	๓๗
สมเด็จพระสิทธิธารณสัพัญญ	๕๐
สมเด็จพระสุคตชาประธาน	๑๐๑
สมเด็จพระสุคตศาสดา	๕๕
สมเด็จพระอนนตญาณเจ้า	๙๘
สมเด็จพระอังคิรวิมิตศาสดา	๔๕
สมเด็จพระอังคิรโสตรบวรมนิรพิพงษ์	๔๕
สมเด็จพระพิชิตมาร	๑๐๒
(สม)เด็จพระนารถาภิพิตร	๙๒
สมเด็จพระเบญญา	๙๘
สมเด็จพระมหาเมศวรโลกาจารย์บพิตร	๑๐๑
สมเด็จพระเสวยสุคตทศพลธรรมาณอนันต	๕๖
สมเด็จพระนิเวศนิกรโลกยนาถ	๙๖
สมเด็จพระเนศศวรอาบพิตร	๒๐
สมเด็จพระโลกคุรุณอุตุคเตชมหิมาพรหมมินทรามรณรณสกลไตรโลกยนาถา	๖๐
สมเด็จพระโลกยเชษฐา	๔๗
สมเด็จพระโลกยพำนักนิสสกล	๒๐
สมเด็จพระโลกยโมลี	๙๔
สมเด็จพระโลกยวิทูเบญญกฤษฏ	๙๓
สมเด็จพระวิสุทธิเทพตามุนีวร	๒๕
สมเด็จพระสาขดาจารย์โลกยนาถ	๙๔
สมเด็จพระศิริสากยมุนีนารถวิวงษ	๙๓

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๒๑
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๑๙
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๙๕
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๒๐
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๓๑
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๙๘
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๓๓
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	๕๘

© *ကလေးစာအုပ်တိုက်* ©

◎ 九九九九九九 ◎

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทย เรื่อง นันทโศปน์นันทสูตรคำหลวง
หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๒๐

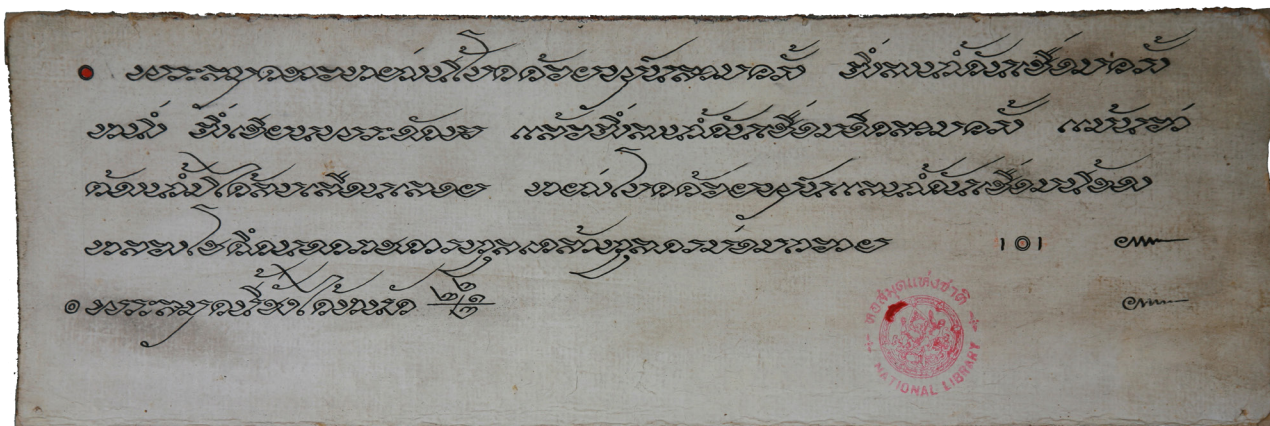

ปกหน้า นันทโศปน์นันทสูตรคำหลวง

หน้าต้นที่ ๑ ถึง ๒

๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

หน้าปลายที่ ๙๒

ปกหลัง นันทโศปนนทสูตรคำหลวง

